SANCTORUM PATRUM

OPUSCULA SELECTA.

XXI.

SANCTORUM PATRUM

OPUSCULA SELECTA

AD USUM PRAESERTIM STUDIOSORUM THEOLOGIAE

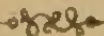
XXI.

EDIDIT ET COMMENTARIIS AUXIT

H. HURTER S. J.,

S. Theol. et Philos. Doctor, ejusdemque s. Theol. in
C. R. Univers. Oenipont. Professor p. o.

Cum Approbatione Celsissimi et Reverendissimi Episcopi Brixinensis
et Facultate Superiorum.

OENIPONTI.

LIBRARIA ACADEMICA WAGNERIANA.

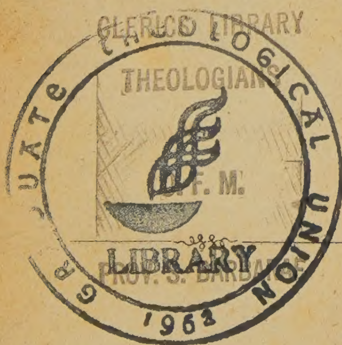
1873.

SANCTI

CAECILII CYPRIANI

EPISCOPI CARTHAGINENSIS ET MARTYRIS

EPISTOLAE SELECTAE.

LONDINI
apud David Nutt.

MEDIOLANI
apud Boniardi-Pogliani.

PARISIIS
apud P. Lethielleux.

#969

Lectori.

Nemo in patrum scriptis vel paululum versatus eorum epistolas maximi non faciet. Non enim solum pleraque Ecclesiae dogmata clare in ipsis traduntur, solide probantur apteque illustrantur, verum etiam quod summi est momenti, Ecclesiae praxis in illis exponitur, societatis christianae status atque conditio describitur, fidelium vita legentium oculis subjicitur ipsorumque patrum sensa intima cordisque arcana produntur. Hinc ne miretur benevolus lector, si saepius in posterum ss. patrum epistolas recudemus.

Quod si omnium patrum epistolae magni sunt faciendae, eo pluris sunt aestimandae, quo antiquior est ille, qui eas scripsit. Quare maximum inerit pretium epistolis s. Cypriani, cum nullius antiquioris patris tot supersint, quot hujus doctoris. De his merito intelliguntur, quae scribit Cassiodorus [1]: „Impossibile est om-

[1]) De institutione div. liter. c. 19.

nino complecti, quantum inter alios scriptores praeter iterationem baptismatis, quam usus atque ratio repudiavit Ecclesiae, conferat bb. Cyprianus velut oleum decurrens in omnem suavitatem lingua composita, declamator insignis doctorque mirabilis. Quantos enim ille dubitantes non pertulit labi, lapsos vero solidissima praedicatione solidavit, confessores ad martyrium perduxit? Et ne minor esset praedicationibus suis, ipse quoque martyrii corona (Domino praestante) decoratus est.« Reliquae adhuc sunt 66 s. Cypriani epistolae, omnes fere sive earum argumentum spectes, sive formam summae utilitatis. Cum autem propter tomuli angustias edere omnes non liceat, praecipuas (19) selegimus, quibus prae ceteris theologi uti solent. Necesse autem non est pluribus sive de ipsius s. Cypriani auctoritate sive de ejus operum praestantia pluribus praefari, cum quantum satis est de his narrantem audire liceat Pontium ejus vitae scriptorem opusc. t. 1., necnon et ipsi quaedam data occasione jam diximus in annotationibus ad varia ejusdem opuscula t. 1, 2, 4, 5.

EPISTOLA I.

Ad DONATUM [1]).

1. Caecilius Cyprianus Donato salutem. Bene admones, Donate carissime: nam et promisisse me memini, et reddendi tempestivum prorsus hoc tempus est, quum in-

---

1) Promiserat Donato Cyprianus sermonem se cum illo habiturum de rebus divinis; jam promissis admonitus satisfacit ac multis gratiam Dei per baptismum collatam commendans, quantum sit mutatus ab illo significat, et ad oculum demonstratis mundi erroribus ad contemptum ejus, ad assiduam denique lectionem et orationem adhortatur. Epistola haec pluribus in editionibus prima ponitur; ab aliis *liber de gratia Dei ad Donatum* inscribitur et inter tractatus refertur. Ea vero tanto artificio composita est ac tot elegantibus ornata picturis, ut ea prima Cypriani a conversione et baptismo tempora (c. a. 244—246) redoleat, non illa cum in maximis rebus gerendis et disserendis occupatus non jam exquisitas venustates elaboraret, sed orationis divitias sine fuco, sine pigmentis funderet. Carpit Augustinus de doctrina christ. l. 4. c. 14. hoc dicendi genus, quo, ut ait, Cyprianus exigua et fragilia bona spumeo verborum ambitu ornavit (respicit autem Augustinus praesertim hujus ep. exordium). Sed statim prosequitur: „Quod ideo puto vel accidisse vel consulto

dulgente vindemia solutus animus in quietem solemnes ac statas anni fatigantis [1]) inducias sortitur. Locus etiam cum die convenit, et mulcendis sensibus ac fovendis ad lenes auras blandientis autumni hortorum facies amoena consentit. Hic jucundum sermonibus diem ducere et studentibus [2]) fabulis in divina praecepta conscientiam pectoris erudire. Ac ne colloquium nostrum arbiter profanus impediat, aut clamor intemperans familiae strepentis obtundat, peta-

---

factum esse, ut sciretur a posteris, quam linguam doctrinae christianae sanitas ab ista redundantia revocaverit et ad eloquentiam graviorem modestioremque restrinxerit, qualis in ejus consequentibus literis secure amatur, religiose appetitur, difficillime impletur.“ Quamvis autem solus loquatur Cyprianus, perspicitur tamen quaedam forma dialogi.

1) *Fatigantis.* Baluzius uno veteri libro innixus substituit *fatiscentis.* Sensus vero est, aptum esse tempus satisfaciendi promisso, cum adsint consuetae vacationes, quae ad anni finem observantur.

2) *Studentibus.* Conjicit Baluzius legendum esse *ludentibus,* ut apud Minucium n. 3. (opusc. t. 15. p. 9.) *fallentibus fabulis.* Ludentibus igitur fabulis, sed peritis et seriis seu jucunda confabulatione colloquium agebant Cyprianus et Donatus. Putat etiam hic aliquid deesse, cum sensus ipsi non videatur integer, sed immerito, cum sensus sit, jucundum esse studiosa confabulatione conscientiam imbuere notitia praeceptorum divinorum.

mus hanc sedem. Dant secessum vicina secreta; ubi dum erratici palmitum lapsus nexibus pendulis per arundines bajulas repunt, viteam porticum frondea tecta fecerunt. Bene hic studia in aures damus [1]); et dum in arbores et in vites oblectante prospectu oculos amoenamus, animum simul et auditus instruit et pascit obtutus. Quamquam tibi sola nunc gratia, sola cura sermonis est. Contemptis voluptariae visionis illecebris in me oculus tuus fixus est. Tam aure quam mente totus auditor es, et hoc amore quo diligis.

2. Ceterum quale vel quantum est, quod in pectus tuum veniat ex nobis? Exilis ingenii angusta mediocritas tenues admodum fruges parit, nullis ad copiam fecundi cespitis culminibus ingravescit. Aggrediar tamen facultate qua valeo. Nam et materia dicendi facit mecum. In judiciis, in concione pro rostris, opulenta facundia volubili ambitione jactetur. Cum vero de Domino Deo vox est, vocis pura sinceritas non eloquentiae viribus nititur ad fidei argumenta, sed rebus. Denique accipe non diserta, sed for-

---

[1]) *In aures damus*, attentis auribus excipimus. *Amoenamus*, recreamus.

tia, nec ad audientiae popularis illecebram culto sermone fucata, sed ad divinam indulgentiam praedicandam rudi veritate simplicia. Accipe quod sentitur antequam discitur, nec per moras temporum longa agnitione colligitur, sed compendio gratiae maturantis hauritur.

3. Ego cum in tenebris atque in nocte coeca jacerem, cumque in salo jactantis seculi nutabundus ac dubius vestigiis oberrantibus fluctuarem, vitae meae nescius, veritatis ac lucis alienus, difficile prorsus ac durum pro illis tunc moribus opinabar, quod in salutem mihi divina indulgentia pollicebatur, ut quis renasci denuo posset, utque in novam vitam lavacro aquae salutaris animatus quod prius fuerat exponeret, et corporis licet manente compage, hominem animo ac mente mutaret. Qui possibilis, ajebam, est tanta conversio, ut repente ac perniciter exuatur quod vel genuinum situ materiae naturalis obduruit [1]), vel usurpatum diu senio vetustatis inolevit? Alta haec et pro-

---

[1]) *Situ materiae naturalis obduruit.* Quomodo fieri potest, ut quis repente exuat naturalem propensionem, quae neglectu et defectu curae propriae indolis, proprii animi, obduruit atque altas egit radices?

funda penitus radice sederunt. Quando parsimoniam discit qui epularibus coenis et largis dapibus assuevit, et qui pretiosa veste conspicuus in auro atque in purpura fulsit, ad plebejum se ac simplicem cultum quando deponit? Fascibus ille oblectatus et honoribus esse privatus et inglorius non potest. Hic stipatus clientium cuneis, frequentiore comitatu officiosi agminis honestatus, poenam putat esse cum solus est. Tenacibus semper illecebris necesse est, ut solebat, vinolentia invitet, inflet superbia, iracundia inflammet, rapacitas inquietet, crudelitas stimulet, ambitio delectet, libido praecipitet.

4. Haec egomet saepe mecum. Nam ut ipse quamplurimis vitae prioris erroribus implicitus tenebar, quibus exui me posse non crederem, sic vitiis adhaerentibus obsecundans eram, et desperatione meliorum malis meis veluti jam propriis ac vernaculis offavebam [1]). Sed postquam undae genitalis auxilio superioris aevi labe detersa, in expiatum pectus serenum ac purum desuper

---

[1]) *Offavebam.* Magna lectionum varietas. Veteres editiones habent *adfavebam;* Hartel sequens cod. virceb. *et favebam.* Sed quomodocunque legatur, sensus est, Cyprianum desperatione meliorum propria mala fovisse.

se lumen infudit, postquam coelitus spiritu hausto in novum me hominem nativitas secunda reparavit, mirum in modum protinus confirmare se dubia, patere clausa, lucere tenebrosa, facultatem dare quod prius difficile videbatur, geri posse quod impossibile putabatur, ut esset agnoscere terrenum fuisse quod prius carnaliter natum delictis obnoxium viveret, Dei esse coepisse quod jam Spiritus sanctus animaret [1]). Scis ipse profecto et mecum pariter recognoscis, quid detraxerit nobis quidve contulerit mors ista criminum, vita virtutum. Scis ipse, nec praedico. In proprias laudes odiosa jactatio est. Quamvis non jactatum possit esse, sed gratum, quicquid non virtuti hominis adscribitur, sed de Dei munere praedicatur; ut jam non peccare esse coeperit fidei, quod ante peccatum est fuerit erroris humani. Dei est, inquam, Dei est omne quod possumus. Inde vivimus, inde pollemus, inde sumpto et concepto vigore hic adhuc positi futurorum indicia praenoscimus. Sit tantum timor innocentiae custos, ut qui in mentes nostras indulgentiae coelestis allapsu clementer Do-

---

[1]) Insignis plane descriptio operationis gratiae in homine.

minus influxit, in animi oblectantis hospitio justa obtemperatione teneatur, ne accepta securitas indiligentiam pariat, et vetus denuo hostis obrepat.

5. Ceterum si tu innocentiae, si justitiae viam teneas, si illapsa firmitate [1]) vestigii tui incedas, si in Deum viribus totis ac toto corde suspensus hoc sis tantum, quod esse coepisti, tantum tibi ad licentiam datur, quantum gratiae spiritalis augetur. Non enim, qui beneficiorum terrestrium mos est, in capessendo munere coelesti mensura ulla vel modus est. Profluens largiter spiritus nullis finibus premitur, nec coercentibus claustris intra certa metarum spatia frenatur. Manat jugiter, exuberat affluenter. Nostrum tantum sitiat pectus et pateat. Quantum illuc fidei capacis afferimus, tantum gratiae inundantis haurimus. Inde jam facultas datur, castitate sobria, mente integra, voce pura, virtute sincera, in medelam dolentium posse venenorum virus exstinguere, animorum desipientium labes reddita

---

[1]) *Illapsa firmitate,* si ita firmo pede viam justitiae teneas, ut ab ea non deflectas, ut non labaris. *Tantum tibi ad licentiam datur.* Forte tantum plus vales, quantum etc.

sanitate purgare, infestis jubere pacem, violentis quietem, ferocientibus lenitatem, immundos et erraticos spiritus, qui se expugnandis hominibus immerserint, ad confessionem minis increpantibus cogere ut recedant, duris verberibus urgere, conflictantes, ejulantes, gementes incremento poenae propagantis extendere, flagris caedere, igne torrere [1]). Res illic geritur, nec videtur; occulta plaga, et poena manifesta. Ita quod esse jam coepimus, acceptus spiritus licentia sua potitur; quod necdum corpus ac membra mutavimus, adhuc carnalis aspectus seculi nube coecatur [2]). Quantus hic animi potentatus, quanta vis est, non tantum ipsum esse subtractum perniciosis contactibus mundi, ut quis expiatus et purus nulla incursantis inimici labe capiatur, sed adhuc majorem et fortiorem viribus fieri, ut in om-

---

[1]) Cf. plura patrum effata huic similia in diss. *daemon vel invitus testis divinae originis religionis christianae* opusc. t. 1. et annot. opusc. t. 11. p. 128 ss. etc.

[2]) Hi baptismi et gratiae effectus sunt spiritales, invisibiles: hinc quia baptizati et gratia donati non mutamus corpus, membra, homines mundani, carnales coecantur, non agnoscunt gratiae virtutem fallaci seculi specie excoecati.

nem adversarii grassantis exercitum imperioso jure dominetur?

6. Atque ut illustrius veritate patefacta divini muneris indicia clarescant, lucem tibi ad cognitionem dabo, malorum caligine abstersa, operti seculi tenebras revelabo. Paulisper te crede subduci in montis ardui verticem celsiorem, speculare inde rerum infra te jacentium facies; et oculis in diversa porrectis, ipse a terrenis contactibus liber fluctuantis mundi turbines intuere. Jam seculi et ipse misereberis, tuique admonitus et plus in Deum gratus majore laetitia quod evaseris gratulaberis. Cerne tu itinera latronibus clausa, maria obsessa praedonibus, cruento horrore castrorum bella ubique divisa. Madet orbis mutuo sanguine; et homicidium cum admittunt singuli crimen est, virtus vocatur cum publice geritur. Impunitatem sceleribus acquirit, non innocentiae ratio, sed saevitiae magnitudo.

7. Jam si ad urbes ipsas oculos tuos atque ore convertas, celebritatem offendes omni solitudine tristiorem. Paratur gladiatorius ludus, ut libidinem crudelium luminum [1])

---

[1]) *Luminum* i. e. oculorum. *Impletur in succum* etc. i. e. saginantur gladiatores, ut pinguescant et

sanguis oblectet. Impletur in succum cibis fortioribus corpus, et arvinae toris membrorum moles robusta pinguescit, ut saginatus in poenam carius pereat. Homo occiditur in hominis voluptatem; et ut quis possit occidere peritia est, usus est, ars est. Scelus non tantum geritur, sed et docetur. Quid potest inhumanius, quid acerbius dici? Disciplina est ut perimere quis possit, et gloria est quod perimit. Quid illud, oro te, quale est ubi se feris objiciunt quos nemo damnavit, aetate integra, honesta satis forma, veste pretiosa? Viventes in ultroneum funus ornantur, malis suis miseri gloriantur. Pugnant ad bestias, non crimine, sed furore. Spectant filios suos patres. Frater in cavea est, et soror praesto est. Et spectaculi licet pretium largior muneris apparatus amplificet, ut moeroribus suis mater intersit, hoc, proh dolor, mater et redimit[1]; et in tam impiis spectaculis tamque diris et funestis esse se non putant oculis parricidas.

---

ita saginati ad lethale certamen gratius offerant spectaculum.

[1]) *Mater et redimit.* Licet major spectaculi apparatus exigat, ut augeatur pretium, quod solvendum est, ut quis illi possit interesse, tamen proh

8. Converte hinc vultus ad diversi spectaculi non minus poenitenda contagia; in theatris quoque conspicies quod tibi et dolori sit et pudori. Cothurnus est tragicus prisca facinora carmine recensere[1]). De parricidiis et incestis horror antiquus expressa ad imaginem veritatis actione replicatur, ne seculis transeuntibus exolescat, quod aliquando commissum est. Admonetur aetas omnis auditu fieri posse quod factum est. Nunquam aevi senio delicta moriuntur, nunquam temporibus crimen obruitur, nunquam scelus oblivione sepelitur. Exempla fiunt quae esse jam facinora destiterunt. Tum delectat in mimis turpitudinum magisterio vel quid domi gesserit recognoscere vel quid gerere possit audire. Adulterium discitur dum videtur; et lenocinante ad vitia publicae auctoritatis malo, quae pudica fortasse ad spectaculum matrona processerat, de spectaculo revertitur impudica. Adhuc deinde morum quanta labes, quae probrorum fo-

---

dolor, mater illud solvit, ut videre possit moerores suos, filiorum suorum occisionem.

[1]) *Cothurnus est tragicus.* Putatur tragoedia gravis, sublimis, si prisca facinora carmine describantur: vel mos est jam tragicorum, ut placeant, prisca facinora etc.

menta, quae alimenta vitiorum, histrionicis gestibus inquinari, videre contra foedus jusque nascendi patientiam incestae turpitudinis elaboratam? Evirantur mares, honor omnis et vigor sexus enervati corporis dedecore mollitur, plusque illic placet, quisquis virum in feminam magis fregerit [1]). In laudem crescit ex crimine, et peritior quo turpior judicatur. Spectatur hic, proh nefas, et libenter. Quid non possit suadere qui talis est? Movet sensus, mulcet affectus, expugnat boni pectoris conscientiam fortiorem; nec deest probri blandientis auctoritas [2]), ut auditu molliore pernicies hominibus obrepat. Exprimunt impudicam Venerem, adulterum Martem, Jovem illum suum non magis regno quam vitiis principem in terrenos amores cum ipsis suis fulminibus ardentem nunc in plumas oloris albescere, nunc aureo imbre defluere, nunc in puerorum pubescentium raptus ministris avibus prosilire. Quaere jam nunc an possit esse qui spectat

---

[1]) *Magis fregerit.* Quisquis vir cum sit feminam magis in se expresserit.

[2]) *Probri blandientis auctoritas.* Haec auctoritas, quae ad imitanda haec scelera movet, est, ut mox exponit, deorum exemplum.

integer vel pudicus. Deos suos quos venerantur imitantur, fiunt miseris et religiosa delicta.

9. O si possis in illa sublimi specula constitutus oculos tuos inserere secretis, recludere cubiculorum obductas fores, et ad conscientiam luminum penetralia occulta reserare, aspicias ab impudicis geri quod nec possit aspicere frons pudica, videas quod crimen sit et videre, videas quod vitiorum furore dementes gessisse se negant et gerere festinant. Libidinibus insanis in viros viri proruunt. Fiunt quae nec illis possunt placere, qui faciunt. Mentior nisi alios qui talis est increpat. Turpes turpis infamat, et evasisse se conscium credit, quasi conscientia satis non sit. Iidem in publico accusatores, in occulto rei, in semetipsos censores pariter et nocentes. Damnant foris quod intus operantur. Admittunt libenter quod cum admiserint criminantur. Audacia prorsus cum vitiis faciens, et impudentia congruens impudicis. Nolo mireris quae loquuntur hujusmodi. Ore illo quicquid jam voce delinquitur minus est.

10. Sed tibi post insidiosas vias, post diversas orbe toto multiplices pugnas, post spectacula vel cruenta vel turpia, post libi-

dinum probra vel lupanaribus prostituta vel domesticis parietibus obsepta, quorum quo secretior culpa, major audacia est, forum fortasse videatur immune, quod ab injuriis lacessentibus liberum, nullis malorum contactibus polluatur. Illuc aciem tuam flecte. Plura illic quae detesteris invenies, magis oculos tuos inde divertes. Incisae sint licet leges duodecim tabulis, et publice aere praefixo jura praescripta sint, inter leges ipsas delinquitur, inter jura peccatur. Innocentia nec illic ubi defenditur reservatur. Saevit invicem discordantium rabies, et inter togas pace rupta forum litibus mugit insanum, hasta illic et gladius et carnifex praesto est, ungula effodiens, equuleus extendens, ignis exurens, ad hominis corpus unum supplicia plura quam membra. Quis inter haec vero subveniat? Patronus? Sed praevaricatur et decipit. Judex? Sed sententiam vendit. Qui sedet crimina vindicaturus admittit; et ut reus innocens pereat, fit nocens judex. Flagrant ubique delicta, et passim multiformi genere peccandi per improbas mentes nocens virus operatur. Hic testamentum subjicit, ille falsum capitali fraude conscribit, hic arcentur hereditatibus liberi, illic bonis donantur alieni, inimicus insimulat, calum-

niator impugnat, testis infamat. Utrobique grassatur in mendacium criminum prostitutae vocis venalis audacia, cum interim nocentes nec cum innocentibus pereunt. Nullus de legibus metus est; de quaesitore, de judice pavor nullus. Quod potest redimi non timetur. Esse jam inter nocentes innoxium crimen est. Malos quisquis non imitatur offendit. Consensere jura peccatis, et coepit licitum esse quod publicum est. Quis illic rerum pudor, quae esse possit integritas, ubi qui damnent improbos desunt, soli ibi qui damnentur occurrunt?

11. Sed ne nos videamur eligere fortasse pejora, et studio destruendi per ea oculos tuos ducere, quorum tristis atque aversandus aspectus ora et vultus conscientiae melioris offendat, jam tibi illa, quae ignorantia secularis bona opinatur, ostendam. Illic etiam fugienda conspicies. Quos honores putas esse, quos fasces, quam affluentiam in divitiis, quam potentiam in castris, in magistratu purpurae speciem, in principatu licentiae potestatem: malorum blandientium virus occultum est, et arridentis nequitiae facies quidem laeta, sed calamitatis abstrusae illecebrosa fallacia; instar quoddam veneni, ubi in lethales succos dulcedine as-

persa calliditate fallendi sapore medicato [1] poculum videtur esse quod sumitur; ubi epota res est, pernicies hausta grassatur. Quippe illum vides, qui amictu clariore conspicuus fulgere sibi videtur in purpura. Quibus hoc sordibus emit ut fulgeat, quos arrogantium fastus prius pertulit, quas superbas fores matutinus salutator [2] obsedit, quot tumentium contumeliosa vestigia stipatus in clientium cuneos ante praecessit, ut ipsum etiam salutatum comes postmodum pompa praecederet, obnoxia non homini, sed

---

[1] *Medicato sapore.* Instar cujusdam veneni, cui aspergitur dulcedo, qua sapor mutetur ad decipiendum, ut libenter bibatur atque fiat succus lethalis, poculum videtur esse etc.

[2] Qui dignitatem aliquam ambiebant, potentum fores seu aedes jam mane obsidebant ad illos salutandos, quo illorum gratiam et favorem aucuparent. Describit hic Cyprianus multorum abjectas sordidasque artes, quibus munera potestatemque ambiebant. Hinc ait: Quot ille, qui modo de sua gloriatur potestate, antequam illam est adeptus, aliorum potentium et de sua gloria tumentium vestigia cum clientum turba vilis et abjectus in via publica praecessit, ut et ipsum postmodum tanta praecederet pompa, quae non hominem sectatur, sed potestatem: quamdiu enim hac potitur, fruitur illa: neque enim colitur et honoratur moribus suorum familiarium, sed fascibus, qui potestatis sunt signa.

potestati? Neque enim coli moribus meruit ille, sed fascibus. Horum denique videas exitus turpes, cum auceps temporum palpator abscessit [1]), cum privati latus nudum desertor assecla foedavit. Tunc laceratae domus plagae conscientiam feriunt, tunc rei familiaris exhaustae damna noscuntur, quibus redemptus favor vulgi, et caducis atque inanibus votis popularis aura quaesita est. Stulta prorsus et vana jactura [2]), frustrantis spectaculi voluptate id parare voluisse, quod nec populus acciperet et perderet magistratus.

12. Sed et quos divites opinaris continuantes saltibus saltus et, de confinio pauperibus exclusis, infinita ac sine terminis rura latius porrigentes, quibus argenti et auri maximum pondus et pecuniarum ingentium vel exstructi aggeres vel defossae strues, hos etiam inter divitias suas trepidos cogitationis in-

---

[1]) *Cum auceps temporum palpator*, cum adulator, qui tempus aucupatur, illum deserit; cum assecla, qui semper ejus haesit lateri, illum ad conditionem privatam redactum relinquit atque despicit.

[2]) *Vana jactura*, irritus conatus cum rei familiaris damno conjunctus, voluisse fallacis spectaculi, splendoris voluptate id consequi, ut proprium munus, potestas adepta, esset perennis.

certae sollicitudo discruciat, ne praedo vastet, ne percussor infestet, ne inimica cujusque locupletioris invidia calumniosis litibus inquietet. Non cibus securo somnusve contingit. Suspirat ille in convivio, bibat licet gemma [1]); et cum epulis marcidum corpus torus mollior alto sinu condiderit, vigilat in pluma; nec intelligit miser speciosa sibi esse supplicia, auro se alligatum teneri, et possideri magis quam possidere divitias atque opes. Atque o detestabilis coecitas mentium et cupiditatis insanae profunda caligo! Cum exonerare se possit et levare ponderibus, pergit magis fortunis angentibus incubare, pergit poenalibus cumulis pertinaciter adhaerere. Nulla in clientes inde largitio est, cum indigentibus nulla partitio; et pecuniam suam dicunt, quam velut alienam domi clausam sollicito labore custodiunt, ex qua non amicis, non liberis quicquam, non sibi denique impertiunt. Possident ad hoc tantum, ne possidere alteri liceat. Et, o nominum quanta diversitas! bona appellant, ex quibus nullus illis nisi ad res malas usus est.

13. An tu vel illos putas tutos, illos saltem

---

[1]) *Bibat licet gemma*, e poculo pretioso.

inter honorum infulas et opes largas stabili firmitate securos, quos regalis aulae splendore fulgentes armorum excubantium tutela circumstat? Major illis quam ceteris metus est. Tam ille timere cogitur quam timetur. Exigit poenas pariter de potentiore sublimitas, sit licet satellitum manu septus, et clausum ac protectum latus numeroso stipatore tueatur. Quam securos non sinit esse subjectos, tam necesse est non sit et ipse securus. Ante ipsos terret potestas sua quos facit esse terribiles. Arridet ut saeviat, blanditur ut fallat, illicit ut occidat, extollit ut deprimat. Foenore quodam nocendi [1]) quam fuerit amplior summa dignitatis et honorum, tam major exigitur usura poenarum.

14. Una igitur placida et fida tranquillitas, una solida et firma et perpetua securitas, si quis ab his inquietantis seculi turbinibus extractus, salutaris portus statione fundetur [2]), ad coelum oculos tollit a terris,

---

[1]) *Foenore quodam nocendi.* Quo majore quis potitur dignitate, et quo plus nocere potest, eo plures quoque patitur poenas foenore quodam nocendi, quo malum quod infert malo quod patitur rependitur.

[2]) *Fundetur.* Ita Hartel cum Rigaltio. Ba-

et ad Domini munus admissus, ac Deo suo mente jam proximus, quicquid apud ceteros in rebus humanis sublime ac magnum videtur, infra suam jacere conscientiam gloriatur. Nihil appetere jam, nihil desiderare de seculo potest qui seculo major est. Quam stabilis, quam inconcussa tutela est, quam perennibus bonis coeleste praesidium, implicantis mundi laqueis solvi, in lucem immortalitatis aeternae de terrena faece purgari. Viderit quae in nos prius infestantis inimici pernicies insidiosa grassata sit. Plus amare compellimur quod futuri sumus, dum et scire conceditur et damnare quod eramus. Nec ad hoc pretiis aut ambitu aut manu opus est, ut hominis summa vel dignitas vel potestas elaborata mole pariatur, sed gratuitum de Deo munus et facile est. Ut sponte sol radiat, dies luminat, fons rigat, imber irrorat, ita se spiritus coelestis infundit. Postquam auctorem suum coelum intuens anima cognovit, sole altior et hac omni terrena potestate sublimior, id esse incipit, quod esse se credit.

15. Tu tantum, quem jam spiritalibus

---

luzius pluribus innixus codd. *fundatus*, infra *tollat*; *glorietur*.

castris coelestis militia signavit, tene incorruptam, tene sobriam religiosis virtutibus disciplinam. Sit tibi vel oratio assidua vel lectio. Nunc cum Deo loquere, nunc Deus tecum. Ille te praeceptis suis instruat, ille disponat. Quem ille divitem fecerit nemo pauperem faciet. Penuria esse nulla jam poterit, cui semel pectus coelestis sagina saturavit. Jam tibi auro distincta laquearia et pretiosi marmoris crustis vestita domicilia sordebunt, cum scieris te excolendum magis, te potius ornandum, domum tibi hanc esse potiorem, quam Dominus insedit templi vice, in qua Spiritus sanctus coepit habitare. Pingamus hanc domum pigmentis innocentiae, luminemus luce justitiae. Non haec unquam procumbet in lapsum senio vetustatis, nec pigmento parietis aut auro exolescente foedabitur. Caduca sunt quaecunque fucata sunt, nec fiduciam praebent possidentibus stabilem quae possessionis non habent veritatem. Haec manet cultu jugiter vivido, honore integro, splendore diuturno. Aboleri non potest nec exstingui, potest tantum in melius corpore redeunte formari.

16. Haec interim brevibus, Donate carissime. Nam etsi facilem de bonitate patientiam, mentem solidam, fidem tutam salu-

taris auditus oblectat, nihilque tam tuis auribus gratum est, quam quod in Dominum gratum est, moderari tamen dicenda debemus simul juncti et saepius collocuturi. Et quoniam feriata nunc quies ac tempus est otiosum, quicquid inclinato jam sole in vesperam diei superest, ducamus hanc diem laeti, nec sit vel hora convivii gratiae coelestis immunis. Sonet psalmos convivium sobrium; et ut tibi tenax memoria est, vox canora, aggredere hoc munus ex more. Magis carissimos pasces, si sit nobis spiritalis auditio, prolectet aures religiosa mulcedo [1].

EPISTOLA II.

Ad clerum de precando Deo [2].

1. Cyprianus presbyteris et diaconibus fratribus salutem. Quamquam sciam, fratres carissimi, pro timore quem singuli debemus Deo, vos quoque illic assiduis orationibus et enixis precibus instanter incumbere, admoneo tamen et ipse religiosam sollicitudi-

---

1) *Mulcedo*, suavitas, gratia quae mulcet.

2) In edit. Baluz. ep. 7; Hartel 11. Eam scripsit in secessu constitutus, cum scil. persecutionis (a. 250) vim fugiens in bonum suae ecclesiae Carthagine secesserat. Hortatur vero in ea ad preces assiduas.

nem vestram, ut ad placandum atque exorandum Dominum, non voce sola, sed et jejuniis et lacrymis et omni genere deprecationis ingemiscamus. Intelligendum est enim et confitendum pressurae istius tam turbidam vastitatem, quae gregem nostrum maxima ex parte populata est et adhuc usque populatur, secundum peccata nostra venisse, dum viam Domini non tenemus, nec data nobis ad salutem coelestia mandata servamus. Fecit Dominus noster voluntatem Patris, et nos non facimus Domini voluntatem, patrimonio et lucro studentes, superbiam sectantes, aemulationi et dissensioni vacantes, simplicitatis et fidei negligentes, seculo verbis solis et non factis renunciantes, unusquisque sibi placentes, et omnibus displicentes. Vapulamus itaque ut meremur, cum scriptum sit: *Servus autem ille qui cognoscit voluntatem domini sui, et non paruerit voluntati ejus, vapulabit multis* (Luc. 12, 47). Quas autem plagas, quae verbera non meremur, quando nec confessores [1]), qui exemplo ceteris ad bonos mores esse debu-

---

[1]) *Confessores* dicebantur qui fidem coram judicibus confessi erant et pro sua confessione carceres aliasque poenas patiebantur.

erant, teneant disciplinam? Itaque dum quosdam insolenter extollit confessionis suae tumida et inverecunda jactatio, tormenta venerunt, et tormenta sine fine tortoris, sine exitu damnationis, sine solatio mortis [1]), tormenta, quae ad coronam non facile dimittant, sed tamdiu torqueant, quamdiu dejiciant; nisi si aliquis divina dignatione subtractus inter ipsa cruciamenta profecerit, adeptus gloriam non termino supplicii, sed velocitate moriendi.

2. Haec patimur delicto et merito nostro, sicut praemonuit divina censura dicens: *Si dereliquerint legem meam et in judiciis meis non ambulaverint, si justificationes meas profanaverint et praecepta mea non observaverint, visitabo in virga facinora eorum et in flagellis delicta eorum* (Ps. 88, 31). Virgas igitur et flagella sentimus, qui Deo nec bonis factis placemus, nec pro peccatis satisfacimus. Rogemus de intimo corde et de tota mente misericordiam Dei, quia et ipse addidit dicens: *Misericordiam autem*

---

[1]) *Tormenta sine fine* etc. Adhibebant persecutores eo tempore tormenta, quae dolorem quidem inferrent, non vero mortem, quam tantopere confessores optabant, quae proinde carerent fine, exitu, solatio mortis etc.

meam non dispergam ab eis. Petamus, te accipiemus; et si accipiendi mora et tarditas fuerit, quoniam graviter offendimus, pulsemus; quia et pulsanti aperietur, si modo pulsent ostium preces, gemitus et lacrymae nostrae, quibus insistere et immorari oportet, et si sit unanimis oratio.

3. Nam quod magis suasit et compulit, ut has ad vos literas scriberem, scire debetis (sicut Dominus ostendere et revelare dignatus est) dictum esse in visione[1]): *Petite, et impetratis,* tunc deinde praeceptum plebi assistenti, ut pro quibusdam personis designatis sibi peterent, in petendo autem fuisse dissonas voces et dispares voluntates, et vehementer hoc displicuisse illi qui dixerat: *Petite, et impetratis,* quod plebis inaequalitas discreparet, nec esset fratrum consensio una et simplex et juncta concordia, cum scriptum sit: *Deus qui inhabitare facit unanimes in domo* (Psal. 67, 7.), et in actis apostolorum legamus: *Turba autem eorum, qui crediderant, anima ac mente una agebant* (Act. 4, 32), et Dominus sua

---

1) *In visione.* Saepe visionibus et revelationibus divinis recreabatur s. Cyprianus, ut patet ex ejus epistolis et vita (opusc. t. 1. p. 19).

voce mandaverit dicens: *Hoc est mandatum meum, ut diligatis invicem* (Joa. 15, 17). Et iterum: *Dico autem vobis, quoniam si duobus ex vobis convenerit in terra de omni re, quamcunque petieritis, continget vobis a Patre meo, qui in coelis est* (Matth. 18, 19). Quod si duo unanimes tantum possunt, quid si unanimitas apud omnes esset? Quod si secundum pacem, quam nobis Dominus dedit, universis fratribus conveniret, jampridem de divina misericordia impetrassemus quod petimus, nec tamdiu in hoc salutis et fidei nostrae periculo fluctuaremus. Imo vero nec venissent fratribus haec mala, si in unum fraternitas fuisset animata.

4. Nam et illud ostensum est, quod sederet paterfamilias, sedente sibi ad dexteram juvene; qui juvenis anxius et cum quadam indignatione subtristis, maxillam manu tenens, moesto vultu sedebat. Alius vero in sinistra parte consistens rete portabat, quod se mittere, ut circumstantem populum caperet, minabatur. Et cum miraretur quid hoc esset ille qui vidit, dictum est ei, juvenem qui ad dexteram sic sederet contristari et dolere, quod praecepta sua non observarentur, illum vero in sinistra exsultare, quod sibi daretur occasio, ut a patrefamilias po-

testatem sumeret saeviendi. Hoc prius longe ostensum est, quam tempestas vastitatis hujus oriretur. Et vidimus impletum quod fuerat ostensum, ut dum Domini praecepta contemnimus, dum datae legis mandata salutaria non tenemus, facultatem nocendi inimicus acciperet, minus armatos et ad repugnandum minus cautos jactu retis operiret.

5. Oremus instanter et assiduis precibus ingemiscamus. Nam et hoc nobis non olim per visionem, fratres carissimi, exprobratum sciatis, quod dormitemus in precibus, nec vigilanter oremus. Et Deus utique, qui quem corripit diligit (Prov. 3, 12), quando corripit, ad hoc corripit ut emendet, ad hoc emendat ut servet. Excutiamus itaque et abrumpamus somni vincula, et instanter ac vigilanter oremus, sicut Paulus apostolus praecipit dicens: *Instate orationi vigilantes in ea* (Coloss. 4, 2). Nam et apostoli orare diebus ac noctibus non destiterunt, et Dominus quoque ipse disciplinae magister et exempli nostri via frequenter et vigilanter oravit, sicut in Evangelio legimus: *Exiit in montem orare, et fuit pernoctans in oratione Dei* (Luc. 6, 12). Et utique quod orabat orabat ille pro nobis, cum peccator ipse non esset,

sed aliena peccata portaret. Adeo autem pro nobis ille deprecabatur, ut legamus aliquo loco: *Dixit autem Dominus ad Petrum: Ecce satanas postulavit, ut vos vexaret quomodo triticum. Ego autem rogavi pro te, ne deficiat fides tua* (Luc. 22, 31). Quod si pro nobis ac pro delictis nostris ille et laborabat et vigilabat et precabatur, quanto nos magis insistere precibus et orare, et primo ipsum Dominum rogare, tum deinde per ipsum Deo Patri satisfacere debemus? Habemus advocatum et deprecatorem pro peccatis nostris Jesum Christum Dominum et Deum nostrum, si modo nos in praeteritum peccasse poeniteat, et confitentes atque intelligentes delicta nostra, quibus nunc Dominum offendimus, vel de cetero nos ambulare in viis ejus et praecepta ejus metuere spondeamus. Pater nos corrigit et tuetur, stantes tamen in fide et pressuris atque angustiis, scilicet Christo ejus firmiter adhaerentes, sicut scriptum est: *Quis nos separabit a dilectione Christi, pressura, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius* (Rom. 8, 35)? Nihil horum potest separare credentes, nihil potest avellere corpori ejus et sanguini cohaerentes. Persecutio ista examinatio est at-

que exploratio peccati[1]) nostri. Excuti nos Deus voluit et probari, sicut suos semper probavit; nec tamen in probationibus ejus aliquando auxilium credentibus defuit.

6. Denique ad minimum famulum suum et in delictis licet plurimis constitutum et dignatione ejus indignum, tamen ille pro sua circa nos bonitate mandare dignatus est. Dic illi, inquit, securus sit, quia pax ventura est; sed quod interim morula est, supersunt adhuc aliqui qui probentur. Sed et de victu parco et sobrio potu divinis dignationibus admonemur; scilicet ne vigore coelesti sublime jam pectus illecebra secularis enervet, vel ne largioribus epulis mens gravata minus ad preces orationis evigilet.

7. Dissimulare haec singula et apud conscientiam meam solus occultare non debui, quibus unusquisque nostrum et instrui et regi possit. Nec ipsi denique apud vos hanc epistolam teneatis occultam, sed legendam fratribus suggeratis. Intercipere enim quibus nos Dominus admonere et instruere dignatur ejus est, qui admoneri et instrui fratrem suum nolit. Probari nos a Domino no-

---

[1]) *Peccati nostri.* Plures codices habent *pectoris nostri.*

stro sciant, nec unquam a fide, qua in eum semel credidimus, praesentis pressurae conflictatione deficiant. Delicta sua singuli recognoscentes, vel modo conversationem veteris hominis exponant. Nemo enim retro attendens et superponens manum suam super aratrum aptus est regno Dei (Luc. 9, 62). Denique et uxor Lot, quae liberata contra praeceptum retro respexit, quod evaserat perdidit. Attendamus non posteriora, quo diabolus revocat, sed priora, quo Christus vocat. Oculos erigamus ad coelum, ne oblectamentis et illecebris nos suis terra decipiat. Unusquisque oret Deum, non pro se tantum, sed pro omnibus fratribus, sicut Dominus orare nos docuit; ubi non singulis privatam precem mandat, sed oratione communi et concordi prece orantes pro omnibus jussit orare. Si nos Dominus humiles et quietos, si nobis invicem copulatos, si circa iram suam timidos, si praesenti tribulatione correctos emendatosque conspexerit, tutos ab inimici infestationibus exhibebit.

8. Praecessit disciplina, sequetur et venia. Nos tantum sine cessatione poscendi et cum fide accipiendi simplices et unanimes Do-

---

[1]) *Intercipere*, supprimere.

minum deprecemur, cum gemitu pariter et fletu deprecantes, sicut deprecari oportet eos, qui sint positi inter plangentium ruinas et timentium reliquias, inter numerosam languentium stragem et exiguam stantium firmitatem. Rogemus pacem maturius reddi, cito latebris nostris et periculis subveniri, impleri quae famulis suis Dominus dignatur ostendere, redintegrationem Ecclesiae, securitatem salutis nostrae, post pluvias serenitatem, post tenebras lucem, post procellas et turbines placidam lenitatem, pia paternae dilectionis auxilia, divinae majestatis solita magnalia, quibus et persequentium blasphemia retundatur, et lapsorum poenitentia reformetur, et fortis et stabilis perseverantium fiducia glorietur. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere et nostri meminisse. Fraternitatem meo nomine salutate, et ut nostri meminerint admonete. Valete.

EPISTOLA III.

Ad martyres et confessores [1]).

1. Cyprianus martyribus et confessoribus

[1]) In edit. Baluziana 8. Hartel. 10. Scripta a. 250. In hac epistola s. doctor martyres Africae

in Christo Domino nostro et in Deo Patre perpetuam salutem. Exsulto laetus et gratulor, fortissimi ac beatissimi fratres, cognita fide ac virtute vestra, in quibus mater Ecclesia gloriatur. Gloriata est et nuper quidem cum confessione perstante suscepta poena est, quae confessores Christi fecit extorres[1]. Confessio tamen praesens quanto in passione fortior, tanto clarior et major in honore est. Crevit pugna, crevit et pugnantium gloria. Nec retardati estis ab acie tormentorum metu, sed ipsis tormentis magis ac magis estis ad aciem provocati, fortes et stabiles ad maximi certaminis praelium prompta devotione redistis. Ex quibus quosdam jam comperi coronatos, quosdam vero ad coronam victoriae jam jamque proximos, universos autem quos agmine glorioso carcer inclusit pari ac simili calore virtutis ad gerendum certamen animatos, sicut esse oportet in divinis castris milites Christi, ut incorruptam fidei firmitatem non blanditiae decipiant, non minae terreant, non cruciatus ac tormenta devincant, quia major est, qui

---

miris modis a constantia commendans invitat ad perseverantiam exemplo Mappalici eorum collegae.

[1]) *Extorres* i. e. exsules.

in nobis est (1. Joan. 4, 4), quam qui est in hoc mundo, nec plus ad dejiciendum potest terrena poena, quam ad erigendum tutela divina. Probata res est certamine fratrum glorioso, qui ad tormenta vincenda ceteris duces facti, exemplum virtutis ac fidei praebuerunt, congressi in acie donec acies[1]) succumberet victa.

2. Quibus ego vos laudibus praedicem, fortissimi fratres? Robur pectoris vestri et perseverantiam fidei quo praeconio vocis exornem? Tolerastis usque ad consummationem gloriae durissimam quaestionem[2]), nec cessistis suppliciis, sed vobis potius supplicia cesserunt. Finem doloribus, quem tormenta non dabant, coronae dederunt. Quaestio gravior ad hoc diu perseveravit, non ut stantem fidem dejiceret, sed ut homines Dei ad Dominum velocius mitteret. Vidit admirans praesentium multitudo coeleste certamen, certamen Dei, certamen spiritale, praelium Christi, stetisse servos ejus voce libera, mente incorrupta, virtute divina, telis quidem secularibus nudos, sed armis fidei cre-

---

[1]) *Acies* scil. adversariorum.

[2]) *Quaestionem*, inquisitionem, in qua adhibebantur tormenta.

dentes armatos. Steterunt torti torquentibus fortiores, et pulsantes ac laniantes ungulas pulsata ac laniata membra vicerunt. Inexpugnabilem fidem superare non potuit saeviens diu plaga repetita, quamvis rupta compage viscerum torquerentur in servis Dei jam non membra, sed vulnera. Fluebat sanguis, qui incendium persecutionis extingueret, qui flammas et ignes gehennae glorioso cruore sopiret. O quale illud fuit spectaculum Domino, quam sublime, quam magnum, quam Dei oculis sacramento ac devotione militis ejus acceptum, sicut scriptum est in psalmis Spiritu sancto loquente ad nos pariter et monente: *Pretiosa est in conspectu Domini mors justorum ejus* (Psal. 115, 15). Pretiosa mors haec est, quae emit immortalitatem pretio sui sanguinis, quae accepit coronam de consummatione virtutis.

3. Quam laetus illic Christus fuit, quam libens in talibus servis suis et pugnavit et vicit protector fidei, et dans credentibus tantum, quantum se credit capere qui sumit. Certamini suo adfuit, proeliatores atque assertores sui nominis erexit, corroboravit, animavit. Et qui pro nobis mortem semel vicit, semper vincit in nobis. *Cum vos*, inquit, *tradiderint, nolite cogitare, quid lo-*

quamini. Dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini. Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis (Matth. 10, 19).

4. Documentum rei praesens proelium praebuit. Vox plena Spiritu sancto de martyris ore prorupit, cum Mappalicus beatissimus inter cruciatus suos Proconsuli diceret: *Videbis cras agonem.* Et quod ille cum virtutis ac fidei testimonio dixit, Dominus implevit. Agon coelestis exhibitus, et Dei servus in agonis promissi certamine coronatus est. Hic est agon, quem propheta Esaias ante praedixit dicens: *Non pusillum vobis certamen cum hominibus, quoniam Deus praestat agonem* (Isai. 7, 13). Et ut ostenderet, quis hic agon futurus esset, addidit dicens: *Ecce virgo in uterum accipiet et pariet filium, et vocabitis nomen ejus Emmanuel.* Hic est agon fidei nostrae, qua congredimur, qua vincimus, qua coronamur. Hic est agon, quem nobis ostendit beatus Paulus apostolus, in quo oportet nos currere et ad coronam gloriae pervenire. *Nescitis*, inquit, *quia qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, unus tamen accipit palmam. Sic currite, ut occupetis. Et illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem*

incorruptam (1. Cor. 9, 24). Item suum certamen ostendens, et hostiam se Domini cito futurum esse promittens ait: *Ego jam libor et tempus instat assumptionis meae. Bonum agonem certavi, cursum perfeci, fidem servavi. Jam superest mihi corona justitiae, quam mihi reddet Dominus in illa die, ille justus judex, non solum autem mihi, sed et omnibns, qui diligunt adventum ejus* (2. Tim. 4, 7). Hunc igitur agonem per prophetas ante praedictum, per Dominum commissum, per apostolos gestum Mappalicus suo et collegarum suorum nomine Proconsuli repromisit. Nec fefellit in promisso suo vox fidelis. Pugnam quam spopondit exhibuit, et palmam, quam meruit accepit. Istum nunc beatissimum martyrem et alios participes ejusdem congressionis, milites et comites in fide stabiles, in dolore patientes, in quaestione victores ut ceteri quoque sectemini et opto pariter et exhortor; ut quos vinculum confessionis et hospitium carceris simul junxit jungat etiam consummatio virtutis et corona coelestis, ut lacrymas matris Ecclesiae, quae plangit ruinas et funera plurimorum, vos vestra laetitia tergeatis, et ceterorum quoque stantium firmitatem vestri exempli provocatione solidetis.

Si vos acies vocaverit, si certaminis vestri dies venerit, militate fortiter, dimicate constanter, scientes vos sub oculis praesentis Domini dimicare, confessione nominis ejus ad ipsius gloriam pervenire; qui non sic est, ut servos suos tantum spectet, sed et ipse luctatur in nobis, ipse congreditur, ipse in certamine agonis nostri et coronat pariter et coronatur.

5. Quod si ante diem certaminis vestri de indulgentia Domini pax supervenerit, vobis tamen maneat voluntas integra [1]) et conscientia gloriosa. Nec contristetur aliquis ex vobis quasi illis minor sit, qui ante vos tormenta perpessi victo et calcato seculo ad Dominum glorioso itinere venerunt. Dominus scrutator est renis et cordis, arcana perspicit, et intuetur occulta. Ad coronam de eo promerendam sufficit ipsius testimonium solum, qui judicaturus est. Ergo utraque res, fratres carissimi, sublimis pariter et illustris. Illa securior, ad Dominum victoriae consummatione properare; haec laetior, accepto post gloriam commeatu [2]) in Ecclesiae

---

[1]) *Voluntas integra*, propositum firmum atque votum martyrium pro Christo subeundi.

[2]) *Accepto post gloriam commeatu.* Laetius est

laude florere. O beatam Ecclesiam nostram, quam sic honor divinae dignationis illuminat, quam temporibus nostris gloriosus martyrum sanguis illustrat. Erat ante in operibus fratrum candida; nunc facta est in martyrum cruore purpurea: floribus ejus nec lilia nec rosae desunt. Certent nunc singuli ad utriusque honoris amplissimam dignitatem. Accipiant coronas vel de opere candidas, vel de passione purpureas. In coelestibus castris et pax et acies habent flores suos, quibus miles Christi ob gloriam coronetur. Opto vos, fortissimi ac beatissimi fratres, semper in Domino bene valere et nostri meminisse. Valete.

EPISTOLA IV[1]).

Ad clerum de quibusdam presbyteris, qui temere pacem lapsis dederunt, necdum sedata persecutione, et citra conscientiam episcoporum.

1. Cyprianus presbyteris et diaconibus fratribus salutem. Diu patientiam meam te-

---

post gloriam fidei confessione et perpessione tormentorum adeptam liberum dimitti et in Ecclesia confessionis laude florere.

[1]) In edit. Baluz. 9. Hartel. 16. Scriptae sunt haec et sequentes ep. eodem anno eademque occasione ac de eodem argumento. Ad illas melius in-

nui, fratres carissimi, quasi verecundum silentium nostrum proficeret ad quietem. Sed cum quorundam immoderata et abrupta praesumptio temeritate sua et honorem martyrum et confessorum pudorem et plebis universae tranquillitatem turbare conetur, tacere ultra non oportet, ne ad periculum et plebis pariter et nostrum taciturnitas nimia procedat. Quod enim non periculum metuere debemus de offensa Domini, quando aliqui de presbyteris, nec Evangelii, nec loci sui memores, sed neque futurum Domini judicium, neque nunc sibi praepositum episcopum cogitantes, quod nunquam omnino sub antecessoribus factum est, cum contumelia et contemptu praepositi totum sibi vindicent?

---

telligendas juverit consuluisse, quae fusius annotavimus ad Cypriani libr. de lapsis n. 18. opusc. t. 5. p. 140 ss. Licet breves sint hae epistolae, tamen haud infimi sunt momenti dogmatici et practici. Multum enim conferunt tum ad probanda dogmata de potestate Ecclesiae remittendi peccata post baptismum patrata, de satisfactionis necessitate deque officio, quo peccatores obstringuntur recurrendi ad clavium potestatem pro impetranda peccatorum venia, de potestate Ecclesiae conferendi indulgentias; tum ad illustrandam pravim poenitentialem, quae in Ecclesia antiqua viguit etc.

2. Atque utinam non prostrata fratrum nostrorum salute sibi omnia vindicarent? Contumeliam episcopatus nostri dissimulare et ferre possem, sicut dissimulavi semper et pertuli. Sed dissimulandi nunc locus non est, quando decipitur fraternitas nostra a quibusdam vestrum; qui dum sine ratione restituendae salutis plausibiles [1]) esse cupiunt, magis lapsis obsunt. Summum enim delictum esse, quod persecutio committi coegit, sciunt ipsi etiam qui commiserunt, cum dixerit Dominus et judex noster: *Qui me confessus fuerit coram hominibus, et ego illum confitebor coram Patre meo, qui in coelis est. Qui autem me negaverit, et ego illum negabo* (Matth. 10, 32), et iterum dixerit: *Omnia peccata remittentur filiis hominum et blasphemiae. Qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habebit remissam, sed reus est aeterni peccati* (Marc. 3, 28); item beatus apostolus dixerit: *Non potestis calicem Domini bi-*

---

[1]) *Plausibiles.* Qui dum temere ad communionem admittunt eos, qui persecutionis tempore fidem abnegando lapsi sunt, horum cupiunt plausum et laudem, ipsis magis obsunt: nam eos a congrua poenitentia et satisfactione tam facili admissione avocant.

bere et calicem daemoniorum. Non potestis mensae Domini communicare et mensae daemoniorum (1. Cor. 10, 20). Haec qui subtrahit fratribus nostris, decipit miseros; ut qui possunt, agentes poenitentiam veram, Deo qua Patri[1]) et misericordi precibus et operibus suis satisfacere, seducantur, ut magis pereant, et qui erigere se possent, plus cadant. Nam cum in minoribus peccatis agant peccatores poenitentiam justo tempore[2]), et secundum disciplinae ordinem ad

[1]) *Deo qua Patri.* Ita Hartel; Baluzius cum aliis *Deoque Patri.*

[2]) *Justo tempore,* scil. tempore, quod proportione respondet gravitati qualitatique culpae aliisque rei adjunctis. Sed cujus erat hanc determinare proportionem, mensuram? Profecto Ecclesiae, cujus erat reconciliationis munus, ad cujus ministros recurrere debebant peccatores pro impetranda peccati venia, ut hic describitur. Hinc et Ecclesia pro culparum diversitate alia atque alia sancivit poenitentiae tempora, ut patet ex innumeris canonibus poenitentialibus et epistolis canonicis; suisque ministris injunxit, ut et aliorum adjunctorum in peccatoris reconciliatione haberent rationem. Speciminis gratia sint praeterea, quae habent Optatus milev. l. 2. n. 26. (opusc. t. 10. p. 120); Innocentius I. ep. 25. ad Decentium (opusc. t. 18. p. 37); Augustinus Enchiridii n. 65. (opusc. t. 16. p. 88); Cyprianus infra ep. ad Antonian. 52. n. 12; can. 2. concilii laodiceni (sec. 4.): „Eos qui in diversis delictis

exomologesin veniant, et per manus impositionem episcopi et cleri jus communicatio-

---

peccant et in oratione confessioneque et poenitentia fortiter perseverant et se a malis perfecte convertunt, tempore poenitentiae eis *pro delicti proportione* dato propter Dei miserationes et bonitatem offerri communioni (statuimus);" Conc. carthaginense III. (a. 397.) c. 31: „Ut poenitentibus *secundum peccatorum differentiam* episcopi arbitrio poenitentiae tempora decernantur;" Gregorius M. hom. 26. in Joan. 20: „Ecce . . . principatum superni judicii sortiuntur discipuli, ut vice Dei quibusdam peccata retineant, quibusdam relaxent. Horum profecto in Ecclesia episcopi locum tenent. . . Grandis honor sed grave pondus . . . *causae pensandae sunt*, *et tunc* ligandi atque solvendi potestas exercenda. Videndum quae culpa praecessit, aut quae sit poenitentia secuta post culpam, ut quos omnipotens Deus per compunctionis gratiam visitat, illos pastoris sententia absolvat;" et l. 3. in 1. Reg. n. 13. (vel quicunque hujus commentarii sit auctor): „Afflictio poenitentiae ad delenda peccata tum demum idonea est, cum sacerdotis judicio fuerit imperata, cum ab eo confitentium actibus discussis *pro modo criminis* onus ei decernitur afflictionis." Talis autem potestas evidenter est judicialis: mirum proinde esse non debet, si sacerdotes clavium potestate instructi *judices*, hujus potestatis exercitium a patribus *judicium* dicantur, ut a Gregorio M. et Innocentio I. l. c.; a Chrysostomo de sacerd. l. 3. n. 5. (opusc. t. 5. p. 209 s.); ab Hieronymo ep. 14. n. 8. (opusc. t. 11. p. 18), Tertulliano Apolog. c. 39. n. 129. (opusc. t. 19. p. 169.), qui-

nis accipiant, nunc crudo tempore, persecutione adhuc perseverante, nondum restituta

---

bus adde Theodoretum q. 15. in Exod.: „Sicut sacerdos lepram dijudicat, ita oportet ipsum et judicem esse peccatorum animae"; Augustinum de civ. Dei l. 20. c. 9. n. 2; Ambrosium in Psal. 38, 14. n. 37., ubi explanans verba: *Remitte mihi, ut refrigerer priusquam eam et amplius non ero,* ita scribit: „H. e. hic mihi remitte, ubi peccavi. Nisi hic mihi remiseris, ibi remissionis requiem invenire non potero; quod enim in terra ligatum manserit, ligatum manebit et in coelo; quod solutum in terra fuerit, solutum erit in coelo. Propheta enim et praedicator Ecclesiae congregandae evangelico spiritu indulgentias Domini praevidebat et praecipienda apostolis ei Dominus revelabat; imo haec erat vetus sententia, ut qui se ligasset in terris, vinctus migraret a corpore. Ideo Dominus, quod ante erat judicii sui dedit apostolis peccata remittendi aequitate solvenda (scil. remittendi peccata, quae solvere, remittere aequum foret), ne cito solvenda, diu ligata manerent. Denique audi dicentem: *Tibi dabo claves regni coelorum* etc. (Matth. 16, 19). *Tibi*, inquit, *dabo claves regni coelorum*, ut et solvas et liges. Hoc Novatianus non audivit, sed Ecclesia Dei audivit; ideo ille in lapsu, nos in remissione: ille in impoenitentia, nos in gratia. Quod Petro dicitur, apostolis dicitur. Non potestatem usurpamus, sed servimus imperio . . . Merito ergo David remitti sibi postulat, quod sciebat non esse iis, qui secundum Aaron erant sacerdotibus attributum, sed Evangelio servabatur. Cui ergo non remittitur, in exsilio est, in peregrinationis injuria perseverat etc." Consti-

Ecclesiae ipsius pace, ad communicationem admittuntur, et offertur nomen eorum, et

---

tutiones apostol. l. 2. c. 11. s., ubi inter alia legimus: „In ecclesia sede (episcope) sermonem faciens, ut qui potestatem habeas judicandi eos, qui peccarunt. Quoniam vobis episcopis dictum est: *Quodcunque ligaveritis* etc. (Matth. 18, 18). Judica igitur, episcope, potestate fretus tamquam Deus.“ „O beatus coeli janitor, admirabundus exclamat Hilarius occasione verborum Christi ad Petrum Matth. 16, 18, cujus arbitrio claves aeterni aditus traduntur, cujus terrestre judicium praejudicata auctoritas sit in coelo: ut quae in terris ligata sint aut soluta, statuti ejusdem conditionem obtineant et in coelo.“ Quod si haec potestas est judicialis, si non pro arbitrio exercenda utpote ministerialis, sed secundum voluntatem Christi Domini, si sedulo secerni debent, quae liganda sunt, quaeve solvenda, ea profecto exerceri nequit incognita causa tum peccatorum tum peccantium: cognosci vero haec nequit, quantum fas est ad tam sacrum judicium, quod vim suam habeat vel in coelo et coram Deo, nisi per spontaneam peccantium confessionem, cum pleraque peccata sint occulta, et vel publicorum criminum gravitas plurimum pendeat ab intentione, rei cognitione aliisque internis atque occultis adjunctis. Nec sufficit confessio quaedam in genere, cum tunc haec potestas vix differret a potestate remittendi peccata per baptismum; cum pro peccatorum gravitate non posset imponi poenitentia seu satisfactio; cum sedulo secerni debeat inter solvenda et liganda, cum ligari (de hujus vocis significatione cf. annot. opusc. t. 5. pag. 6.) debeant vel possint singula (*quodcunque*

nondum poenitentia acta, nondum exomologesi facta, nondum manu eis ab episcopo et clero imposita, eucharistia illis datur, cum scriptum sit: *Qui ederit panem aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini* (1. Cor. 11, 27).

3. Sed nunc illi rei non sunt, qui minus Scripturae legem tenent. Erunt autem rei, qui praesunt et haec fratribus non suggerunt, ut instructi a praepositis faciant omnia cum Dei timore et cum data ab eo et praescripta observatione. Exponunt deinde invidiae beatos martyres, et gloriosos servos Dei cum Dei sacerdote[1]) committunt, ut, cum illi memores loci nostri ad me literas dire-

---

ligaveritis). Hinc Hieronymus in Matth, 16. disserens de sacerdotibus leviticis discernentibus inter lepram et lepram ait: „Sic et hic (in N. T.) alligat vel solvit episcopus et presbyter non eos, qui insontes vel noxii, sed pro officio suo, *cum peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus quive solvendus.*" Ceterum ad haec uberius confirmanda et illustranda plura reperies in his Cypriani epistolis et in l. de lapsis opusc. t. 5.

[1]) *Cum Dei sacerdote* i. e. episcopo. Sacerdotis nomine a s. Cypriano aliisque patribus vetustioribus episcopus designatur. *Committunt*, dissidiorum semina serunt. *Loci nostri*, dignitatis nostrae. Ad haec rite intelligenda cf. omnino annot. opusc. t. 5. pag. 140.

xerint et petierint tunc desideria sua examinari et pacem dari, quando ipsa ante mater nostra Ecclesia pacem de misericordia Domini prior sumpserit, et nos divina protectio reduces ad Ecclesiam suam fecerit, hi sublato honore, quem nobis beati martyres cum confessoribus servant, contempta Domini lege et observatione, quam iidem martyres et confessores tenendam mandant, ante extinctum persecutionis metum, ante reditum nostrum, ante ipsum pene martyrum excessum, communicent cum lapsis et offerant, et eucharistiam tradant, quando etiamsi martyres per calorem gloriae Scripturam[1] minus contemplantes plus aliquid cuperent, a presbyteris et diaconis suggerentibus admoneri deberent, sicut semper in praeteritum factum est.

4. Castigare nos itaque divina censura nec noctibus desinit nec diebus. Praeter nocturnas enim visiones, per dies quoque impletur apud nos Spiritu sancto puerorum innocens aetas, quae in extasi videt oculis et audit et loquitur ea, quibus nos Dominus

[1] *Scripturam*, quae tantopere seriam poenitentiam et congruam satisfactionem inculcat, nec patitur, ut temere Christi mysteria indignis tradantur. Cf. ep. seq. et de lapsis n. 15. ss.

monere et instruere dignatur. Et audietis omnia, quando ad vos reducem me Dominus fecerit, qui ut secederem jussit. Interim temerarii et incauti et tumidi quidam inter vos, qui hominem non cogitant, vel Deum timeant, scientes quoniam si ultra in iisdem perseveraverint, utar ea admonitione, qua me uti Dominus jubet, ut interim prohibeantur offerre, acturi et apud nos et apud confessores ipsos et apud plebem universam causam suam cum Domino permittente in sinum matris Ecclesiae recolligi coeperimus. De hoc ad martyres et confessores et ad plebem literas[1]) feci, quas utrasque vobis legi mandavi. Opto vos, fratres carissimi ac desiderantissimi, in Domino semper bene valere et nostri meminisse. Valete.

EPISTOLA V[2]).

Ad martyres et confessores, qui lapsis petierunt pacem dari.

1. Cyprianus martyribus et confessoribus carissimis fratribus salutem. Sollicitudo loci

---

[1]) Hae mox sequentur.

[2]) In edit. Baluz. 10. Hartel 15. Est haec una ex epistolis, quarum meminit in ep. praec. n. 4. et de qua scribit in ep. 14: „Cum comperissem eos, qui sacrilegis contactibus manus suas atque ora ma-

nostri et timor Domini compellit, fortissimi ac beatissimi fratres, admonere vos literis nostris, ut a quibus tam devote et fortiter servatur fides Domini, ab iisdem lex quoque et disciplina Domini reservetur. Nam cum omnes milites Christi custodire oporteat praecepta imperatoris sui, tum vos magis praeceptis ejus obtemperare plus convenit, qui exemplum ceteris facti estis et virtutis et timoris Dei. Et credideram quidem presbyteros et diaconos, qui illic praesentes sunt, monere vos et instruere plenissime circa Evangelii legem, sicut in praeteritum semper sub antecessoribus nostris factum est, ut diaconi ad carcerem commeantes martyrum desideria consiliis suis et Scripturarum praeceptis gubernarent. Sed nunc cum maximo animi dolore cognosco, non tantum illic vobis non suggeri divina praecepta, sed adhuc potius impediri, ut ea, quae a vobis

---

culassent vel nefandis libellis nihilominus conscientiam polluissent, exambire ad martyres passim, confessores quoque importuna et gratiosa deprecatione corrumpere, ut sine discrimine et examine singulorum darentur libellorum millia contra Evangelii legem, literas feci, quibus martyres et confessores consilio meo, quantum possem, ad dominica praecepta revocarem."

ipsis et circa Deum caute et circa sacerdotem Dei honorifice fiunt, a quibusdam presbyteris resolvantur, qui nec timorem Dei, nec episcopi honorem cogitantes, cum vos ad me literas direxeritis, quibus examinari desideria vestra et quibusdam lapsis pacem dari postulastis cum persecutione finita convenire in unum cum clero et recolligi coeperimus, illi contra Evangelii legem, contra vestram quoque honorificam petitionem, ante actam poenitentiam, ante exomologesin gravissimi atque extremi delicti factam, ante manum ab episcopo et clero in poenitentiam impositam, offerre pro illis et eucharistiam dare, id est, sanctum Domini corpus profanare audeant, cum scriptum sit: *Qui ederit panem aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini* (1. Cor. 11, 27).

2. Et lapsis quidem potest in hoc venia concedi. Quis enim non mortuus vivificari properet? Quis non ad salutem suam venire festinet? Sed praepositorum est praeceptum tenere et vel properantes vel ignorantes instruere, ne qui ovium pastores esse debent lanii fiant. Ea enim concedere, quae in perniciem vertant, decipere est; nec erigitur sic lapsus, sed per Dei offensam magis impel-

litur ad ruinam. Vel ex vobis itaque discant, quod docere debuerant. Petitiones et desideria vestra episcopo servent, et ad pacem vobis petentibus dandam maturum et pacatum tempus exspectent. Ante est, ut a Domino pacem mater prior sumat, tunc secundum vestra desideria de filiorum pace tractetur.

3. Et quoniam audio, fortissimi et carissimi fratres, impudentia vos quorundam premi et verecundiam vestram vim pati, oro vos quibus possum precibus, ut Evangelii memores, et considerantes, quae et qualia in praeteritum antecessores vestri martyres concesserint, quam solliciti in omnibus fuerint, vos quoque sollicite et caute petentium desideria ponderetis, utpote amici Domini et cum illo postmodum judicaturi inspiciatis et actum et opera et merita singulorum, ipsorum quoque delictorum genera et qualitates cogitetis, ne si quid abrupte et indigne vel a vobis promissum vel a nobis factum fuerit, apud gentiles quoque ipsos Ecclesia nostra erubescere incipiat. Visitamur enim et castigamur frequenter, et ut Domini mandata incorrupta et inviolata permaneant admonemur. Quod quidem nec illic apud vos cessare cognosco, quo minus plurimos quoque ex vobis instruat ad Ecclesiae discipli-

nam divina censura[1]). Hoc autem totum potest fieri, si ea, quae a vobis petuntur, religiosa contemplatione moderemini, intelligentes et comprimentes eos, qui personas accipientes in beneficiis vestris aut gratificantur aut illicitae negotiationis nundinas aucupantur.

4. De hoc et ad clerum et ad plebem literas feci, quas utrasque vobis legi mandavi. Sed et illud ad diligentiam vestram redigere et emendare debetis, ut nominatim designetis eos, quibus pacem dari desideratis. Audio enim quibusdam sic libellos fieri, ut dicatur: *Communicet ille cum suis*, quod nunquam omnino a martyribus factum est, ut incerta et coeca petitio invidiam nobis postmodum cumulet. Late enim patet, quando dicitur, *ille cum suis*, et possunt nobis viceni et triceni et amplius offerri, qui propinqui et affines et liberti ac domestici esse asseverentur ejus, qui accipit libellum. Et ideo peto, ut eos, quos ipsi videtis, quos nostis, quorum poenitentiam satisfactioni proximam conspicitis, designetis nominatim libello, et sic ad nos fidei ac disciplinae congruentes literas dirigatis. Opto vos, fortissimi ac di-

---

[1]) *Censura*, visitatio per flagella, castigatio.

lectissimi fratres, in Domino semper bene valere et nostri meminisse. Valete.

EPISTOLA VI[1]).

Ad plebem.

1. Cyprianus fratribus in plebe consistentibus salutem. Ingemiscere vos et dolere ruinas fratrum nostrorum ex me scio, fratres carissimi, qui et ipse vobiscum pro singulis ingemisco pariter et doleo, et patior ac sentio, quod beatus apostolus dixit: *Quis infirmatur*, inquit, *et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror* (2. Cor. 11, 29)? Et iterum posuit in epistola sua dicens: *Si patitur membrum unum, compatiuntur et cetera membra; et si laetatur membrum unum, collaetantur et cetera membra* (1. Cor. 12, 26). Compatior ergo et condoleo de fratribus nostris, qui lapsi et persecutionis infestatione prostrati partem nostrorum viscerum secum trahentes, parem dolorem nobis suis vulneribus intulerunt;

---

[1]) In edit. Baluz. 11. Hartel. 17. Haec est altera epistola ex illis, quarum in praecedentibus mentionem facit ejusdemque argumenti. Instruit nimirum plebem, oportunum esse, quod lapsi non temere et praepropere in Ecclesiam iterum recipiantur.

quibus potens est divina misericordia medelam dare. Properandum tamen non puto, nec incaute aliquid et festinanter gerendum; ne dum temere pax usurpatur, divinae indignationis offensa gravius provocetur. Fecerunt ad nos de quibusdam beati martyres literas petentes examinari desideria sua. Cum pace nobis omnibus a Domino prius data ad Ecclesiam regredi coeperimus, tunc examinabuntur singula praesentibus et judicantibus vobis.

2. Audio tamen quosdam de presbyteris nec Evangelii memores, nec quid ad nos martyres scripserint cogitantes, nec episcopo honorem sacerdotii sui et cathedrae reservantes, jam cum lapsis communicare coepisse et offerre pro illis et eucharistiam dare, quando oporteat ad haec per ordinem perveniri. Nam cum in minoribus delictis, quae non in Deum committuntur, poenitentia agatur justo tempore, et exomologesis fiat, inspecta vita ejus, qui agit poenitentiam, nec ad communicationem venire quis possit, nisi prius illi ab episcopo et clero manus fuerit imposita, quanto magis in his gravissimis et extremis delictis caute omnia et moderate secundum disciplinam Domini observari oportet. Quod quidem nostri presbyteri et diaconi monere debuerant, ut commenda-

tas sibi oves foverent et divino magisterio ad viam deprecandae salutis instruerent. Ego plebis nostrae et quietem novi pariter et timorem; qui in satisfactione Dei et deprecatione vigilarent, nisi illos quidam de presbyteris gratificantes decepissent.

3. Vel vos itaque singulos regite et consilio ac moderatione vestra secundum divina praecepta lapsorum animos temperate. Nemo adhuc importuno tempore acerba poma decerpat. Nemo navem suam quassatam et perforatam fluctibus, priusquam diligenter refecerit, in altum denuo committat. Nemo tunicam scissam accipere et induere properet, nisi eam et ab artifice perito sartam viderit et a fullone curatam receperit. Audiant quaeso patienter consilium nostrum, exspectent regressionem nostram; ut cum ad vos per Dei misericordiam venerimus, convocati coepiscopi plures secundum Domini disciplinam et confessorum praesentiam et vestram quoque sententiam beatorum martyrum literas et desideria examinare possimus. De hoc et ad clerum et ad martyres et confessores literas feci, quas utrasque legi vobis mandavi. Opto vos, fratres carissimi, ac desiderantissimi, in Domino semper bene valere et nostri meminisse. Valete.

EPISTOLA VII[1]).

Ad clerum de lapsis et catechumenis, ne vacui exeant.

1. Cyprianus presbyteris et diaconibus fratribus salutem. Miror vos, fratres carissimi, ad multas epistolas meas, quas ad vos frequenter misi, nihil mihi rescripsisse, cum fraternitatis nostrae vel utilitas vel necessitas sic utique gubernetur, si a vobis instructi rerum gerendarum consilium limare possimus. Quoniam tamen video facultatem veniendi ad vos nondum esse et jam aestatem coepisse, quod tempus infirmitatibus assiduis et gravibus infestatur, occurrendum puto fratribus nostris; ut qui libellos a martyribus acceperunt, et praerogativa eorum apud Deum adjuvari possunt, si incommodo aliquo et infirmitatis periculo occupati fuerint, non exspectata praesentia nostra, apud presbyterum quemcunque praesentem, vel si presbyter repertus non fuerit, et urgere exitus[2]) coeperit, apud diaconum quoque exo-

---

[1]) In edit. Baluz. 12; Hartel. 18. Eadem occasione et de eodem argumento conscripta.

[2]) *Exitus*, mors. Ex his s. martyris verbis similibusque nonnullis aliis effatis, recentioris tamen aetatis, infert Morinus l. 8. c. 23. de disciplina

mologesin facere delicti sui possint; ut manu eis in poenitentiam imposita veniant ad Do-

---

in administr. sacram. poenit. cum Rigaltio (in annot. subjecta) potuisse antiquitus diaconos *in casu necessitatis* poenitentes a peccatis absolvere. Non diffitemur haec verba quandam facessere difficultatem, ejusmodi tamen non sunt, quae *cogunt*, ut hunc Cypriano adscribamus errorem. Cum enim nullum proferri possit factum diaconi sacramentaliter absolventis a peccatis, nullum quoque exstet dissertum antiquitatis testimonium, quo haec potestas saltem in casu necessitatis diaconis vindicetur (quae enim proferuntur sunt vel sequioris aetatis, vel agunt de excipienda morientium confessione, imponenda vel relaxanda poenitentia canonica, administranda eucharistia etc., ad quae per se clavium potestas non requiritur), non videtur probabile solum Cyprianum tam singularem tenuisse sententiam. Eoque minus hanc ipsi tribuemus, quod verba sat commode possint aliter intelligi. Permittit scil. Cyprianus illis in angustiis, ut diaconi ea ratione peccatores reconcilient, qua poterant. Poterant autem diaconi hos lapsos directe reconciliare cum Ecclesia ex episcopi delegatione, nam cuidam excommunicationi, quam *minorem* modo diceremus, erant obnoxii, utpote Ecclesiae communione, ut patet ex omnibus hisce epistolis, plus minusve privati. Ita autem reconciliati poterant ad mitti ad sacram eucharistiam, cum possent in tanta salutis necessitate supponi contriti et hinc sufficienter dispositi, sicut sacerdos peccati licet gravis reus nonnullis in adjunctis potest contritus absque praevia absolutione sacrum celebrare. Haec vero reconciliatio multum conferebat lapsis, ut *cum pace*

minum cum pace, quam dari martyres literis ad nos factis desideraverunt.

---

migrarent ad Dominum, cum scirent extra Ecclesiam non esse salutem. Poterant diaconi et *indirecte* aliquid conferre ad reconciliationem ipsam cum Deo, monitis scil., consiliis, reconciliatione cum Ecclesia et eucharistiae administratione etc., quae sane haud inutilia erant ad bene disponendos poenitentes illos in tantis angustiis. Cf. Nat. Alexander diss. 4. in sec. 3. c. 5.; Collet, de Poenitentia p. 2. c. 8. a. 1. *Exomologesis* nomine hic non necessario intelligi debet confessio sacramentalis, nonnunquam enim significat ultimum illum solemnis poenitentiae ritum, quo lapsi coram episcopo, presbyteris, diaconis et accurrente multitudine sua detestabantur crimina seque nunquam ad vomitum reversuros sanctissime dejerabant. Cf. Tertullianum de poenit. n. 9. (opusc. t. 5. p. 195). Alia de causa ad haec verba provocat Petavius, ut nimirum probet revera quondam in Ecclesia viguisse praxim denegandi quibusdam gravium criminum reis pacem: si enim haec *generatim* omnibus saltem in articulo mortis fuisset data, quare s. Cyprianus illis tantum lapsis hisce in angustiis pacem dare permittit, qui libellos a martyribus acceperint? Verum advertit Collet de poenit. p. 2. c. 5. dissert. hist. n. 555 ss. nomine *pacis* intelligi posse plenam reconciliationem (saltem in hypothesi, quod adesset presbyter), quae complecteretur eucharistiam: hanc (non absolutionem, quam Ecclesia denegare nequit rite disposito, ut ipse Cyprianus ostendit ep. 52. infra), poterat in criminis gravis poenam denegare, et relaxata hac poena intuitu libellorum martyrum concedere. Ceterum, ut omnis

2. Ceteram quoque partem plebis, quae lapsa est, praesentia vestra fovete, et ut a

---

difficultas tollatur, status controversiae prae oculis habendus. Fuerunt 1) lapsi, quibus presbyteri quidam, qui dein cum Felicissimo schisma fecerunt, pacem dederunt, etiamsi nullam egerint poenitentiam, ut patet ex his epist. 2) Plurimi quoque lapsi libellis martyrum innixi pacem quasi sibi debitam citra exhibitam congruam satisfactionem extorquere ab episcopis nitebantur. 3) Persecutione vigente provisorio decreto statutum est a) lapsis nolentibus poenitentiam serio agere veniam esse negandam; b) illis tamen, qui poenitentiam non egerint, acceperint tamen martyrum libellos, dandam esse pacem in extrema necessitate, si congrua doloris signa praebuerint: c) lapsos, qui sani essent, etiamsi jam incepissent poenitentiam agere, atque accepissent a martyribus libellos, pacem Ecclesiae exspectare debere, ut eorum causa accurate expendi posset: 4) sopita demum persecutione definitive statutum fuit, ut lapsi diu poenitentiam agerent, ut ad Ecclesiae communionem plene redire possent. Merito hinc 5) concludit Morinus de administr. sacr. poenit. l. 9. c. 25. »celebrem illam lapsorum cum Ecclesia controversiam non fuisse: an post actam legitimam poenitentiam lapsis reconciliatio praestanda esset, sed *an sine ulla poenitentia* lapsis reconciliatio esset praestanda etc.« Proinde 6) hic non est sermo de lapsis generatim, sed speciatim de iis, qui nulla acta poenitentia in mortis periculo versabantur, et tunc demum ad Ecclesiae claves recurrebant, quos utique Cyprianus *indispositos* conjiciebat (cf. infra ep. ad Antonian. 52. in nostra edit. 11. n. 23. et annot.

fide et misericordia Domini non deficiant, vestro solatio focillate. Neque enim deserentur ab ope et auxilio Domini hi, qui mites et humiles et poenitentiam vere agentes in bonis operibus perseveraverint, quo minus illis quoque divino remedio consulatur. Audientibus etiam, si qui fuerint periculo praeventi et in exitu constituti, vigilantia vestra non desit, implorantibus divinam gratiam misericordia Domini non denegetur. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere et nostri meminisse. Fraternitatem universam meo nomine salutate, et ut nostri meminerit admonete et rogate. Valete.

---

ad Innocentii I. ep. 3. al. 6. opusc. t. 17. p. 275.): quod si tamen juvarentur martyrum libellis, horum meritis confisus jam melius sperabat de ejusmodi *clinicis*. Nullo proinde pacto ex his verbis eruere licet legem universalem, quae *ubique* generatim *omnes* lapsos a venia excluderet, sed ad summum praxis *particularis* excludens *non omnes*, sed *aliquos tantum clinicos*. Dicimus *particularem*, nam Romae non tantum iis lapsis, qui martyrum libellis juvabantur, *sed omnibus sine exceptione*, dummodo veri doloris darent signa, venia concedebatur. Cf. infra verba cleri romani in annot. ad ep. 52. in nostra edit. 11. n. 6. et annot. ad n. 23.

EPISTOLA VIII[1]).

Ad Moysen et Maximum et ceteros confessores.

1. Cyprianus Moysi et Maximo presbyteris et ceteris confessoribus fratribus salutem. Et cunctos vos pariter et singulos repraesentavit affectibus nostris, fratres carissimi, Celerinus[2]) adveniens, et fidei ac virtutis vestrae comes, et gloriosis congressio-

---

[1]) In edit. Baluz. 15; Hartel. 37. Has literas impense laudat clerus romanus ep. 31. (inter ep. s. Cypriani) ita scribens: „In quo loco maximas tibi atque uberes gratias referre debemus et reddimus, quod illorum (co fessorum) carceris tenebras literis illuminasti, quod ad illos venisti, quomodo introire potuisti; quod illorum animos sua fide et confessione robustos tuis allocutionibus literisque recreasti, quod felicitates eorum condignis laudibus prosecutus accendisti ad multo ardentiorem coelestis gloriae cupiditatem; quod pronos impulisti; quod ut credimus et optamus, victores futuros viribus tui sermonis animasti; ut quamquam hoc totum de fide confitentium et divina indulgentia venire videatur, tamen in martyrio suo tibi ex aliquo debitores facti esse videantur.“ Hi confessores, quibus est inscripta, Romae carcere detinebantur.

[2]) Celerinus erat, ut censet Baronius, lector ecclesiae carthaginiensis ejusque cum magna laude mentionem facit s. Cyprianus ep. 34; et etiam s. Cornelius in ep. ad Fabium antioch. n. 1. (opusc. 17, 127).

nibus Dei miles. Universos vos in illo veniente conspeximus; et cum caritatem circa me vestram dulciter ac saepe loqueretur, in ejus sermonibus vos audiebamus. Satis ac plurimum gaudeo, quando a vobis per tales talia perferuntur. Vobiscum illic in carcere quodam modo et nos sumus, divinae dignationis ornamenta[1]) vobiscum sentire nos credimus, qui sic vestris cordibus adhaeremus. Honori nos vestro caritas vestra individua connectit, separari dilectionem spiritus non sinit. Vos illic confessio, me affectio includit. Et nos quidem vestri diebus ac noctibus memores, et quando in sacrificiis precem cum pluribus facimus, et cum in secessu privatis precibus oramus, coronis ac laudibus vestris plenam a Domino faventiam[2]) postulamus. Sed ad reddendam vobis vicem minor est nostra mediocritas. Plus vos datis, quando nostri in oratione meministis, qui spirantes jam sola coelestia, et tantum divina meditantes, ad fastigia celsiora mora ipsa passionis ascenditis, longoque tempo-

---

[1]) *Ornamenta* (al. *hortamento*) scil. tribulationes, mala, quae Deus dignatur infligere ad probandam et hinc praemio afficiendam, ornandam virtutem.

[2]) *Faventiam* i. e. favorem, gratiam.

rum ductu glorias vestras non trahitis, sed augetis. Beatum facit prima et una confessio. Vos toties confitemini, quoties rogati, ut de carcere recedatis, carcerem fide et virtute praeeligitis. Tot vestrae laudes quot dies; quot mensium curricula, tot incrementa meritorum. Semel vincit, qui statim patitur. At qui manens semper in poenis congreditur cum dolore nec vincitur, quotidie coronatur.

2. Eant nunc magistratus et consules sive proconsules, annuae[1]) dignitatis insignibus et duodecim fascibus glorientur. Ecce dignitas coelestis in vobis honoris annui claritate signata est, et jam revertentis anni volubilem circulum victricis gloriae diuturnitate transgressa est. Illuminabat mundum sol oriens et luna decurrens. Sed vobis idem, qui solem fecit et lunam, majus in carcere lumen fuit; et in corde ac mentibus vestris Christi claritudo resplendens horribiles ceteris atque funestas poenalis loci tenebras aeterna

---

[1]) *Annuae.* Consulatus dignitas erat annua, ad annum enim consules eligebantur. Ex hisce Cypriani verbis colligimus hos martyres jam annum in carcere transegisse; perbelle enim quatuor anni tempora ,percurrit eademque martyribus applicat ostendens quam gloriosior fuerit annus, quem ipsi in carcere degerint, quovis anno cujuscunque magistratus.

illa et candida luce radiavit. Per vicissitudines mensium transmeavit hibernum. Sed et vos inclusi tempora hiemis persecutionis hieme pensabatis. Successit hiemi verna temperies rosis laeta et floribus coronata. Sed vobis rosae et flores de paradisi deliciis aderant, et caput vestrum serta coelestia coronabant. Aestas ecce messium fertilitate foecunda est, et area frugibus plena est. Sed vos, qui gloriam seminastis, frugem gloriae metitis; atque in Domini area constituti, exuri paleas inextinguibili igne conspicitis; ipsi, ut tritici grana purgata et frumenta pretiosa, jam purgati et conditi, hospitium carceris horreum computatis. Nec deest autumno ad munera fungenda temporis gratia spiritalis. Vindemia foris premitur, et profutura poculis in torcularibus uva calcatur. Vos de Domini vinea pingues racemi, et jam maturis fructibus botri, pressurae secularis infestatione calcati, torcular vestrum carcere torquente sentitis, et vini vice sanguinem funditis; ad passionis tolerantiam fortes, martyrii poculum libenter hauritis. Sic apud servos Dei annus evolvitur. Sic spiritalibus meritis et coelestibus praemiis temporum vicissitudo celebratur.

3. Beati satis, qui ex vobis per haec glo-

riarum vestigia commeantes jam de seculo recesserunt, confectoque itinere virtutis ac fidei, ad complexum et osculum Domini, Domino ipso gaudente, venerunt. Sed et vestra non minor gloria, qui adhuc in certamine constituti, et comitum glorias secuturi, pugnam diu geritis, immotaque et inconcussa fide stabiles quotidie spectaculum Deo vestris virtutibus exhibetis. Quo longior vestra pugna, hoc corona sublimior. Agon unus, sed multiplici praeliorum numerositate congestus. Famem vincitis, et sitim spernitis, et squalorem carceris ac receptaculi poenalis horrorem roboris vigore calcatis. Poena illic subigitur, cruciatus obteritur, nec mors metuitur, sed optatur; quae scilicet immortalitatis praemio vincitur, ut vitae aeternitate qui vicerit coronetur. Qui nunc in vobis animus, quam sublime, quam capax pectus, ubi talia et tanta volvuntur, ubi non nisi Dei praecepta et Christi praemia cogitantur! Voluntas est illic tantum Dei; et in carne adhuc licet vobis positis, vita jam vivitur non praesentis seculi, sed futuri.

4. Nunc est, fratres carissimi, ut memores mei sitis, ut inter magnas atque divinas cogitationes vestras nos quoque animo ac mente volvatis, simque in precibus et orati-

onibus vestris, cum vox illa purificatione confessionis illustris et jugi honoris sui tenore laudabilis ad Dei aures penetrat, et aperto sibi coelo, de his subacti mundi partibus ad superna transmissa, impetrat de Domini bonitate, quod postulat. Quid enim petitis de indulgentia Domini, quod non impetrare mereamini, qui sic Domini mandata servastis, qui evangelicam disciplinam sincero fidei vigore tenuistis, qui incorrupto honore virtutis cum praeceptis Domini et cum apostolis ejus fortiter stantes nutantem multorum fidem martyrii vestri veritate solidastis? Vere Evangelii testes et vere martyres Christi radicibus ejus innixi, super petram robusta mole fundati, disciplinam cum virtute junxistis, ad timorem Dei ceteros provocastis, martyria vestra exempla fecistis. Opto vos, fortissimi ac beatissimi fratres, semper bene valere et nostri meminisse.

EPISTOLA IX[1]).

Ad Clerum Romae consistentem de multis confessoribus et de Luciani inverecundia et Celerini confessoris modestia.

1. Cyprianus presbyteris et diaconibus

[1]) In edit. Baluz. 22. Hartel. 27.

Romae consistentibus fratribus salutem. Factis ad vos literis[1]), fratres carissimi, quibus actus noster expositus et disciplinae ac diligentiae quantulacunque ratio declarata est, aliud accessit, quod nec ipsum latere vos debuit. Nam frater noster Lucianus, et ipse unus de confessoribus, fide quidem calidus et virtute robustus, sed minus dominica lectione fundatus, quaedam conatus est, imperiti jampridem se vulgi auctorem constituens, ut manu ejus scripti libelli gregatim multis nomine Pauli darentur, cum Mappalicus martyr cautus et verecundus, legis ac disciplinae memor, nullas contra Evangelium literas fecerit, sed tantum domestica pietate commotus matri suae, quae lapsa fuerat, mandaverit pacem dari, Saturninus quoque post tormenta adhuc in car-

---

[1]) *Factis ad vos literis*, al. *Post factas ad vos literas. Actus noster*, nostra agendi ratio. Has literas exhibemus, tum quod ex illis abusus discimus, qui circa lapsos irrepserunt atque causa exstiterunt severitatis, qua s. doctor erga illos se gessit; tum quod illae lucem affundunt annotationi de martyrum libellis opusc. 5, 140 ss. Carpit siquidem Luciani inverecundiam, qui nomine Pauli martyris plurimos absque ullo selectu et temere conscripsit libellos (supplices), quibus pro lapsis intercedit, ut mox reconciliatione donentur.

cere constitutus nullas ejusmodi literas emiserit. Lucianus vero non tantum Paulo adhuc in carcere posito nomine illius libellos manu sua scriptos passim dedit, sed et post ejus excessum eadem facere sub ejus nomine perseveravit dicens hoc sibi ab illo mandatum, nesciens Domino magis, quam conservo obtemperandum. Aurelii quoque adolescentis tormenta perpessi nomine libelli multi dati sunt ejusdem Luciani manu scripti, quod literas ille non nosset.

2. Cui rei, ut aliquatenus posset obsisti, literas ad eos feci, quas ad vos sub epistola priore transmisi, quibus petere et suadere non destiti, ut dominicae legis et Evangelii ratio teneretur. Postquam vero ad eos literas misi, ut quasi moderatius aliquid et temperantius fieret, universorum confessorum nomine idem Lucianus epistolam scripsit, qua pene omne vinculum fidei et timor Dei et mandatum Domini et Evangelii sanctitas et firmitas solveretur. Scripsit enim omnium nomine universis eos pacem dedisse et hanc formam per me aliis episcopis innotescere velle, cujus epistolae exemplum ad vos transmisi. Additum est plane, de quibus ratio constiterit, quid post commissum egerint. Quae res majorem nobis conflat invidiam,

ut nos cum singulorum causas audire et excutere coeperimus, videamur multis negare, quod se nunc omnes jactant a martyribus et confessoribus accepisse.

3. Denique hujus seditionis origo jam coepit. Namque in provincia nostra per aliquot civitates in praepositos impetus per multitudinem factus est, et pacem, quam semel cuncti a martyribus et confessoribus datam clamitabant, confestim sibi repraesentari[1]) coegerunt, territis et subactis praepositis suis, qui ad resistendum minus virtute animi et robore fidei praevalebant. Apud nos etiam quidam turbulenti, qui vix a nobis in praeteritum regebantur et in nostram praesentiam[2]) differebantur, per hanc epi-

[1]) *Repraesentari*, exhiberi, dari.

[2]) *In nostram praesentiam*, cum e secessu redeuntes ecclesiae nostrae praesentes essemus. Eo scil. tempore pro lapsu persecutionis tempore diuturna pro criminis gravitate aliisque adjunctis poenitentia erat agenda: haec tamen contrahebatur seu ex parte remittebatur intuitu libellorum seu intercessionis martyrum pro lapsis oblatae, vel aliis de causis. Jam vero totum hoc negotium de imponenda poenitentia vel ea contrahenda, de reconciliandis lapsis judicavit Cyprianus differendum quoadusque persecutio cessaret, pax rediret, ipse e secessu ad suam posset remeare ecclesiam. Necessitatis tamen casum excepit supra ep. 12. in edit. nostra 7.

stolam velut quibusdam facibus accensi plus exardescere et pacem sibi datam extorquere coeperunt. De quibus quales ad clerum nostrum literas fecerim, exemplum vobis misi. Sed et quid mihi Caldonius collega pro integritate et fide sua scripserit, quidque ego ei rescripserim, utrumque ad vos legendum transmisi. Exempla quoque epistolae Celerini boni et robusti confessoris, quam ad Lucianum eundem confessorem scripserit, item quid Lucianus ei rescripserit, misi vobis, ut sciretis et laborem circa omnia et diligentiam nostram et veritatem ipsam disceretis, Celerinus confessor quam sit moderatus et cautus et humilitate ac timore sectae nostrae verecundus, Lucianus vero circa intelligentiam dominicae lectionis, ut dixi, minus peritus, et circa invidiam verecundiae nostrae relinquendam facilitate sua molestus. Nam cum Dominus dixerit in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti gentes tingui et in baptismo praeterita peccata dimitti (Matth. 28, 19) hic praecepti et legis ignarus mandat pacem dari et peccata dimitti in Pauli nomine, et hoc sibi dicit ab illo esse mandatum, sicut in literis ejusdem Luciani ad Celerinum factis animadvertetis, quibus minime consideravit, quod non martyres Evan-

gelium faciant, sed per Evangelium martyres fiant; quando et Paulus apostolus, quem Dominus vas electionis suae dixit, posuerit in epistola sua dicens: *Miror, quod sic tam cito demutamini ab eo, qui vos vocavit in gratiam, ad aliud Evangelium, quod non est aliud: nisi si sunt aliqui, qui vos turbant et volunt convertere Evangelium Christi. Sed licet nos aut angelus de coelo aliter annunciet, praeterquam quod annunciavimus vobis, anathema sit, sicut praediximus, et nunc iterum dico; si quis vobis annunciaverit praeterquam quod accepistis, anathema sit* (Gal. 1, 6).

4. Opportune vero supervenerunt literae vestrae, quas accepi ad clerum factas, item quas beati confessores Moyses et Maximus, Nicostratus et ceteri Saturnino et Aurelio et ceteris miserunt, in quibus Evangelii plenus vigor et disciplina robusta legis dominicae continentur. Laborantes hic nos et contra invidiae impetum totis fidei viribus resistentes multum sermo vester adjuvit, ut divinitus compendium[1]) fieret, et priusquam venirent ad vos literae, quas vobis proxime

[1]) *Compendium*, commodum, auxilium, nam, ut mox dixerat, *multum* sermo vester *adjuvit*.

misi, ut declararetis nobis, quod secundum Evangelii legem nobiscum fortiter atque unanimiter etiam vestra sententia concurrat. Opto vos, fratres carissimi ac desiderantissimi, semper bene valere.

EPISTOLA X[1]).

Ad plebem, de quinque presbyteris schismaticis factionis Felicissimi.

1. Cyprianus plebi universae salutem. Quamquam, fratres carissimi, Virtius fidelissimus atque integerrimus presbyter, item Rogatianus et Numidicus presbyteri confes-

---

1) In edit. Baluz. 40. Hartel. 43. Argumentum hujus epistolae est hoc: Quinque presbyteri dudum Cypriano infensi, in quibus erant Novatus et Fortunatus cum Felicissimo quodam laico, quem postea Novatus propria auctoritate diaconum constituit, aperte in illum insurrexerunt (251.), statuentes lapsos sine ulla poenitentia in Ecclesiae communionem esse recipiendos. Hos itaque disciplinae ecclesiasticae repugnantes a communione ecclesiastica separat, lapsos ad poenitentiam et patientiam hortatur, confessoribus modestiam et humilitatem sedulo inculcat, plebem vero suam paterno affectu monet, ut in altera hac persecutione non minus fortes schismatis periculum declinent, et Ecclesiae tam firmiter quam ipsi adhaereant Christo. Cf. Fessler, institut. patrol. t. 1. §. 86. Scripsit hanc epistolam s. Cyprianus e suo secessu.

sores et gloria divinae dignationis illustres, sed et diaconi boni viri et ecclesiasticae administrationi per omnia obsequia devoti, cum ceteris ministris plenam vobis praesentiae suae diligentiam praebeant, et exhortationibus assiduis singulos corroborare, sed et lapsorum mentes consiliis salubribus regere et reformare non desinant, tamen ego quantum possum admoneo et quomodo possum visito vos literis meis. Literis, inquam, fratres carissimi. Hoc enim quorundam presbyterorum malignitas et perfidia perfecit, ne ad vos ante diem Paschae venire licuisset, dum conjurationis suae memores, et antiqua illa contra episcopatum meum, imo contra suffragium vestrum et Dei judicium venena retinentes instaurant veterem contra nos impugnationem suam, et sacrilegas machinationes insidiis solitis denuo renovant. Et quidem de Dei providentia, nobis hoc nec volentibus, nec optantibus, imo et ignoscentibus et tacentibus[1]), poenas, quas meruerant perpenderunt, ut a nobis non ejecti ultro se ejicerent, ipsi in se pro conscientia sua sententiam darent, secundum vestra et

---

[1]) Cf. quae testatur Pontius in vita s. Cypriani c. 5. opusc. t. 1. p. 9.

divina suffragia conjurati et scelerati de Ecclesia sponte se pellerent.

2. Nunc apparuit Felicissimi factio unde venisset, quibus radicibus et quibus viribus staret. Hi fomenta olim quibusdam confessoribus et hortamenta tribuebant, ne concordarent cum episcopo suo, ne ecclesiasticam disciplinam cum fide et quiete juxta praecepta dominica continerent, ne confessionis suae gloriam incorrupta et immaculata conversatione servarent. Ac ne parum fuisset corrupisse quorundam confessorum mentes, et contra sacerdotium[1]) Dei portionem ruptae fraternitatis armare voluisse, nunc se ad lapsorum perniciem venenata sua deceptione verterunt, ut aegros et saucios et ad capienda fortiora consilia per calamitatem ruinae suae minus idoneos et minus solidos a medela vulneris sui avocent, et intermissis precibus et orationibus, quibus Dominus longa et continua satisfactione placandus est, ad exitiosam temeritatem mendacio captiosae pacis invitent.

3. Sed oro vos, fratres, vigilate contra insidias diaboli, et pro vestra salute solliciti contra mortiferam fallaciam diligentius ex-

[1]) *Sacerdotium*, episcopatum, episcopum.

cubate. Persecutio est haec alia et alia tentatio. Quinque isti presbyteri nihil aliud sunt, quam quinque primores illi[1]), qui edicto nuper magistratibus fuerant copulati, ut fidem nostram subruerent, ut gracilia fratrum corda ad lethales laqueos praevaricatione veritatis averterent. Eadem nunc ratio, eadem rursus eversio per quinque presbyteros Felicissimo copulatos ad ruinam salutis inducitur, ut non rogetur Deus, nec qui negavit Christum eundem Christum, quem negaverat deprecetur, post culpam criminis tollatur et poenitentia, nec per episcopos et sacerdotes[2]) Domino satisfiat, sed relictis

---

[1]) *Nihil aliud sunt* etc. Non vult s. Cyprianus significare presbyteros istos revera esse hos primores, sed illis similes.

[2]) *Per episcopos et sacerdotes Domino satisfiat.* Haec verba dignissima sunt, quae notentur. Hinc enim manifestum est, non citra ministerium ecclesiasticum fideles in peccatum lapsos Deo reconciliari, sicut nonnisi ministerio humano regenerantur. Neque mirum cum dictum sit ministris Ecclesiae: *Tibi dabo claves regni coelorum* etc. (Matth. 16, 19); *quaecunque alligaveritis* etc. (18, 18); *quorum remiseritis peccata* etc. (Joan. 20, 23), quae verba tam magnifica plane illusoria redderentur, si quilibet independenter ab ecclesiastico ministerio peccatorum remissionem impetrare sibique januas coeli aperire posset. Nunquam satis pro illustranda confirmanda-

Domini sacerdotibus contra Evangelicam disciplinam nova traditio sacrilegae institutionis exsurgat, cumque semel placuerit tam nobis, quam confessoribus et clericis urbicis[1]), item universis episcopis vel in nostra provincia vel trans mare constitutis, ut nihil innovetur circa lapsorum causam, nisi omnes in unum convenerimus et collatis consiliis cum disciplina pariter et misericordia temperatam sententiam fixerimus, contra hoc consilium nostrum rebelletur, et omnis sacerdotalis auctoritas et potestas factiosis conspirationibus destruatur.

---

que doctrina catholica de poenitentiae sacramento inculcari possunt verba s. Augustini (vel alterius auctoris) s. 392. (inter dubios, al. h. 49. ex 50. n. 3. c. Agite poenitentiam. 44. D. 1. de poenit.): „Nemo sibi dicat: Occulte ago, apud Deum ago (poenitentiam): novit Deus, qui mihi ignoscat, quia in corde ago. Ergo sine causa dictum est: *Quae solveritis in terra, soluta erunt in coelo* (Matth. 18, 18)? Ergo sine causa sunt claves datae Ecclesiae Dei? frustramus Evangelium, frustramus verba Christi?“ Per episcopos autem et sacerdotes satisfiet Deo, quatenus ipsorum est satisfactionem pro peccatis determinare ac velut taxare, moderari ac nomine Dei acceptare, quod citra rei confessionem fieri nequit. Cf. annot. ad opusc. t. 5. p. 195.

1) *Urbicis*, i. e. Urbis Romae.

4. Quas nunc poenas patior, fratres carissimi, quod ipse ad vos in praesentiarum venire non possum, ipse singulos aggredi, ipse vos secundum Domini et Evangelii ejus magisterium cohortari. Non suffecerat exilium jam biennii et a vultibus atque ab oculis vestris lugubris separatio, dolor jugis et gemitus, qui me solum sine vobis continua lamentatione discruciat, lacrymae diebus ac noctibus profluentes, quod sacerdoti, quem tanto amore et ardore fecistis, necdum vos salutare, necdum complexibus vestris inhaerere contingat. Accessit hic tabescenti animo nostro dolor major, quod in tanta sollicitudine ac necessitate excurrere ad vos ipse non possum, dum per minas et per insidias perfidorum cavemus, ne advenientibus nobis tumultus illic major oriatur, et cum paci et tranquillitati episcopus providere in omnibus debeat, ipse materiam seditioni dedisse et persecutionem denuo exacerbasse videatur. Hinc tamen, fratres dilectissimi, hinc admoneo pariter et consulo, ne perniciosis vocibus temere credatis, ne fallacibus verbis consensum facile commodetis, ne pro luce tenebras, pro die noctem, pro cibo famem, pro potu sitim, venenum pro remedio, mortem pro salute sumatis. Nec aetas vos eorum

nec auctoritas fallat, qui ad duorum presbyterorum veterem nequitiam respondentes, sicut illi Susannam pudicam corrumpere et violare conati sunt (Dan. 13), sic et hi adulterinis doctrinis Ecclesiae pudicitiam corrumpere et veritatem Evangelicam violare conantur.

5. Clamat et dicit Dominus: *Nolite audire sermones pseudoprophetarum, quoniam visiones cordis eorum frustrantur eos. Loquuntur, sed non ab ore Domini. Dicunt eis, qui abjiciunt verbum Domini: Pax erit vobis* (Jer. 23, 16). Pacem nunc offerunt, qui ipsi non habent pacem. In Ecclesiam lapsos reducere et revocare promittunt, qui de Ecclesia recesserunt. Deus unus est, Christus unus, et una Ecclesia, et cathedra una super petram Domini voce fundata. Aliud altare constitui aut sacerdotium novum fieri praeter unum altare et unum sacerdotium non potest. Quisquis alibi collegerit, spargit. Adulterum est, impium est, sacrilegum est quodcunque humano furore instituitur, ut dispositio divina violetur. Procul ab hujusmodi hominum contagione discedite, et sermones eorum velut cancer et pestem fugiendo vitate, praemonente Domino et dicente: *Caeci sunt duces caecorum.*

Caecus autem caecum ducens simul in foveam cadent (Matth. 15, 14). Intercedunt[1]) precibus vestris, quas nobiscum diebus ac noctibus Deo funditis, ut eum justa satisfactione placetis; intercedunt lacrymis vestris, quibus commissi delicti crimen abluitis; intercedunt paci, quam vere et fideliter de Domini misericordia postulatis, nec sciunt scriptum esse: *Et propheta ille aut somnium somnians, ille, qui locutus est, ut errare te faceret a Domino Deo tuo, interficietur* (Deut. 13, 5). Nemo vos, fratres carissimi, errare a Domini viis faciat. Nemo vos christianos ab Evangelio Christi rapiat. Nemo filios Ecclesiae de Ecclesia tollat. Pereant sibi soli, qui perire voluerunt. Extra Ecclesiam soli remaneant, qui de Ecclesia recesserunt. Soli cum episcopis non sint, qui contra episcopos rebellarunt. Conjurationis suae poenas soli subeant, qui olim secundum vestra suffragia, nunc secundum Dei judicia, sententiam conjurationis et malignitatis suae subire meruerunt.

6. Monet nos Dominus in Evangelio suo dicens: *Rejicitis mandatum Dei, ut tradi-*

---

[1]) *Intercedunt*, impediunt vos, avocant vos a precibus etc. Jam alloquitur hic ipsos lapsos.

tionem vestram statuatis (Marc. 7, 9). Qui mandatum Dei rejiciunt et traditionem suam statuere conantur, fortiter a vobis et firmiter respuantur. Sufficiat lapsis ruina una. Nemo volentes surgere sua circumventione praecipitet. Nemo jacentes, pro quibus nos rogamus, ut Dei manu et brachio subleventur, prosternat gravius et deprimat. Nemo semianimes et ut salutem suam pristinam recipiant deprecantes ab omni spe salutis avertat. Nemo nutantibus lapsus sui caligine omne itineris salutaris lumen extinguat. Instruit Apostolus dicens: *Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis verbis Domini nostri Jesu Christi et doctrinae ejus, stupore elatus, discede ab hujusmodi* (1. Tim. 6, 3). Et iterum dicit ipse: *Nemo vos decipiat inanibus verbis. Propterea enim venit ira Dei super filios contumaciae. Nolite ergo esse participes eorum* (Ephes. 5, 6). Non est quod, decepti inanibus verbis, pravitatis eorum incipiatis esse participes. Discedite a talibus, quaeso vos, et acquiescite consiliis nostris, qui pro vobis quotidie continuas Domino preces fundimus, qui vos ad Ecclesiam revocari per Domini clementiam cupimus, qui de Deo pacem plenissimam prius matri, tum et filiis ejus oramus. Cum

precibus atque orationibus nostris vestras quoque orationes et preces jungite, cum fletibus nostris vestras lacrymas copulate. Vitate lupos, qui oves a pastore secernunt. Vitate linguam diaboli venenatam, qui ab initio mundi fallax semper et mendax mentitur, ut fallat, blanditur, ut noceat, bona promittit, ut malum tribuat, vitam pollicetur, ut perimat. Lucent nunc quoque verba ejus, et venena manifesta sunt. Pacem pollicetur, ne perveniri possit ad pacem. Salutem promittit, ne qui deliquit veniat ad salutem. Ecclesiam spondet, quando id agat, ut qui illi credit in totum ab Ecclesia pereat.

7. Nunc est, fratres dilectissimi, ut et qui statis fortiter perseveretis, et stabilitatem vestram gloriosam, quam in persecutione tenuistis, perpetua firmitate servetis, et si qui circumveniente adversario lapsi estis, in secunda hac tentatione spei et paci vestrae fideliter consulatis, et ut vobis Dominus ignoscat, a sacerdotibus Domini non recedatis, cum scriptum sit: *Et homo quicunque fecerit in superbia, ut non exaudiat sacerdotem aut judicem, quicunque fuerit in diebus illis, morietur homo ille* (Deut. 17, 12). Persecutionis istius novissima haec est et extrema tentatio, quae et ipsa cito Do-

mino protegente tran ibit, ut repraesenter vobis post Paschae diem cum collegis meis; quibus praesentibus, secundum arbitrium quoque vestrum et omnium nostrum commune consilium, sicut semel placuit, ea, quae agenda sunt disponere pariter et limare poterimus. Si quis autem poenitentiam agere et Deo satisfacere detrectans ad Felicissimi et satellitum ejus partes concesserit, et se haereticae factioni conjunxerit, sciat se postea ad Ecclesiam redire et cum episcopis et plebe Christi communicare non posse. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere et circa Domini misericordiam exorandam continuis nobiscum precibus insistere.

EPISTOLA XI[1]).

Ad Antonianum, de Cornelio ac Novatiano.

1. Cyprianus Antoniano fratri salutem. Accepi primas literas tuas, frater carissime,

---

[1]) In edit. Baluz. 52. Hartel. 55. Scripta est ea exeunte a. 251. vel ineunte 252. occasione schismatis Romae auctore Novatiano excitati et controversiae, quae circa agendi rationem cum lapsis tunc agitabatur. Novatianus enim post martyrium s. Fabiani romanam ambivit cathedram, verum electo legitime Cornelio in apertum prorupit schisma fraudibusque suis id est consecutus, ut a tribus episco-

concordiam collegii sacerdotalis firmiter obtinentes et catholicae Ecclesiae cohaerentes, quibus significasti cum Novatiano te non communicare, sed se.ui consilium nostrum et cum Cornelio coe iscopo nostro unum tenere consensum. Scripsisti etiam, ut exemplum earundem literarum ad Cornelium collegam nostrum transmitterem, ut deposita omni sollicitudine jam sciret te secum, hoc est, cum catholica Ecclesia[1]), communicare.

2. Sed enim supervenerunt postmodum aliae literae tuae per Quintum compresbyterum missae, in quibus animadverti animum tuum Novatiani literis motum nutare

---

pis in pontificem ordinaretur (cf. ep. Cornelii ad Fabium antiochen. opusc. t. 17. p. 125. ss.). Ordinationem suam datis literis missisque legatis africanae atque orientali Ecclesiae significavit, hinc nonnulli, qui prius Cornelio adhaeserant, nutare coeperunt, inter quos fuit Antonianus in Numidia episcopus. Huic Cyprianus scribit falsasque opiniones Novatiani literis ipsi injectas levat; a levitatis suspicione circa lapsorum causas se purgat, et quam canonice Cornelius in locum Petri sit promotus quamque fortiter in eo se gesserit enarrat.

[1]) *Cum catholica Ecclesia.* Communionem cum romano episcopo primis jam Ecclesiae seculis tesseram fuisse communionis cum Ecclesia catholica i. e. cum vera Christi Ecclesia pluribus illustravimus annot. opusc. t. 6. p. 34 ss.

coepisse. Nam cum et consilium et consensum tuum firmiter ante fixisses, desiderasti in his literis, ut rescriberem tibi, quam haeresim Novatianus introduxisset, vel Cornelius, qua ratione Trophimo et thurificatis[1]) communicet. Quod quidem, si pro sollicitudine fidei anxie curas, et rei dubiae veritatem sollicitus exploras, reprehendenda non est in timore divino aestuantis animi sollicitudo suspensa.

3. Quoniam tamen video, post primam sententiam epistolae tuae, Novatiani literis postmodum te esse commotum, illud, frater carissime, primo in loco pono, graves viros et semel super petram solida stabilitate fundatos, non dico aura levi, sed nec vento aut turbine commoveri, ne animus dubius et incertus variis opinionibus, velut quibusdam ventorum incursantium flatibus, frequenter

---

[1]) *Thurificatis*, qui persecutionis tempore ob poenarum metum idolis thus obtulerant. Exprobrabat Novatianus Cornelio hanc humanitatem, quod lapsos poenitentes iterum in Ecclesiam reciperet. Ipse enim, ut sibi auctoritatem quodam disciplinae fuco compararet, docebat, Ecclesiam carere potestate remittendi lapsis crimen eosque iterum recipiendi: non tamen negabat eosdem ad opera poenitentiae esse exhortandos. Cf. annot. opusc. t. 5. p. 3 s.

agitetur et a proposito suo cum quadam levitatis reprehensione mutetur. Quod ne vel apud te vel apud quemquam Novatiani literae faciant, ut desiderasti, frater carissime, rationem rei tibi breviter exponam. Et quidem primum, quoniam de meo quoque actu[1]) motus videris, mea apud te et persona et causa purganda est, ne me aliquis existimet a proposito meo leviter recessisse, et cum evangelicum vigorem primo et inter initia defenderim, postmodum videar animum meum a disciplina et censura priore flexisse, ut his qui libellis[2]) conscientiam suam maculaverint vel nefanda sacrificia commiserint laxandam pacem putaverim. Quod utrumque non sine librata diu et ponderata ratione a me factum est.

4. Nam cum acies adhuc inter manus esset, et praelium gloriosi certaminis in persecutione ferveret, toto hortatu et pleno impetu militum vires fuerant excitandae, et maxime lapsorum mentes classico quodam no-

---

[1]) *Actu*, agendi ratione.

[2]) In quo situm fuerit horum crimen cf. annot. opusc. t. 5. p. 156. et infra annot. ad n. 14. Tuetur hic s. praesul suam agendi rationem, qua prius lapsorum reconciliationem distulit (cf. supra ep. 4 ss.), postea concessit.

strae vocis fortiter animandae, ut poenitentiae viam non solum precibus et lamentationibus sequerentur, sed, quoniam repetendi certaminis et reparandae salutis dabatur occasio, ad confessionis potius ardorem et martyrii gloriam nostris increpiti vocibus provocarentur. Denique cum de quibusdam ad me presbyteri et diaconi scripsissent, eos immoderatos esse et ad communicationem accipiendam festinanter urgere, rescribens eis in epistola mea, quae exstat, et hoc addidi: „Qui si nimium properant, habent in sua potestate, quod postulant, tempore ipso sibi plus quam quod postulant largiente. Acies adhuc geritur, et agon quotidie celebratur. Si commissi vere et firmiter poenitet et fidei calor praevalet, qui differri non potest, potest coronari." De eo tamen, quod statuendum esset circa causam lapsorum distuli, ut cum quies et tranquillitas data esset, et episcopis in unum convenire indulgentia divina permitteret, tunc communicato et librato de omnium collatione consilio statueremus, quid fieri oporteret; si quis vero ante consilium nostrum et ante sententiam de omnium consilio statutam lapsis temere communicare voluisset, ipse a communicatione abstineretur.

5. Quod etiam Romam ad clerum tunc adhuc sine episcopo agentem et ad confessorem Maximum presbyterum et ceteros in custodia constitutos, nunc in Ecclesia cum Cornelio junctos, plenissime scripsi, quod me scripsisse de eorum rescriptis poteris noscere. Jam in epistola sua ita posuerunt: „Quanquam nobis in tam ingenti negotio placeat, quod et tu ipse tractasti, prius esse Ecclesiae pacem sustinendam[1]), deinde sic collatione consiliorum cum episcopis, presbyteris, diaconibus, confessoribus pariter ac stantibus laicis facta, lapsorum tractare rationem.“ Additum est etiam Novatiano tunc scribente et quod scripserat sua voce recitante, et presbytero Moyse, tunc adhuc confessore, nunc jam martyre, subscribente, ut lapsis infirmis et in exitu constitutis pax daretur. Quae literae per totum mundum missae sunt, et in notitiam ecclesiis omnibus et universis fratribus perlatae sunt.

6. Secundum quod tamen ante fuerat destinatum, persecutione sopita, cum data esset facultas in unum conveniendi, copiosus episcoporum numerus, quos integros et incolumes fides sua et Domini tutela protexit,

---

[1]) *Sustinendam*, exspectandam.

in unum convenimus, et Scripturis divinis ex utraque parte prolatis, temperamentum[1]) salubri moderatione libravimus, ut nec in

---

[1]) Ad haec Cypriani verba provocant illi, qui contendunt, primis Ecclesiae seculis ubique diram illam viguisse praxim denegandi quibusdam gravium criminum reis veniam atque pacem, quamcunque egissent poenitentiam. Eaque confirmant geminis verbis ex ep. 2. (inter ep. s. Cypr. 31.) cleri romani ad Cyprianum n. 8.: „Ante constitutionem episcopi nihil innovandum putavimus, *sed lapsorum curam mediocriter temperandam* esse credidimus, ut interim, dum episcopus dari a Deo nobis sustinetur, in suspenso eorum, qui moras possunt sustinere, causa teneatur. Eorum autem, quorum vitae suae finem urgens exitus dilationem ferre non poterit, acta poenitentia . . . si lacrymis, si gemitibus, si fletibus dolentis ac vere poenitentis animi signa prodiderint, cum spes vivendi secundum hominem nulla substiterit, ita demum caute et sollicite subveniri.“ Ergo, inferunt, *temperamentum medium* decretum fuit inter nimium rigorem, quo lapsis omnis denegabatur venia, et nimis facilem indulgentiam: proinde quondam exstitit praxis denegandi lapsis pacem. Verum ipse Cyprianus disserte in hac ipsa ep. infra n. 21 ss. testatur, hanc praxim rigidam nunquam in universa Ecclesia viguisse nec potuisse vigere, sed esse quorundam obstinatorum etc.; clerus romanus profitetur, se nihil *innovare;* innovasset vero quam maxime pristinam disciplinam, si tam horrendus prius viguisset rigor. Quare illud temperamentum non est necessario referendum ad quandam rigidiorem Ecclesiae praxim, quae prius viguerit, sed vel significare

totum spes communicationis et pacis lapsis denegaretur, ne plus desperatione deficerent et eo, quod sibi Ecclesia clauderetur, secuti seculum gentiliter viverent, nec tamen rursus censura Evangelica solveretur, ut ad communicationem temere prosilirent, sed traheretur diu poenitentia, et rogaretur dolenter paterna clementia, et examinarentur causae et voluntates et necessitates singulorum, secundum quod libello continetur, quem ad te pervenisse confido, ubi singula placitorum capita conscripta sunt. Ac si minus sufficiens episcoporum in Africa numerus videbitur, etiam Romam super hac re scripsimus ad Cornelium collegam nostrum; qui et ipse cum plurimis coepiscopis habito concilio, in eandem nobiscum sententiam pari gravitate et salubri moderatione consensit.

7. De quo tibi necesse nunc fuit scribere, ut scias me nihil leviter egisse, sed secun-

---

potest *quodcunque placitum*, statutum, quo dirimeretur, decideretur lapsorum causa; vel refertur ad duas extremas factiones schismaticas, quae tunc Ecclesiam turbabant, quarum una crudeliter nimis lapsis pacem negabat, altera nimis temere et inconsiderate lapsis licet congruam nondum egissent poenitentiam, pacem dabat.

dum quod literis meis fueram ante complexus, omnia ad commune concilii nostri consilium distulisse, et nemini quidem ex lapsis prius communicasse, quando adhuc erat unde non tantum indulgentiam sed et coronam lapsus acciperet, postea tamen, sicut collegii concordia et colligendae fraternitatis[1]) ac medendi vulneris utilitas exigebat, necessitati temporum succubuisse et saluti multorum providendum putasse, et nunc ab his non recedere, quae semel in concilio nostro de communi collatione placuerunt, quamvis multa multorum vocibus ventilentur et mendacia adversus sacerdotes Dei de diaboli ore prolata ad rumpendam catholicae unitatis concordiam ubique jactentur. Sed te oportet ut bonum fratrem atque unanimem consacerdotem, non quid maligni atque apostatae dicant facile suscipere, sed quid collegae tui modesti et graves viri faciant de vitae et disciplinae nostrae exploratione perpendere.

8. Venio jam nunc, frater carissime, ad personam Cornelii collegae nostri, ut Cornelium nobiscum verius noveris, non de mali-

---

1) *Colligendae fraternitatis*, sicut exigebat, ut colligerentur, ad Ecclesiam revocarentur eique reconciliarentur lapsi, qui fratres nostri sunt.

gnorum et detrahentium mendacio, sed de Domini Dei judicio, qui eum episcopum fecit, et coepiscoporum testimonio, quorum numerus universus per totum mundum concordi unanimitate consensit. Nam quod Cornelium carissimum nostrum Deo et Christo et Ecclesiae ejus, item consacerdotibus cunctis laudabili praedicatione commendat, non iste ad episcopatum subito pervenit, sed per omnia ecclesiastica officia promotus, et in divinis administrationibus Dominum saepe promeritus, ad sacerdotii sublime fastigium cunctis religionis gradibus ascendit. Tum deinde episcopatum ipsum nec postulavit nec voluit, nec ut ceteri, quos arrogantiae et superbiae suae tumor inflat, invasit; sed quietus alias et modestus, et quales esse consueverunt, qui ad hunc locum divinitus eliguntur, pro pudore virginalis continentiae suae, et pro humilitate ingenitae sibi et custoditae verecundiae, non ut quidam vim fecit, ut episcopus fieret, sed ipse vim passus est, ut episcopatum coactus exciperet. Et factus est episcopus a plurimis collegis nostris, qui tunc in urbe Roma aderant, qui ad nos literas honorificas et laudabiles et testimonio suae praedicationis illustres de ejus ordinatione miserunt. Factus est autem

Cornelius episcopus de Dei et Christi ejus judicio, de clericorum pene omnium testimonio, de plebis quae tunc affuit suffragio, et de sacerdotum antiquorum et bonorum virorum collegio, cum nemo ante se factus esset[1]), cum Fabiani locus, id est, cum locus Petri et gradus cathedrae sacerdotalis vacaret; quo occupato de Dei voluntate atque omnium nostrum consensione firmato, quisquis jam episcopus fieri voluerit, foris fiat necesse est, nec habeat ecclesiasticam ordinationem, qui Ecclesiae non tenet unitatem. Quisquis ille fuerit, multum de se licet jactans et sibi plurimum vindicans, profanus est, alienus est, foris est. Et cum post primum secundus esse non possit, quisquis post unum, qui solus esse debeat, factus est, non jam secundus ille sed nullus est.

9. Tum deinde post episcopatum non exambitum nec extortum, sed de Dei, qui sacerdotes facit, voluntate susceptum, quanta in ipso suscepto episcopatu suo virtus, quantum robur animi, qualis firmitas fidei (quod

---

[1]) *Cum nemo ante se factus esset,* sicut Novatianus, quem in hac tota Cornelii descriptione respicit, qui postquam jam Cornelius electus est, sedem romanam usurpare nitebatur. Cf. ep. 2. s. Cornelii opusc. t. 17. p. 125 ss.

nos simplici corde et perspicere penitus et laudare debemus) sedisse intrepidum Romae in sacerdotali cathedra eo tempore, cum tyrannus infestus sacerdotibus Dei fanda atque infanda comminaretur, cum multo patientius et tolerabilius audiret levari adversus se aemulum principem, quam constitui Romae Dei sacerdotem [1]). Nonne hic, frater carissime, summo virtutis et fidei testimonio praedicandus est, nonne inter gloriosos confessores et martyres deputandus, qui tantum temporis sedit exspectans corporis sui carnifices et tyranni ferocientis ultores, qui Cornelium adversus edicta feralia resistentem et minas et cruciatus et tormenta fidei vigore calcantem vel gladio invaderent, vel crucifigerent, vel igne torrerent, vel quolibet inaudito genere poenarum viscera ejus et membra laniarent? Etiamsi majestas Domini protegentis et bonitas sacerdotem, quem fieri voluit, factum quoque protexit, tamen Cornelius, quantum ad ejus devotio-

---

[1]) Hinc collige quantum innotuerit jam tunc vel gentilibus imperatoribus romani episcopi prae ceteris auctoritas, quae cf. debent cum iis, quae de Aureliano refert Eusebius hist. eccl. l. 7. c. 30. (opusc. t. 10. p. 25.). Pamelius legit perperam *aemulum sacerdotem*.

nem pertinet et timorem, passus est quidquid pati potuit, et tyrannum armis et bello postmodum victum prior sacerdotio suo vicit.

10. Quod autem quaedam de illo inhonesta et maligna jactantur, nolo mireris, cum scias hoc esse opus semper diaboli, ut servos Dei mendacio laceret et opinionibus falsis gloriosum nomen infamet, ut qui conscientiae suae luce clarescunt, alienis rumoribus sordidentur. Explorasse autem collegas nostros scias et verissime comperisse, nulla illum libelli, ut quidam jactitant, labe maculatum esse, sed neque cum episcopis, qui sacrificaverunt, communicationem sacrilegam miscuisse, sed eos demum, quorum causa audita et innocentia comprobata sit, conjunxisse nobiscum.

11. Nam et de Trophimo[1]), de quo tibi

[1]) Duplex crimen Novatianus Cornelio exprobrabat, quod nimirum et libelli (quo plus minusve simulasset, se impiis imperatorum legibus satisfecisse) labe maculatus esset et cum iis, qui sacrificaverant, communicasset. Ab utroque illum purgat Cyprianus n. praec. Sed obesse videbatur factum, quod Cornelius communicaverit revera ante tempus, ante pacem restitutam, proinde contra praxim tunc receptam, cum Trophimo, qui persecutionis tempore lapsus erat. Verum egregie s. Cyprianus romanum tuetur praesu-

scribi desiderasti, non ita res est, ut ad te pertulit rumor et mendacium malignorum. Nam, sicut antecessores nostri saepe fecerunt, colligendis fratribus nostris carissimus frater noster necessitati succubuit. Et quo-

---

lem, unde simul mirari licet prudentiam disciplinae ecclesiasticae. Relaxabatur enim hujus rigor in recipiendis lapsis quam plurimum, si quis aliorum lapsorum esset velut caput et dux, cujus benigna et facili admissione sperabatur et suorum sectatorum reditus ad Ecclesiam. Hujus remissionis Augustinus ep. 185. al. 50. n. 45. hanc reddit rationem: „Cogunt multas invenire medicinas multorum experimenta morborum. Verum in hujusmodi causis, ubi per graves dissensionum scissuras non hujus aut illius hominis est periculum, sed populorum strages jacent, detrahendum est aliquid severitati, ut majoribus malis sanandis caritas sincera subveniat." Haec praxis in recipiendis donatistis maxime servabatur, hinc cod. can. eccles. afric. c. 68. statuit quidem, „ut ordinati in parte Donati, si ad Catholicam correcti transire voluerint, non suscipiantur in honoribus suis", sed statim adjicit: „sed exceptis his, per quos catholicae unitati consulitur h. e. per quos vel omni modo perfici vel adjuvari manifestis fraternarum animarum lucris catholica unitas in locis, in quibus degunt, visa fuerit". Haec igitur *unitatis compensatio* una Cornelio causa fuit, cur Trophimo pacem et communionem concedere non differret. Pulchre hoc expressit Cyprianus verbis *Cornelius necessitati succubuit* i. e. obsecundavit, nonnihil a rigore disciplinae remittendo.

niam cum Trophimo pars maxima plebis abscesserat, redeunte nunc ad Ecclesiam Trophimo et satisfaciente et poenitentia deprecationis errorem pristinum confitente, et fraternitatem quam nuper abstraxerat cum plena humilitate et satisfactione revocante, auditae sunt ejus preces; et in Ecclesiam Domini non tam Trophimus quam maximus fratrum numerus, qui cum Trophimo fuerat, admissus est: qui omnes regressuri ad Ecclesiam non essent, nisi cum Trophimo comitante venissent. Tractatu ergo illic cum collegis plurimis habito susceptus est Trophimus, pro quo satisfaciebat fratrum redítus et restituta multorum salus. Sic tamen admissus est Trophimus, ut laicus communicet, non secundum quod ad te malignorum literae pertulerunt, quasi locum sacerdotis usurpet.

12. Sed et quod passim communicare sacrificatis Cornelius tibi nunciatus est, hoc etiam de apostatarum fictis rumoribus nascitur. Neque enim possunt laudare nos, qui recedunt a nobis, aut exspectare debemus, ut placeamus illis, qui nobis displicentes et contra Ecclesiam rebelles sollicitandis de Ecclesia fratribus violenter insistunt. Quare et de Cornelio et de nobis quaecunque jac-

tantur nec audias facile, nec credas, frater carissime.

13. Si qui enim infirmitatibus occupantur, illis, sicut placuit, in periculo subvenitur[1]). Postea tamen quam subventum est, et periclitantibus pax data est, offocari a nobis non possunt aut opprimi aut vi et manu nostra in exitum mortis urgeri, ut quoniam morientibus pax datur, necesse sit mori eos, qui acceperint pacem, cum magis in hoc indicium divinae pietatis et paternae lenitatis appareat, quod qui pignus vitae in data pace percipiunt, hic quoque ad vitam percepta pace teneantur. Et idcirco si accepta pace commeatus a Deo datur, nemo hoc debet in sacerdotibus criminari, cum semel placuerit fratribus in periculo subveniri. Nec tu existimes, frater carissime, sicut quibusdam videtur, libellaticos cum sacrificatis[2]) aequari oportere, quando inter ipsos etiam, qui sacri-

---

[1]) Respondit hic optimus pastor quorundam querelis, quibus admodum displicebat infirmorum lapsorum nonnullos post acceptam reconciliationem sanos evasisse et ita melioris fuisse conditionis, quam alii lapsi, qui persecutionis finem exspectare debebant, antequam reconciliarentur Ecclesiae.

[2]) *Sacrificatis*, qui sacrificium idolis, thus et incensum, obtulerant.

ficaverunt, et conditio frequenter et causa diversa sit. Neque enim aequandi sunt, ille qui ad sacrificium nefandum statim voluntate prosilivit, et qui luctatus et congressus diu ad hoc funestum opus necessitate pervenit; ille qui et se et omnes suos prodidit, et qui ipse pro cunctis ad discrimen accedens uxorem et liberos et domum totam periculi sui perfunctione[1]) protexit; ille qui inquilinos vel amicos suos ad facinus compulit, et qui inquilinis et colonis pepercit, fratres etiam plurimos, qui extorres et profugi recedebant, in sua tecta et hospitia recepit, ostendens et offerens Domino multas animas viventes et incolumes, quae pro una saucia deprecentur.

14. Cum ergo inter ipsos, qui sacrificaverunt, multa sit diversitas, quae inclementia est et quam acerba duritia, libellaticos cum iis, qui sacrificaverunt, jungere, quando is cui libellus acceptus est dicat: Ego prius legeram et episcopo tractante cognoveram non sacrificandum idolis, nec simulacra servum Dei adorare debere; et idcirco, ne hoc facerem, quod non licebat, cum occasio li-

---

[1]) *Periculi sui perfunctione*, subiens ipse periculum.

belli fuisset oblata, quem nec ipsum acciperem, nisi ostensa fuisset occasio, ad magistratum vel veni, vel alio eunte mandavi, christianum me esse, sacrificare mihi non licere, ad aras diaboli me venire non posse, dare me ob hoc praemium, ne quod non licet faciam[1]). Nunc tamen etiam iste, qui libello maculatus est, postea quam nobis admonentibus didicit nec hoc se facere debuisse, etsi manus pura sit, et os ejus feralis cibi contagia nulla polluerint, conscientiam tamen ejus esse pollutam, flet auditis nobis et lamentatur et quod deliquerit nunc admonetur, et non tam crimine quam errore deceptus, quod jam de cetero instructus et paratus sit contestatur.

15. Quorum si poenitentiam respuamus habentium aliquam fiduciam tolerabilis conscientiae, statim cum uxore, cum liberis,

---

[1]) Hisce videtur describi libellaticorum peccatum. Proinde scripto acceptoque libello non renunciabant Christo, non negabant fidem, non profitebantur mendaciter se idolis sacrificasse, haec enim aperte cognoscebantur mala; libellus autem prima specie innoxius videbatur: sed offerebatur a timidis pecunia *(praemium)*, qua corrupti magistratus securitatis dabant libellos ea probabiliter conditione, ut in actis publicis scriberetur, eos sacrificasse et Christum negasse, quamvis neutrum commisissent.

quos incolumes reservaverant, in haeresim vel schisma diabolo invitante rapiuntur; et adscribetur nobis in die judicii nec ovem sauciam curasse et propter unam sauciam multas integras perdidisse, et cum Dominus relictis nonaginta novem sanis unam errantem et lassam quaesierit (Matth. 18, 12), et inventam humeris suis ipse portaverit, nos non tantum non quaeramus lapsos, sed et venientes arceamus, et cum pseudoprophetae gregem Christi nunc vastare et lacerare non desinant, occasionem canibus et lupis demus, ut quos persecutio infesta non perdidit, eos nos duritia nostra et inhumanitate perdamus[1]). Et ubi erit, frater caris-

---

[1]) Haec et sequentia attentius expendisse debuissent insignes alioquin theologi ut Petavius in adnot. ad Epiph, haer. 59; Sirmondi hist. poenit. publ. c. 1; Albaspinaeus de veter. rit. Eccl. l. 2.; Duguet diss. 16.; d'Aguirre comment. in 47. can. conc. eliberit.; Christ. Lupus in diss. de peccatorum ac satisfactionum indulgentiis (operum t. 6), comment. in Tertull. de praescr. c. 30; Martene; edit. maurini operum s. Ambr. praef. ad l. de virgine lapsa; Bingham antiq. eccl. v. 8. l. 18. c. 4. §. 4; Fellus ad s. Cypr. l. 3. testim. c. 25; Hagemann die röm. Kirche und ihr Einfluss p. 53 ss. etc., quorum sententia huc redit, quondam in *universa* Ecclesia feralem hanc viguisse disciplinam denegandi *stata lege* gravissimorum quorundam

sime, quod apostolus dicit: *Omnibus per omnia placeo, non quaerens, quod mihi*

---

criminum reis omnem veniam seu peccatorum remissionem. Contra quos statuimus 1) ipsorum argumenta ad summum probare vel in quibusdam Ecclesiis *particularibus* hunc irrepsisse abusum, ut infra n. 21. s. Cyprianus concedit; cum autem Ecclesiae particulares possint et in fide errare, deficere, quid mirum si et abusus sequi possint; vel quandoque denegatam fuisse ejusmodi reis *plenam* reconciliationem complectentem omnia fidelium privilegia, non vero *peccatorum remissionem*, quae multum ab invicem distant. Demonstrari 2) potest *factum* in *universa* Ecclesia vel primis seculis *omnibus omnino* reis rite dispositis veniam fuisse concessam. Imo 3) tenendum est, Ecclesiam ne posse quidem talem statuere disciplinam. Id colligitur a) sat clare ex concilii tridentini sess. 21., in qua supponitur, idcirco Ecclesiam posse justis de causis fidelibus subtrahere communionem sub specie vini, quod haec ad salutem non sit necessaria: hinc enim tacite conceditur, Ecclesiam id non posse, si ad salutem foret necessaria: sed absolutio a peccatis gravissimis ad salutem est prorsus necessaria: ergo hanc Ecclesia *nunquam* rite disposito denegare potest. Hinc b) doctrina concilii pistojensis (pr. 38.), qua, postquam synodus professa est, *se non posse non admirari illam adeo venerabilem disciplinam antiquitatis, quae*, (ut ait) *ad poenitentiam non ita facile et forte nunquam eum admittebat, qui post primum peccatum et primam reconciliationem relapsus esset in culpam*, subjungit, *per timorem perpetuae exclusionis a communione et pace, etiam in articulo*

utile est, sed quod multis, ut salventur. Imitatores mei èstote, sicut et ego Christi

---

mortis, magnum frenum illis injectum iri, qui parum considerant malum peccati et minus illud timent«, pronunciatur a Pio VI. »contraria can. 13. conc. nicaeni 1., decretali Innocentii I. ad Exuperium tolos. (cf. opusc. t. 17. p. 274 ss.), tum et decretali Coelestini I. ad episc. vien. et narbon. *redolens pravitatem*, quam in ea decretali s. Pontifex *exhorret* (opusc. t. 18. p. 180).« Jam vero si tali censura notatur praxis, quae *unicam* saltem concedit *reconciliationem*, quid de illa dicendum, quae *omnem* denegat? et poterit universa Ecclesia eam sancire disciplinam, cum mitiorem vel laudans damnata sit synodus pistojensis? Ad haec c) Ecclesia nequit eam sancire disciplinam, qua omnis poenitentia exstinguitur, qua desperatio inducitur. Atqui patres uno ore contra montanistas et novatianos disserentes docent et inculcant, disciplina ea, secundum quam aliquibus venia negatur, poenitentiam auferri hominesque ad desperationem adduci. Id patet ex testimoniis allatis in annot. opusc. t. 5. p. 108 s., quibus adde anonymum (Cornelium vel Cyprianum) l. contra novatianos; auctorem qq. in utrumque T. q. 102; Bachiarium monachum de reparatione lapsi n. 4, 15 (Mig. 20, 103 ss.); Chrysostomum ad Theodorum lapsum l. 1. n. 18; Ambrosium l. 7. in Luc. n. 236. et serm. 16. in Ps. 118. n. 43., ubi ita habet: »Quis non reflectat gradum, quando audiat, sibi superiora omnia peccata donari? Propter hoc enim plerique a conversionis studio revocari solebant, quod delictorum suorum conscii nullam spem veniae praesumerent, et in Ec-

(1. Cor. 10, 33; 11, 1). Et iterum: *Factus sum infirmus infirmis, ut infirmos lucrarer*

---

clesia quanto sanctiora praecepta, tanto sine venia putarent esse peccata«. Praeterea d) patres consone omnino montanistarum et novatianorum praxim, secundum quam peccatores quidem ad poenitentiam hortabantur, sed excludebant a venia, *crudelem* dicunt et *duram, contra fidem Scripturarum, misericordiae hostem, poenitentiae interfectricem, divinae pietatis et salutis fraternae inimicam, impiissimam, clementissimum D. N. J. Christum quasi implacabilem calumniantem, inhumanam duritiam,* ob quam ratio reddenda erit in die judicii, *haereticae praesumptionis durissimam pravitatem, ferocem censuram* etc. Ita passim s. Cyprianus ut in ep. hac, 54. (in edit. nostra 12.), 57. (in ed. nostra 15) n. 3, ep. 67; cui consentiunt auctor coaevus tract. de lapsis ad Novatianum (Mig. 3, 1205 ss.) n. 1, 13, ubi eam dicit *Cainam haeresim, quae nonnisi tantum occidere gestit*; Pacianus ep. 3. ad Sympron. n. 5.; Dionysius alex. ad Dionysium rom. ap. Eusebium hist. eccl. l. 7. c. 8. col. l. 6. c. 42; Hilarius in Ps. 137. n. 8., ubi eam dicit »*insolentem* professionem eorum, qui humanae naturae et infirmitatis immemores et immisericordem Deum praedicantes peccatis poenitentium veniam et solatium non relinquunt.« Hinc Augustinus ep. 93. al. 48. ad Vincentium Rogatistam n. 42: »Si autem, quod veritas habet et quod Ecclesia merito tenet, recte poenitentibus adulteris pax dabatur, illi, qui in totum locum poenitentiae contra adulteros claudebant, *impie utique agebant*, qui membris Christi sanitatem negabant, et claves Ecclesiae pulsan-

(ib. 9, 22). Et iterum: *Si patitur membrum unum, compatiuntur et cetera membra; et si laetatur unum membrum, collaetantur et cetera membra* (ib. 12, 26).

16. Alia est philosophorum et Stoicorum ratio, frater carissime, qui dicunt omnia peccata paria esse et virum gravem non facile flecti oportere. Inter christianos autem et philosophos plurimum distat. Et cum apostolus dicat: *Videte ne quis vos depraedetur per philosophiam et inanem fallaciam* (Coloss. 2, 8), vitanda sunt a nobis, quae non de Dei clementia veniunt, sed de philosophiae durioris praesumptione descendunt. De Moyse autem legimus in Scripturis dictum: *Et fuit Moyses homo lenis nimis* (Num. 12, 3). Et Dominus in Evangelio

---

tibus subtrahebant et misericordissimae patientiae Dei, quae illos propterea sinebat vivere, ut poenitendo sanarentur sacrificio contriti cordis oblato, dura crudelitate contradicebant«. Nam ut egregie advertit s. 352. al. 27. ex 50 hom. n. 9: »Fuerunt qui dicerent quibusdam peccatis non esse dandam poenitentiam et exclusi sunt de Ecclesia et haeretici facti sunt. In quibuscunque peccatis non perdit viscera pia mater Ecclesia«. Jam vero quis dicet Ecclesiam, quae omnium languentium et periclitantium pientissima esse debet mater, ejusmodi disciplinam vel unquam sanxisse vel sancire posse?

suo dicit: *Estote misericordes, sicut et Pater vester misertus est vestri* (Luc. 6, 36). Et iterum: *Non est opus sanis medicus, sed male habentibus* (Math. 9, 12). Quam potest exercere medicinam, qui dicit: Ego solos sanos curo, quibus medicus necessarius non est. Opem nostram, medelam nostram vulneratis exhibere debemus. Nec putemus mortuos esse, sed magis semianimes jacere eos, quos persecutione funesta sauciatos videmus: qui si in totum mortui essent, nunquam de eisdem postmodum et confessores et martyres fierent.

17. Sed quoniam est in illis, quod poenitentia sequente revalescat ad fidem, et ad virtutem de poenitentia robur armatur, quod armari non poterit, si quis desperatione deficiat, si ab Ecclesia dure et crudeliter segregatus ad gentiles se vias et secularia opera convertat, vel ad haereticos et schismaticos rejectus ab Ecclesia transeat; ubi etsi occisus propter nomen postmodum fuerit extra Ecclesiam constitutus et ab unitate atque a caritate divisus, coronari in morte non poterit. Et ideo placuit, frater carissime, examinatis causis singulorum, libellaticos interim admitti, sacrificatis in exitu subveniri: quia exomologesis apud inferos non est,

nec ad poenitentiam quis a nobis compelli potest, si fructus poenitentiae subtrahatur. Si praelium prius venerit, corroboratus a nobis invenietur armatus ad praelium. Si vero ante praelium infirmitas urserit, cum solatio pacis et communicationis abscedit.

18. Neque enim praejudicamus Domino judicaturo, quo minus si poenitentiam plenam et justam peccatoris invenerit, tunc ratum faciat, quod a nobis fuerit hic statutum. Si vero nos aliquis poenitentiae simulatione deluserit, Deus, qui non deridetur (Gal. 6, 7), et qui cor hominis intuetur de his, quae nos minus perspeximus, judicet et servorum suorum sententiam Dominus emendet; dum tamen nos meminisse, frater carissime, debeamus scriptum esse: *Frater fratrem adjuvans exaltabitur* (Prov. 18, 19), et apostolum quoque dixisse: *In contemplatione habentes unusquisque, ne et vos tentemini, alterutrum onera sustinete, et sic adimplebitis legem Christi* (Gal. 6, 1); item quod superbos redarguens et arrogantiam frangens in epistola sua ponat: *Et qui se putat stare, videat ne cadat* (1. Cor. 10, 12), et alio in loco dicat: *Tu quis es, qui judicas alienum servum? Domino suo stat aut cadit. Stabit autem. Potens est enim Deus*

statuere eum (Rom. 14, 4). Joannes quoque Jesum Christum Dominum nostrum advocatum et deprecatorem pro peccatis nostris probat dicens: *Filioli mei, ista scribo vobis ne delinquatis; et si quis deliquerit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum suffragatorem, et ipse est deprecatio pro delictis nostris* (1. Joa. 2, 1 s.). Et Paulus quoque apostolus in epistola sua posuit: *Si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis nunc justificati in sanguine illius liberabimur per illum ab ira* (Rom. 5, 8).

19. Cujus pietatem et clementiam cogitantes, non acerbi adeo nec duri nec in fovendis fratribus inhumani esse debemus, sed dolere cum dolentibus et flere cum flentibus, et eos quantum possumus auxilio et solatio nostrae dilectionis erigere, nec adeo immites et pertinaces ad eorum poenitentiam retundendam, nec iterum soluti et faciles ad communicationem temere laxandam. Jacet ecce saucius frater ab adversario in acie vulneratus. Inde diabolus conatur occidere quem vulneravit, hinc Christus hortatur ne in totum pereat quem redemit. Cui de duobus assistimus, in cujus partibus stamus? Utrumne diabolo favemus, ut perimat, et se-

mianimem fratrem jacentem, sicut in Evangelio sacerdos et levites, praeterimus (Luc. 10)? An vero, ut sacerdotes Dei et Christi, quod Christus et docuit et fecit imitantes, vulneratum de adversarii faucibus rapimus, ut curatum Deo judici reservemus?

20. Nec putes, frater carissime, hinc aut virtutem fratrum minui aut martyria deficere, quod lapsis laxata sit poenitentia, et quod poenitentibus spes pacis oblata. Manet vere fidentium robur immobile, et apud timentes ac diligentes corde toto Deum stabilis et fortis perseverat integritas. Nam et moechis a nobis poenitentiae tempus conceditur et pax datur. Non tamen idcirco virginitas in Ecclesia deficit, aut continentiae propositum gloriosum per aliena peccata languescit. Floret Ecclesia tot virginibus coronata, et castitas ac pudicitia tenorem gloriae suae servat, nec quia adultero poenitentia et venia laxatur, continentiae vigor frangitur. Aliud est ad veniam stare, aliud ad gloriam pervenire, aliud missum in carcerem non exire inde donec solvat novissimum quadrantem (Matth. 5, 26), aliud statim fidei et virtutis accipere mercedem, aliud pro peccatis longo dolore cruciatum emundari et purgari diu igne, aliud peccata omnia pas-

sione purgasse, aliud denique pendere in diem judicii ad sententiam Domini, aliud statim a Domino coronari[1]).

21. Et quidem apud antecessores nostros quidam de episcopis istic in provincia nostra dandam pacem moechis non putaverunt et in totum poenitentiae locum contra adulteria clauserunt. Non tamen a coepiscoporum suorum collegio recesserunt, aut catholicae Ecclesiae unitatem vel duritiae vel censurae suae obstinatione ruperunt, ut quia apud alios adulteris pax dabatur, qui non dabat de Ecclesia separaretur. Manente concordiae vinculo et perseverante catholicae Ecclesiae individuo sacramento, actum suum

---

[1]) Haec quatuor incisa, „aliud est ad veniam stare, aliud missum in carcerem non exire inde, donec solvat novissimum quadrantem, aliud pro peccatis longo dolore cruciatum emundari et purgari diu igne, aliud pendere in diem judicii ad sententiam Domini," fere idem significant, sed et illa quatuor, quae his respondent. Vult scil. s. praesul inculcare, non sequi ex eo, quod lapsi in Ecclesiam recipiantur, eos cum innocentibus et martyribus paris fore conditionis. Nam peccatores poenitentes velut in suspenso haerent, diu multumque laborare debent, ut veniam consequantur, et in hac et in altera vita poenis purgari debent. Martyres vero et innocentes etc. gloriose occumbunt, statim praemio donantur, statim coronantur, purgatorio in altera vita non indigent,

disponit et dirigit unusquisque episcopus rationem propositi sui Domino redditurus.

22. Miror autem quosdam sic obstinatos esse, ut dandam non putent lapsis poenitentiam, aut poenitentibus existiment veniam denegandam, cum scriptum sit: *Memento unde cecideris, et age poenitentiam, et fac priora opera* (Apoc. 2, 5). Quod utique ei dicitur, quem constat cecidisse et quem Dominus hortatur per opera rursus exsurgere, quia scriptum est: *Eleemosyna a morte liberat* (Tob. 4, 10); et non utique ab illa morte, quam semel Christi sanguis extinxit, et a qua nos salutaris baptismi et redemptoris nostri gratia liberavit, sed et ab ea, quae per delicta postmodum serpit. Alio item loco poenitentiae tempus datur, et poenitentiam non agenti Dominus comminatur: *Habeo*, inquit, *adversus te multa, quod uxorem tuam Jezabel, quae se dicit prophetem, sinis docere et seducere servos meos, fornicari et manducare de sacrificiis, et dedi illi tempus, ut poenitentiam ageret, et poenitere non vult a fornicatione sua. Ecce mitto eam in lectum, et qui cum ea fornicati sunt in maximam tribulationem, nisi poenitentiam gesserint ab operibus suis* (Apoc. 2, 20 s). Quos utique ad poeni-

tentiam Dominus non hortaretur, nisi quia poenitentibus indulgentiam pollicetur. Et in Evangelio: *Dico*, inquit, *vobis, sic erit gaudium in coelo super uno peccatore poenitentiam agente quam super nonaginta novem justis, quibus non est opus poenitentia* (Luc. 15, 7). Nam cum scriptum sit: *Deus mortem non fecit, nec delectatur in perditione vivorum* (Sap. 1, 13), utique, qui neminem vult perire cupit peccatores poenitentiam agere et per poenitentiam denuo ad vitam redire. Ideo et per Johel prophetam clamat et dicit: *Et nunc haec dicit Dominus Deus vester: Revertimini ad me ex toto corde vestro, simulque et jejunio et fletu et planctu, et discindite corda vestra, et non vestimenta vestra, et revertimini ad Dominum Deum vestrum, quia misericors et pius est et patiens et multae miserationis, et qui sententiam flectat adversus malitiam irrogatam* (2, 12 s.). In psalmis etiam legimus censuram pariter et clementiam Dei comminantis simul atque parcentis, punientis, ut corrigat, et cum correxerit reservantis. *Visitabo*, inquit, *in virga facinora eorum, et in flagellis delicta eorum. Misericordiam autem meam non dispergam ab eis* (Psal. 88, 33 s.).

23. Dominus quoque in Evangelio suo pietatem Dei Patris ostendens ait: *Quis est ex vobis homo, quem si petierit filius ejus panem, lapidem porrigat illi, aut si piscem postulaverit, serpentem illi porrigat? Si ergo vos, cum sitis nequam, scitis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester coelestis dabit bona poscentibus eum* (Matth. 7, 9 s.)? Comparat hic Dominus carnalem patrem et Dei Patris aeternam largamque pietatem, quod si iste in terris nequam pater offensus graviter a filio peccatore et malo, si tamen eundem postmodum viderit reformatum et depositis prioris vitae delictis ad sobrios et bonos mores et ad innocentiae disciplinam poenitentiae dolore correctum, et gaudet et gratulatur, et susceptum quem ante projecerat cum voto paternae exsultationis amplectitur, quanto magis unus ille et verus Pater bonus, misericors et pius, imo ipse bonitas et misericordia et pietas, laetatur in poenitentia filiorum suorum, nec jam poenitentibus aut plangentibus et lamentantibus poenam comminatur, sed veniam magis et indulgentiam pollicetur. Unde Dominus in Evangelio beatos dicit plangentes, quia qui plangit misericordiam provocat; qui pervicax et su-

perbus est iram sibi et poenam judicii venientis exaggerat. Et idcirco, frater carissime, poenitentiam non agentes, nec dolorem delictorum suorum toto corde et manifesta lamentationis suae professione testantes, prohibendos omnino censuimus a spe communicationis et pacis, si in infirmitate atque in periculo coeperint deprecari; quia rogare illos non delicti poenitentia, sed mortis urgentis admonitio compellit, nec dignus est in morte accipere solatium, qui se non cogitavit esse moriturum[1].

---

[1]) Haec praxis rigida circa clinicos, ut vocabantur, i. e. circa illos, qui poenitentia neglecta dum sani essent, illam tunc tantum postulabant, cum moribundi jacerent in lecto, praxis particularis quorundam, non universalis fuit, ut immerito tuentur Morinus l. 9. c. 24. n. 6.; l. 10. c. 1.; Arnaldus, Natalis Alexander, Witasse, Martene, Juveninus etc. Neque unquam puto, s. Cyprianum eosque, qui illum hac in praxi secuti sunt, ita se gessise cum *omnibus* clinicis, sed tantum cum iis, qui gravissimorum criminum erant rei ut lapsus a fide etc. ac propterea poenitentiae publicae obnoxii, atque vel ex his non omnibus denegatam fuisse pacem, sed tantum iis, qui propter temporis angustias morbique vehementiam signa poenitentiae sincerae certa edere amplius nequiverant, alioquin tota accusatio illa gravis, quam nn. praec. Cyprianus tam eloquenter contra alios proposuerat, in ipsum posset

24. Quod vero ad Novatiani personam pertinet, frater carissime, de quo desiderasti tibi scribi, quam haeresim introduxisset, scias nos primo in loco nec curiosos esse debere, quid ille doceat, cum foris doceat. Quisquis ille est et qualiscunque est, christianus non est, qui in Christi Ecclesia non est. Jactet se licet et philosophiam vel eloquentiam suam superbis vocibus praedicet, qui nec fraternam caritatem nec ecclesiasticam unitatem tenuit, etiam quod prius fuerat amisit. Nisi si episcopus tibi videtur, qui episcopo in Ecclesia a sedecim coepiscopis facto, adulter atque extraneus episcopus fieri a desertoribus per ambitum nititur, et cum sit a Christo una Ecclesia per totum mundum in multa membra divisa, item episcopatus unus episcoporum multorum concordi numerositate diffusus, ille post Dei traditionem, post connexam et ubique conjunctam catholicae Ecclesiae unitatem humanam conetur Ecclesiam facere, et per plurimas civitates novos apostolos suos mittat, ut quaedam recentia institutionis suae fun-

retorqueri. Ceterum et hanc rigidam circa clinicos praxim detestata est Ecclesia pientissima peccatorum mater. Cf. ep. Coelestini 4. in nostra edit. 1. (opusc. t. 18.) c. 2.

damenta constituat, cumque jam pridem per omnes provincias et per urbes singulas ordinati sint episcopi in aetate antiqui, in fide integri, in pressura probati, in persecutione proscripti, ille super eos creare alios pseudoepiscopos audeat. Quasi possit aut totum orbem novi conatus obstinatione peragrare aut ecclesiastici corporis compaginem discordiae suae seminatione rescindere, nesciens schismaticos semper inter initia fervere, incrementum vero habere non posse nec augere quod illicite coeperint, sed statim cum prava sua aemulatione deficere: episcopatum autem tenere non posset, etiam si episcopus prius factus a coepiscoporum suorum corpore et ab Ecclesiae unitate descisceret, quando apostolus admoneat, ut invicem nosmetipsos sustineamus, ne ab unitate, quam Deus constituit, recedamus, et dicat: *Sustinentes invicem in dilectione, satis agentes servare unitatem spiritus in conjunctione pacis* (Ephes. 4, 2). Qui ergo nec unitatem spiritus nec conjunctionem pacis observat, et se ab Ecclesiae vinculo atque a sacerdotum collegio separat, episcopi nec potestatem potest habere nec honorem, qui episcopatus nec unitatem voluit tenere nec pacem.

25. Tum deinde quantus arrogantiae tumor est, quanta humilitatis et lenitatis oblivio, arrogantiae suae quanta jactatio, ut quis aut audeat aut facere se posse credat, quod nec apostolis concessit Dominus, ut zizania a frumento putet se posse discernere[1]. aut quasi ipsi palam ferre et aream purgare concessum sit, paleas conetur a tritico separare, cumque Apostolus dicat: *In domo autem magna non solum vasa aurea sunt et argentea, sed et lignea et fictilia* (Tim. 2, 20), aurea et argentea vasa videatur eligere, lignea vero et fictilia contemnere, abjicere, damnare, quando non nisi die Domini vasa lignea divini ardoris incendio concrementur, et fictilia ab eo, cui data est ferrea virga, frangantur.

26. Aut si se cordis et renis scrutatorem constituit et judicem, per omnia aequaliter judicet; et cum sciat scriptum esse: *Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne quid tibi deterius fiat* (Joa. 5, 14), fraudatores et moechos a latere atque a comitatu separet, quando multo et gravior et pejor sit

---

[1]) Respicit hic Cyprianus Novatiani errorem, secundum quem peccatores saltem in persecutione aliquo modo lapsos ab Ecclesia excludebat negans simul, Ecclesiam posse horum peccata remittere.

moechi quam libellatici causa, cum hic necessitate, ille voluntate peccaverit, hic existimans sibi satis esse, quod non sacrificaverit, errore deceptus sit, ille matrimonii expugnator alieni, vel lupanar ingressus ad cloacam et coenosam voraginem vulgi, sanctificatum corpus et Dei templum detestabili colluvione violaverit, sicut apostolus dicit: *Omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est; qui autem moechatur, in corpus suum peccat* (1. Cor. 6, 18). Quibus tamen et ipsis poenitentia conceditur et lamentandi ac satisfaciendi spes relinquitur secundum ipsum apostolum dicentem[1]):

---

[1]) Ad haec Pauli verba patres contra montanistas et novatianos libenter provocant, ut evincant, et Ecclesiam *posse* gravia remittere peccata, et *revera* etiam illa *fuisse* in Ecclesia rite dispositis *remissa.* Ita catholici apud Tertullianum de pudicitia c. 15: Epiphanius h. 59. n. 5; Theodoretus, qui in h. l. scribit: „Manifeste reprehendit doctrina apostolica Novati (*lege* Novatiani) arrogantiam;“ haeret. fab. l. 5. n. 28; Primasius in h. l.; Ambrosiaster qui in h. l. haec advertit: „Quod Novatiano adversum est, qui dicit, fornicatores non posse peragere poenitentiam et recipi in communionem. Hic probat peregisse et per hoc receptos esse in pace Ecclesiae.“ Valent et haec verba contra illos theologos (cf. supra p. 101.), qui *universalem* fingunt Ecclesiae disciplinam excludentem quosdam peccat-

Timeo ne forte veniens ad vos lugeam multos ex iis, qui ante peccaverunt et non egerunt poenitentiam de immunditiis, quas fecerunt, et fornicationibus et libidinibus (1. Cor. 12, 20).

27. Nec sibi in hoc novi haeretici blandiantur, quod se dicant idololatris non communicare, quando sint apud illos et adulteri et fraudatores, qui teneantur idololatriae crimine, secundum apostolum dicentem: *Hoc enim scitote intelligentes, quia omnis fornicator aut immundus aut fraudator, quod est idololatria, non habet hereditatem in regno Christi et Dei* (Ephes. 5, 5). Et iterum: *Mortificate itaque membra vestra, quae in terra sunt, exponentes fornicationem, immunditiam, et concupiscentiam malam, et cupiditatem, quae sunt idolorum servitus, propter quae venit ira Dei* (Col.

---

res, praesertim fornicatores, a reconciliatione. Eo ipso enim quod Apostolus se durius acturum cum peccatoribus poenitentiam non agentibus minatur, se benignum fore cum bene dispositis significat. Quod si haec fuit praxis *apostolica* seculo Ecclesiae primo et profecto non solum Corinthi, sed in omnibus, quas moderabatur Paulus, Ecclesiis, probabile vix est, *universam* Ecclesiam eodem illo seculo, vel mox secundo ab hac praxi *apostolica* descivisse.

3, 5). Nam cum corpora nostra membra sint Christi, et singuli simus templum Dei, quisquis adulterio templum Dei violat, Deum violat; et qui in peccatis committendis voluntatem diaboli facit, daemoniis et idolis servit. Neque enim mala facta de sancto Spiritu veniunt, sed de adversarii instinctu et de immundo Spiritu natae concupiscentiae contra Deum facere et diabolo servire compellunt. Ita fit, ut si peccato alterius inquinari alterum dicunt[1]) et idololatriam delinquentis ad non delinquentem transire sua asseveratione contendunt, excusari secundum suam vocem non possint ab idololatriae crimine, cum constet de apostolica probatione moechos et fraudatores, quibus illi communicant, idololatras esse. Nobis autem secundum fidem nostram et divinae praedicationis datam formam competit ratio veritatis, unumquemque in peccato suo ipsum

[1]) Hoc praetextu novatiani a suo coetu lapsos excludebant, ne cum ipsis communicantes macularentur; hinc jactanter se dicebant καθαρούς i. e. puros. Bene vero illos stringit Cyprianus, ostendens eos debere, si sibi constare velint, omnes excludere a sua communione peccatores, quod demum videntur concessisse catholicorum argumentis pressi. Cf. annot. ad opusc. t. 5. p. 3 s.

teneri, nec posse alterum pro altero reum fieri, cum Dominus praemoneat et dicat: *Justitia justi super eum erit, et scelus sceleratí super eum erit* (Ezech. 18, 20). Et iterum: *Non morientur patres pro filiis, et filii non morientur pro patribus. Unusquisque in peccato suo morietur* (Deut. 24, 16). Quod legentes scilicet et tenentes neminem putamus a fructu satisfactionis et spe pacis arcendum, cum sciamus juxta Scripturarum divinarum fidem, auctore et hortatore ipso Deo, et ad agendam poenitentiam peccatores redigi, et veniam atque indulgentiam poenitentibus non denegari.

28. Atque o frustrandae fraternitatis irrisio, o miserorum lamentantium et amentium caduca deceptio, o haereticae institutionis inefficax et vana traditio! hortari ad satisfactionis poenitentiam et subtrahere de satisfactione medicinam; dicere fratribus nostris: Plange et lacrymas funde, et diebus ac noctibus ingemisce, et pro abluendo et purgando delicto tuo largiter et frequenter operare[1]), sed extra Ecclesiam post omnia ista morieris, quaecunque ad pacem perti-

---

[1]) *Operare*, frequenter opera misericordiae exerce in pauperes, da frequenter eleemosynam.

nent facies, sed nullam pacem quam quaeris accipies. Quis non statim pereat, quis non ipsa desperatione deficiat, quis non animum suum a proposito lamentationis avertat? Operari tu putas rusticum posse, si dixeris: Agrum peritia omni rusticitatis exerce, culturis diligenter insiste, sed nullam messem metes, nullam vindemiam premes, nullos oliveti tui fructus capies, nulla de arboribus poma decerpes. Vel si ei, cui dominium et usum navium suadens dicas: Materiam de excellentibus silvis mercare, frater, carinam praevalidis et electis roboribus intexe, clavo, funibus, velis, ut fabricetur atque armetur navis, operare, sed cum haec feceris, fructum de actibus ejus et cursibus non videbis.

29. Praecludere est atque abscindere iter doloris ac poenitendi viam, ut cum in Scripturis omnibus Dominus Deus revertentibus ad se et poenitentibus blandiatur, nostra duritia et credulitate, dum fructus poenitentiae intercipitur, poenitentia ipsa tollatur. Quod si invenimus a poenitentia agenda neminem debere prohiberi, et deprecantibus atque exorantibus Domini misericordiam, secundum quod ille misericors et pius est, per sacerdotes ejus pacem posse concedi, admittendus est plangentium ge-

mitus, et poenitentiae fructus dolentibus non negandus. Et quia apud inferos confessio non est, nec exomologesis illic fieri potest, qui ex toto corde poenituerint et rogaverint, in Ecclesiam debent interius suscipi et in ipsa Domino reservari, qui ad Ecclesiam suam venturus de illis utique, quos in ea intus invenerit, judicabit. Apostatae vero et desertores, vel adversarii et hostes et Christi Ecclesiam dissipantes, nec si occisi pro nomine foris fuerint, admitti secundum apostolum possunt ad Ecclesiae pacem, quando nec Spiritus nec Ecclesiae tenuerunt unitatem[1].

30. Haec interim, frater carissime, pauca de multis quantum potui breviter decucurri, quibus et desiderio tuo satisfacerem, et te magis ac magis collegii et corporis nostri societati conjungerem. Si autem tibi veniendi ad nos opportunitas et facultas fuerit, plura in commune conferre et uberius ac plenius quae in salutarem concordiam faciant tractare poterimus. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

---

[1]) Haec identidem s. praesul inculcat, praesertim de unitate Eccl. n. 14 ss. opusc. t. 1.

EPISTOLA XII[1]).

Ad Cornelium, de pace lapsis danda.

1. Cyprianus, Liberalis, Caldonius, Nicomedes, Caecilius, Junius, Marrutius, Felix, Successus, Faustinus, Fortunatus, Victor, Saturninus, alius Saturninus, Rogatianus, Tertullus, Lucianus, Satius, Secundinus, alius Saturninus, Eutyches, Ampius, alius Saturninus, Aurelius, Priscus, Herculaneus, Victoricus, Quintus, Honoratus, Manthaneus, Hortensianus, Verianus, Jambus, Donatus, Pomponius, Polycarpus, Demetrius, alius Donatus, Privatianus, Fortunatus, Rogatus et Munnulus Cornelio fratri salutem. Statueramus quidem jam pridem[2]), frater carissime, participato invicem nobiscum consilio, ut qui in persecutionis infestatione supplantati ab adversario et lapsi fuissent, et

---

[1]) Haec epistola (in edit. Baluz. 54. Hartel. 57.) est synodica scripta a. 252. In ea episcopi afri Cornelio scribunt, persecutionem imminentem crebris ostensionibus a Deo praemonstrari: ideoque se iis, qui poenitentiam agere non destiterunt, pacem non esse differendam censuisse.

[2]) In concilio scil. anni superioris (a. 251). Hujus concilii decretum propter imminentem persecutionem modo nonnihil relaxant.

sacrificiis se illicitis maculassent, agerent diu poenitentiam plenam[1]), et si periculum infirmitatis urgeret, pacem sub ictu mortis acciperent. Nec enim fas erat aut permittebat paterna pietas et divina clementia Ecclesiam pulsantibus claudi et dolentibus ac deprecantibus spei salutaris subsidium denegari, ut de seculo recedentes sine communicatione et pace ad Dominum dimitterentur, quando permiserit ipse, qui legem dedit, ut ligata in terris etiam in coelis ligata essent, solvi autem possent illic quae hic prius in Ecclesia solverentur (Matth. 18, 18). Sed enim cum videamus diem rursus alterius infestationis appropinquare coepisse, et crebris atque assiduis ostensionibus admoneamur, ut ad certamen, quod nobis hostis indicit, armati et parati simus, plebem etiam nobis de divina dignatione commissam exhortationibus nostris paremus, et omnes omnino milites Christi, qui arma desiderant et praelium flagitant, intra castra dominica colligamus, necessitate cogente censuimus eis, qui de Ecclesia Domini non recesserunt,

---

[1]) *Plenam* proportione respondentem culpis, in qua servaretur justitiae rigor, non praevaleret indulgentia.

sed poenitentiam agere et lamentari ac Dominum deprecari a primo lapsus sui die non destiterunt, pacem dandam esse, et eos ad praelium, quod imminet, armari et instrui oportere.

2. Obtemperandum est namque ostensionibus atque admonitionibus justis, ut a pastoribus oves in periculo non deserantur, sed grex omnis in unum congregetur, et exercitus Domini ad certamen militiae coelestis armetur. Merito enim trahebatur dolentium poenitentia tempore longiore, ut infirmis in exitu subveniretur, quandiu quies et tranquillitas aderat, quae differre diu plangentium lacrymas et subvenire sero morientibus in infirmitate pateretur. At vero nunc non infirmis, sed fortibus, pax necessaria est, nec morientibus, sed viventibus, communicatio a nobis danda est; ut quos excitamus et hortamur ad praelium non inermes et nudos relinquamus, sed protectione sanguinis et corporis Christi muniamus; et cum ad hoc fiat eucharistia, ut possit accipientibus esse tutela, quos tutos esse contra adversarium volumus, munimento dominicae saturitatis armemus. Nam quomodo docemus aut provocamus eos in confessione nominis sanguinem suum fundere, si eis mili-

taturis Christi sanguinem denegamus? Aut quomodo ad martyrii poculum idoneos facimus, si non eos prius ad bibendum in Ecclesia poculum Domini jure communicationis admittimus?

3. Interesse debet, frater carissime, inter eos, qui vel apostataverunt et ad seculum, cui renunciaverant, reversi gentiliter vivunt, vel ad haereticos transfugae facti, contra Ecclesiam parricidalia quotidie arma suscipiunt, et inter eos, qui ab Ecclesiae limine non recedentes et implorantes jugiter ac dolenter divina et paterna solatia, nunc se ad pugnam paratos esse et pro Domini sui nomine ac pro sua salute stare fortiter et pugnare profitentur. Hoc in tempore pacem nos non dormientibus sed vigilantibus damus, pacem non deliciis sed armis damus, pacem non ad quietem sed ad aciem damus. Si secundum quod eos audimus et optamus et credimus fortiter steterint, et adversarium nobiscum in congressione prostraverint, non poenitet pacem concessisse tam fortibus, imo episcopatus nostri honor grandis et gloria est pacem dedisse martyribus, ut sacerdotes, qui sacrificia Dei quotidie celebramus, hostias Deo et victimas praeparemus. Si autem, quod Dominus avertat a fra-

tribus nostris, aliquis lapsorum fefellerit, ut pacem subdole petat, et impendentis praelii tempore communicationem non praeliaturus accipiat, se ipsum fallit et decipit, qui aliud corde occultat et aliud voce pronunciat. Nos, in quantum nobis et videre et judicare conceditur, faciem singulorum videmus, cor scrutari et mentem perspicere non possumus. De his judicat occultorum scrutator et cognitor cito venturus et de arcanis cordis atque abditis judicaturus. Obesse autem mali bonis non debent, sed magis mali a bonis adjuvari. Nec ideo martyrium facturis pax neganda est, quia sunt quidam negaturi, cum propter hoc pax danda sit omnibus militaturis, ne per ignorantiam nostram ille incipiat praeteriri, qui habet in praelio coronari.

4. Nec quisquam dicat, qui martyrium tollit sanguine suo baptizatur, nec pax illi ab episcopo necessaria est habituro gloriae suae pacem et accepturo majorem de Domini dignatione mercedem. Primo idoneus esse non potest ad martyrium, qui ab Ecclesia non armatur ad praelium, et mens deficit, quam non recepta eucharistia erigit et accendit. Dominus enim in Evangelio suo dicit: *Cum autem vos tradiderint, nolite co-*

gitare quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini. Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis (Matth. 10, 19). Quando autem dicat in traditis atque in confessione nominis constitutis Spiritum Patris loqui, quomodo potest ad confessionem paratus aut idoneus inveniri, qui non prius pace accepta receperit Spiritum Patris, qui corroborans servos suos ipse loquitur et confitetur in nobis? Tum deinde si relictis omnibus rebus suis fugerit, et in latebris atque in solitudine constitutus in latrones forte incurrerit, aut in febribus et in languore decesserit, nonne nobis imputabitur, quod tam bonus miles, qui omnia sua dereliquit, et contempta domo et parentibus ac liberis sequi Dominum suum maluit, sine pace et sine communicatione decedit? Nonne nobis vel negligentia segnis vel duritia crudelis adscribetur in die judicii, quod pastores creditas et commissas nobis oves nec curare in pace nec in acie voluerimus armare? Nonne ingeretur nobis a Domino, quod per prophetam suum clamat et dicit: *Ecce lac consumitis et lanis vos tegitis, et quod crassum est interficitis, et oves meas non pascitis, quod infirmatum est non confortastis, et*

quod male habuit non corroborastis, et quod contribulatum est non consolati estis, et quod errabat non revocastis, et quod periit non inquisistis, et quod forte fuit confecistis labore, et dispersae sunt oves meae, eo quod non sunt pastores, et factae sunt in comesturam omnibus bestiis agri; et non fuit qui inquireret, neque qui revocaret. Propterea haec dicit Dominus: Ecce ego super pastores, et requiram oves meas de manibus eorum, et avertam eos, ut non pascant oves meas, et jam non pascent eas, et extraham oves meas de ore eorum et pascam eas cum judicio (Ezech. 34, 3 ss.).

5. Ne igitur ore nostro, quo pacem negamus, quo duritiam magis humanae crudelitatis, quam divinae et paternae pietatis opponimus, oves nobis commissae a Domino reposcantur, placuit nobis, sancto Spiritu suggerente et Domino per visiones multas et manifestas admonente, quia hostis imminere praenunciatur et ostenditur, colligere intra castra milites Christi, examinatis singulorum causis, pacem lapsis dare, imo pugnaturis arma suggerere. Quod credimus vobis quoque paternae misericordiae contemplatione placiturum. Quod si de collegis aliquis exstiterit, qui urgente certamine pa-

cem fratribus et sororibus non putat dandam, reddet ille rationem in die judicii Domino vel importunae censurae vel inhumanae duritiae suae. Nos quod fidei et caritati et sollicitudini congruebat, quae erant in conscientia nostra protulimus, diem certaminis appropinquasse, hostem violentum cito contra nos exsurgere, pugnam, non talem qualis fuit, sed graviorem multo et acriorem venire. Hoc nobis divinitus frequenter ostenditur, de hoc nos providentia et misericordia Domini saepius admonemur; de cujus ope et pietate qui in eum confidimus possumus esse securi, quia qui in pace militibus suis futuram praenunciat pugnam, dabit militantibus in congressione victoriam. Optamus te, frater carissime, semper bene valere.

EPISTOLA XIII.

Ad Cornelium, de Fortunato et Felicissimo, sive contra haereticos[1]).

1. Cyprianus Cornelio fratri salutem. Legi literas tuas, frater carissime, quas per Sa-

---

[1]) In edit. Baluz. 55. Hartel 59. Hujus autem epistolae scribendae, advertit Baluzius in h. ep., haec fuit occasio. Pars Felicissimi episcopum Carthagine ausa est ordinare Fortunatum, unum ex

turum fratrem nostrum acolytum misisti et dilectionis fraternae et ecclesiasticae disciplinae et sacerdotalis censurae satis plenas; quibus significasti Felicissimum hostem Christi non novum, sed jam pridem ob cri-

---

quinque presbyteris jampridem de Ecclesia profugis et episcoporum sententia anno priore damnatis. Dictitaverant schismatici viginti quinque episcopos ad hanc ordinationem peragendam venturos, sed quinque tantum adfuerunt iique pluribus infamiae notis inusti. Sic ordinatus Fortunatus Romam misit Felicissimum cum literis ad Cornelium, qui primo quidem rejecit Felicissimum, ut par erat; sed postea illius mendaciis et minis ac ipsius etiam Cypriani, cujus literae nondum perlatae fuerant, silentio commotus duas ad episcopum carthaginensem literas scripsit, quarum in prima pulsum a se fuisse nunciabat Felicissimum; in altera autem ipse commotum se esse et exterritum significabat. His rebus adductus fuit Cyprianus, ut Cornelio scriberet hanc epistolam, in qua demonstrat, episcopum nullius prorsus periculi metu terreri debere: innocentiam suam adversus schismaticorum calumnias strenue defendit; eorumque mores et nefariam conjurationem egregie describit, ac tandem probat, eos ad Ecclesiam principalem, unde sacerdotalis unitas exorta est, navigare non debuisse, cum statutum et aequum sit pariter et justum, ut causa illic audiatur, ubi est crimen admissum. Non dubium est, quin Cornelius his literis aequa de Cypriano senserit, nec jam aures praebuerit improbis schismaticis. Hactenus Baluzius. Scripta autem est haec epistola a. 252. imminente persecutione.

mina sua plurima et gravissima abstentum, et non tantum mea sed et plurimorum coepiscoporum sententia condemnatum, rejectum a te illic esse, et cum venisset stipatus caterva et factione desperatorum, vigore pleno, quo episcopum agere oportet, pulsum de Ecclesia esse, de qua jam pridem cum sui similibus Dei majestate et Christi Domini et judicis nostri severitate depulsus est, ne schismatis et dissidii auctor, ne pecuniae commissae sibi fraudator, ne stuprator virginum, ne matrimoniorum multorum depopulator atque corruptor ultra adhuc sponsam Christi incorruptam, sanctam, pudicam praesentiae suae dedecore et impudica atque incesta contagione violaret.

2. Sed enim lecta alia tua epistola, frater, quam primis literis subjunxisti, satis miratus sum, cum animadvertissem te minis atque terroribus eorum, qui venerant aliquantum esse commotum, cum te, secundum quod scripsisti, aggressi essent, cum summa desperatione comminantes, quod si literas quas attulerant non accepisses, publice eas recitarent, et multa turpia ac probrosa et ore suo digna proferrent. Quod si ita res est, frater carissime, ut nequissimorum timeatur audacia, et quod mali jure atque

aequitate non possunt, temeritate ac desperatione perficiant, actum est de episcopatus vigore et de Ecclesiae gubernandae sublimi ac divina potestate, nec christiani ultra aut durare aut esse jam possumus, si ad hoc ventum est, ut perditorum minas atque insidias pertimescamus. Nam et gentiles et judaei minantur et haeretici, atque omnes, quorum pectora et mentes diabolus obsedit, venenatam rabiem suam quotidie furiosa voce testantur. Non tamen idcirco cedendum est, quia minantur, aut ideo adversarius et inimicus major est Christo, quia tantum sibi vindicat et assumit in seculo. Manere apud nos debet, frater carissime, fidei robur immobile, et stabilis atque inconcussa virtus contra omnes incursus atque impetus oblatrantium fluctuum velut petrae objacentis fortitudine et mole debet obsistere. Nec interest unde episcopo aut terror aut periculum veniat, qui terroribus et periculis vivit obnoxius, et tamen fit de ipsis terroribus ac periculis gloriosus. Neque enim solas gentilium vel judaeorum minas cogitare et spectare debemus, cum videamus ipsum Dominum a fratribus esse detentum[1]) (Marc.

---

[1]) *Detentum.* Conjicit Baluzius legendum esse *de-*

3, 21), et ab eo, quem inter apostolos ipse delegerat, proditum (Matth. 26, 14); inter initia quoque mundi Abel justum nonnisi frater occiderit (Gen. 4, 8), et Jacob fugientem persecutus sit frater infestus (Gen. 27, 41), et Joseph puer venierit vendentibus fratribus (Gen. 37, 23); in Evangelio etiam legamus esse praedictum magis domesticos inimicos futuros (Matth. 10, 30), et qui prius copulati sacramento unanimitatis fuerint, ipsos invicem tradituros. Nihil interest quis tradat aut saeviat, cum Deus tradi permittat quos disponit coronari. Neque enim nobis ignominia est pati a fratribus quod passus est Christus, nec illis gloria est facere quod fecerit Judas. Quae autem sui elatio est, quae comminantium tumens et inflata et vana jactatio, illic absenti[1]) minari,

---

sertum, cum Christus non fuerit detentus a fratribus sive discipulis suis, sed a judaeis.

[1]) *Absenti*. Cypriano nimirum. Felicissimus et alii, qui cum eo Romam profecti erant, multa turpia et probrosa adversus eum protulerant apud Cornelium minas etiam intentantes. Mirari se scribit Cyprianus, quod illi, qui cum essent Carthagine, illic eum habebant praesentem, Romam adversus eum navigaverint et ad Petri sedem atque Ecclesiam principalem, uti postea dicet, a schismaticis et profanis literis tulissent. Baluz.

cum hic me habeant in potestate praesentem? Convicia eorum, quibus se et vitam suam quotidie lacerant, non timemus; fustes et lapides et gladios, quos verbis parricidalibus jactitant, non perhorrescimus. Quod in illis est, homicidae sunt apud Deum tales. Necare tamen non possunt, nisi eis Dominus necare permiserit. Et cum nobis semel moriendum sit, illi tamen et odio et verbis et delictis suis quotidie perimunt.

3. Sed non idcirco, frater carissime, relinquenda est ecclesiastica disciplina aut sacerdotalis solvenda censura, quoniam conviciis infestamur aut terroribus quatimur, quando occurat et moneat Scriptura divina dicens: *Ille vero qui praesumit et contumax est, vir sui jactans, nihil omnino proficiet, qui dilatavit tamquam infernus animam suam* (Habac. 2, 5). Et iterum: *Et verba viri peccatoris ne timueritis, quia gloria ejus in stercora erit et in vermes. Hodie extollitur, et cras non invenietur, quoniam conversus est in terram suam, et cogitatio ejus peribit* (1. Mach. 2, 62). Et iterum: *Vidi impium exaltatum et extolli super cedros Libani; et transivi, et ecce non fuit; et quaesivi eum, et non est inventus locus ejus* (Ps. 36, 35). Exaltatio et inflatio et

arrogans ac superba jactatio non de Christi magisterio, qui humilitatem docet, sed de antichristi Spiritu nascitur, cui exprobrat per Prophetam Dominus et dicit: *Tu autem dixisti in animo tuo: in coelum ascendam, super stellas Dei ponam sedem meam, sedebo in monte alto super montes altos in aquilonem, ascendam super nubes, ero similis Altissimo* (Isa. 14, 13). Et addidit dicens: *Tu vero ad inferos descendes in fundamenta terrae; et qui videbunt te, mirabuntur super te* (Ib. v. 15). Unde et parem talibus poenam Scriptura divina loco alio comminatur et dicit: *Dies enim Domini Sabaoth super omnem injuriosum et superbum et super omnem elatum et excelsum* (Isa. 2, 12). De ore itaque ac de verbis suis unusquisque statim proditur, et utrum Christum in corde suo an vero antichristum habeat, loquendo detegitur, secundum quod Dominus in Evangelio suo dicit: *Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis nequam? De abundantia enim cordis os emittit. Bonus homo de bono thesauro emittit bona, et nequam homo de nequam thesauro emittit nequam* (Matth. 12, 34). Unde et dives ille peccator, qui de Lazaro in sinu Abrahae posito atque

in refrigerio constituto implorat auxilium, cum in tormentis cruciabundus flammae cremantis ardoribus aduratur, inter omnes corporis partes magis os ejus et lingua poenas dat, quia plus scilicet lingua sua et ore peccaverat (Luc. 16, 24).

4. Nam cum scriptum sit: *Neque maledici regnum Dei consequentur* (1. Cor. 6, 10), et iterum Dominus in Evangelio suo dicat: *Qui dixerit fratri suo fatue, et qui dixerit racha, reus erit in gehenna ignis* (Matth. 5, 22), quomodo possunt censuram Domini ultoris evadere, qui talia ingerunt, non solum fratribus, sed et sacerdotibus, quibus honor tantus de Dei dignatione conceditur, ut quisquis sacerdoti ejus et ad tempus hic judicanti non obtemperaret, statim necaretur? In Deuteronomio loquitur Dominus Deus dicens: *Et homo quicunque fecerit in superbia, ut non exaudiat sacerdotem aut judicem, quicunque fuerit in diebus illis, morietur homo ille, et omnis populus cum audierit, timebit, et non agent impie etiam nunc* (Deut. 17, 12). Item ad Samuelem, cum a judaeis sperneretur, Deus dicit: *Non te spreverunt, sed me spreverunt* (1. Reg. 8, 7). Et Dominus quoque in Evangelio: *Qui audit vos*, inquit, *me audit, et eum qui*

me misit; et qui rejicit vos, me rejicit, et qui me rejicit, rejicit eum qui me misit (Luc. 10, 16). Et cum leprosum emundasset: *Vade*, inquit, *et demonstra te sacerdoti* (Matth. 8, 4). Et cum postea tempore passionis alapam accepisset a servo sacerdotis, cumque ei dixisset: *Sic respondes pontifici*, adversus pontificem Dominus contumeliose nihil dixit, nec quicquam de sacerdotis honore detraxit, sed innocentiam suam magis asserens et ostendens: *Si male*, inquit, *locutus sum, exprobra de malo; si autem bene, quid me caedis* (Joan. 18, 22 s.)? Item in actibus Apostolorum postmodum beatus apostolus Paulus, cum ei dictum esset: *Sic insilis in sacerdotem Dei maledicendo* (Act. 23, 4), quamvis Domino jam crucifixo sacrilegi et impii et cruenti illi esse coepissent, nec jam quidquam de sacerdotali honore et auctoritate retinerent, tamen ipsum quamvis inane nomen et umbram quamdam sacerdotis cogitans Paulus: *Nesciebam*, inquit, *fratres, quia pontifex est. Scriptum est enim: Principem populi tui non maledices* (Exod. 22, 28).

5. Cum haec tanta ac talia et multa alia exempla praecedant, quibus sacerdotalis auctoritas et potestas de divina dignatione fir-

matur, quales putas esse eos, qui sacerdotum hostes et contra Ecclesiam catholicam rebelles nec praemonentis Domini comminatione nec futuri judicii ultione terrentur? Neque enim aliunde haereses obortae sunt aut nata sunt schismata quam inde, quod sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia ad tempus sacerdos et ad tempus judex vice Christi cogitatur: cui si secundum magisteria divina obtemperaret fraternitas universa, nemo adversum sacerdotum collegium quidquam moveret, nemo post divinum judicium, post populi suffragium, post coepiscoporum consensum, judicem se jam, non episcopi, sed Dei, faceret, nemo dissidio unitatis Christi Ecclesiam scinderet, nemo sibi placens ac tumens seorsum foris haeresim novam conderet; nisi si ita est aliquis sacrilegae temeritatis ac perditae mentis, ut putet sine Dei judicio fieri sacerdotem, cum Dominus in Evangelio suo dicat: *Nonne duo passeres asse veneunt, et neuter eorum cadit in terram sine Patris vestri voluntate* (Matth. 10, 29). Cum ille nec minima fieri sine voluntate Dei dicat, existimat aliquis summa et magna aut non sciente aut non permittente Deo in Ecclesia Dei fieri, et sacerdotes, id est, dispensatores

ejus, non de ejus sententia ordinari? Hoc est fidem non habere qua vivimus, hoc est Deo honorem non dare, cujus nutu et arbitrio regi et gubernari omnia scimus et credimus. Plane episcopi non de voluntate Dei fiunt, sed qui extra Ecclesiam fiunt, sed qui contra dispositionem et traditionem Evangelii fiunt, sicut ipse Dominus in duodecim prophetis ponit et dicit: *Sibimetipsis regem constituerunt, et non per me* (Os. 8, 4). Et iterum: *Sacrificia eorum tamquam panis luctus, omnes qui manducant ea contaminabuntur* (Ib. 9, 4). Et per Isaiam quoque Spiritus sanctus clamat et dicit: *Vae vobis, filii desertores. Haec dicit Dominus: Habuistis consilium, et non per me; et fecistis conventionem, et non per Spiritum meum, adjicere peccata super peccata* (Isa. 30, 1).

6. Ceterum (dico enim provocatus, dico dolens, dico compulsus) quando episcopus in locum defuncti substituitur, quando populi universi suffragio in pace deligitur, quando Dei auxilio in persecutione protegitur, collegis omnibus fideliter junctus, plebi suae in episcopatu quadriennio jam probatus, in quiete serviens disciplinae, in tempestate proscriptus, applicito et adjuncto

episcopatus sui nomine[1]), toties ad leonem petitus, in circo, in amphitheatro dominicae dignationis testimonio honoratus, his ipsis etiam diebus, quibus has ad te literas feci, ob sacrificia[2]), quae edicto proposito celebrare populus jubebatur, clamore popularium ad leonem denuo postulatus in circo, cum talis, frater carissime, a quibusdam desperatis et perditis et extra Ecclesiam constitutis impugnari videtur, apparet quis impugnet, non scilicet Christus, qui sacerdotes aut constituit aut protegit, sed ille qui Christi adversarius et Ecclesiae ejus inimicus ad hoc Ecclesiae praepositum sua infestatione persequitur, ut gubernatore sublato, atrocius atque violentius circa Ecclesiae naufragia grassetur.

7. Nec quemquam fidelem et Evangelii

---

[1]) *Adjuncto episcopatus sui nomine* i. e. idcirco persecutionis tempore Cyprianus proscriptus fuit, quod esset episcopus; ita etiam capite damnatus fuit, quod christianae sectae esset *signifer*. Cf. Pontium in ejus vita c. 17. opusc. t. 1.

[2]) Haec sacrificia indicta fuerant a Gallo et Volusiano, cum pestis ingravesceret. Cum vero Cyprianus huic parere edicto renueret, populus hinc ansam arripuit, ut eum velut imperatoribus rebellem ad leonem in circo postularet, quamvis nullum esset

memorem atque apostoli praemonentis mandata retinentem movere debet, frater carissime, si quidam in extremis temporibus superbi et contumaces et sacerdotum Dei hostes aut de Ecclesia recedunt, aut contra Ecclesiam faciunt, quando tales nunc futuros et Dominus et apostoli ejus ante praedixerint. Nec praepositum servum deseri a quibusdam miretur aliquis, quando ipsum Dominum magnalia et mirabilia summa facientem et virtutes Dei Patris factorum suorum testimonio comprobantem discipuli sui reliquerint. Et tamen ille non increpuit recedentes, aut graviter comminatus est, sed magis conver us ad apostolos suos dixit: *Numquid et vos vultis ire* (Joan. 6, 68)? servans scilicet legem, qua homo libertati suae relictus et in arbitrio proprio constitutus sibimet ipse vel mortem appetit vel salutem. Petrus tamen, super quem[1]) aedificata ab eodem Domino fuerat Ecclesia (Matth. 16, 18), unus pro omnibus loquens et Ecclesiae voce respondens ait: *Domine*,

---

Galli edictum, quo proconsules aut magistratus persequi christianos juberentur. Cf. Baluzium in h. l.

[1]) Cf. in hanc interpretationem, quae annotavimus opusc. t. 14. p. 18.

ad quem ibimus? Verbum vitae aeternae habes, et nos credimus et cognovimus, quoniam tu es Christus Filius Dei vivi (Joan. 6, 69), significans scilicet et ostendens eos, qui a Christo recesserint, culpa sua perire, Ecclesiam tamen, quae in Christum credat, et quae semel id quod cognoverit teneat, nunquam ab eo omnino discedere, et eos esse Ecclesiam, qui in domo Dei permanent, plantationem vero plantatam a Deo Patre non esse, quos videmus non frumenti stabilitate solidari, sed tamquam paleas dissipantis inimici spiritu ventilari, de quibus et Joannes in epistola sua dicit: *Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum* (1. Joa. 2, 19). Item Paulus monet nos, cum mali de Ecclesia pereunt non moveri, nec recedentibus perfidis fidem minui. *Quid enim*, inquit, *si exciderunt a fide quidam eorum, numquid infidelitas illorum fidem Dei evacuavit? Absit. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax* (Rom. 3, 4).

8. Quod ad nos attinet, conscientiae nostrae convenit, frater carissime, dare operam, ne quis culpa nostra de Ecclesia pereat; si autem quis ultro et crimine suo perierit et

poenitentiam agere atque ad Ecclesiam redire noluerit, nos in die judicii inculpatos futuros, qui consulimus sanitati, illos solos in poenis remansuros, qui noluerint consilii nostri salubritate sanari. Nec movere nos debent convicia perditorum, quominus a via recta et a certa regula non recedamus, quando et apostolus instruat dicens: *Si hominibus placerem, Christi servus non essem* (Gal. 1, 10). Interest utrum quis homines promereri an Deum cupiat. Si hominibus placetur, Dominus offenditur. Si vero id enitimur et elaboramus, ut possimus Deo placere, et convicia et maledicta debemus humana contemnere.

9. Quod autem tibi de Fortunato isto pseudoepiscopo a paucis et inveteratis haereticis constituto non statim scripsi, frater carissime, non ea res erat, quae in notitiam tuam deberet festinato statim quasi magna aut metuenda perferri, maxime quando et Fortunati nomen jam satis nosses, qui est unus ex quinque presbyteris jam pridem de Ecclesia profugis et sententia coepiscoporum nostrorum multorum et gravissimorum virorum nuper abstentis, qui super hac re priore anno ad te literas fecerunt. Item Felicissimum signiferum seditionis recognosce-

res, qui et ipse in iisdem coepiscoporum nostrorum factis ad te pridem literis continetur; qui non tantum ab iis istic abstentus, sed et abs te illic nuper de Ecclesia pulsus est. Cum haec in notitia tua esse confiderem et pro certo haerere memoriae et disciplinae tuae scirem, necessarium non putavi celeriter et urgenter haereticorum tibi ineptias nunciandas. Neque enim ad catholicae Ecclesiae majestatem pariter ac dignitatem pertinere debet, quid apud se haereticorum et schismaticorum moliatur audacia. Nam et pars Novatiani Maximum presbyterum nuper ad nos a Novatiano legatum missum atque a nostra communicatione rejectum nunc istic sibi fecisse pseudoepiscopum dicitur. Nec tamen de hoc tibi scripseram, quando haec omnia contemnantur a nobis, et miserim tibi proxime nomina episcoporum istic constitutorum, qui integri et sani in Ecclesia catholica fratribus praesunt. Quod utique ideo de omnium nostrorum consilio tibi placuit scribere, ut erroris diluendi ac perspiciendae veritatis compendium fieret, et scires tu et collegae nostri, quibus scribere et literas mutuo a quibus vos accipere oporteret; si q is autem praeter hos, quos epistola nostra complexi su-

mus, scribere vobis auderet, sciretis eum vel sacrificio vel libello esse maculatum, vel unum de haereticis, perversum scilicet et profanum. Nactus tamen occasionem familiarissimi hominis et clerici, per Felicianum acolytum, quem cum Perseo collega nostro miseras, inter cetera, quae in notitiam tuam perferenda hinc fuerant, etiam de Fortunato isto tibi scripsi. Sed dum istic Felicianus frater noster vel vento retardatur, vel accipiendis aliis epistolis a nobis detinetur, Felicissimo ad vos properante praeventus est. Ita enim semper scelera festinant, quasi contra innocentiam festinatione praevaleant.

10. Per Felicianum autem significavi tibi, frater, venisse Carthaginem Privatum veterem haereticum in Lambesitana colonia ante multos fere annos ob multa et gravia delicta nonaginta episcoporum sententia condemnatum, antecessorum etiam nostrorum, quod et vestram conscientiam non latet, Fabiani et Donati literis severissime notatum; qui cum causam suam apud nos in concilio, quod habuimus Idibus Majis, quae proximae fuerunt, agere velle se diceret, nec admissus esset, Fortunatum istum sibi pseudoepiscopum dignum collegio suo fecit.

Venerat etiam cum illo et Felix quidam, quem ipse extra Ecclesiam in haeresi pseudoepiscopum olim constituerat. Sed et Jovinus et Maximus comites cum Privato probato haeretico affuerunt, ob nefanda sacrificia et crimina in se probata sententia novem episcoporum collegarum nostrorum condemnati, et iterato quoque a pluribus nobis anno priore in concilio abstenti. Cum his autem quatuor junctus est et Repostus Suturnicensis, qui non tantum in persecutione ipse cecidit, sed et maximam partem plebis suae sacrilega persuasione dejecit. Hi quinque cum paucis vel sacrificatis vel male sibi consciis Fortunatum sibi pseudoepiscopum cooptarunt, ut criminibus in unum convenientibus talis esset scilicet rector, quales illi, qui reguntur.

11. Hinc jam et cetera mendacia, frater carissime, potes noscere, quae illic[1]) homines desperati et perditi ventilaverunt, ut cum de sacrificatis vel de haereticis amplius quam quinque pseudoepiscopi non fuerint, qui Carthaginem venerint et Fortunatum sibi dementiae suae socium constituerint, illi tamen quasi filii diaboli et mendacio

[1]) *Illic*, Romae.

pleni ausi sunt, ut scribis, jactitare viginti quinque episcopos affuisse. Quod mendacium et istic prius apud fratres nostros jactitabant, dicentes viginti quinque episcopos de Numidia esse venturos, qui sibi episcopum facerent. Quo in mendacio suo posteaquam, quinque solis convenientibus naufragis et a nobis abstentis, detecti sunt atque confusi, Romam cum mendaciorum suorum merce navigaverunt, quasi veritas post eos navigare non posset, quae mendaces linguas rei certae probatione convinceret. Atque haec est, frater, vera dementia, non cogitare nec scire, quod mendacia non diu fallant, noctem tamdiu esse quamdiu illucescat dies, clarificato autem die et sole oborto, luci tenebras et caliginem cedere, et quae grassabantur per noctem latrocinia cessare. Denique si nomina ab eis quaereres, non haberent vel quos falso nominarent. Tanta apud eos etiam malorum penuria est, ut ad illos nec de sacrificatis nec de haereticis viginti quinque colligi possint. Et tamen ad decipiendas aures simplicium et absentium mendacio numerus inflatur; quasi, etsi verus esset hic numerus, aut ab haereticis Ecclesia aut ab injustis justitia vincatur.

12. Nec me oportet, frater carissime, pa-

ria nunc cum illis facere et ea, quae commiserunt atque hucusque committunt, meo sermone decurrere, cum considerandum sit nobis, quid proferre et scribere sacerdotes Dei oporteat, nec tam dolor apud nos debeat quam pudor loqui, et ne videar provocatus maledicta potius quam crimina et peccata congerere. Taceo itaque de fraudibus Ecclesiae factis. Conjurationes et adulteria et varia delictorum genera praetereo. Unum illud, in quo non mea, nec hominum, sed Dei causa est, de eorum facinore non puto esse reticendum, quod a primo statim persecutionis die, cum recentia deliquentium facinora ferverent, et sacrificiis nefandis non tantum diaboli altaria sed adhuc manus ipsae lapsorum atque ora fumarent, communicare cum lapsis et poenitentiae agendae intercedere[1]) non destiterunt. Clamat Deus: *Sacrificans diis eradicabitur, nisi Domino soli* (Exo. 22, 20). Et Dominus in Evangelio dicit: *Qui me negaverit, negabo illum* (Matth. 10, 33). Et alio loco indignatio et

---

[1]) *Poenitentiae agendae intercedere*, hac nimia facilitate communicandi cum lapsis impedire, obsistere, quominus hi sinceram atque congruam agerent poenitentiam, ut mox fusius explicat.

ira divina non tacet dicens: *Illis fudistis libamina, et illis imposuistis sacrificia. Super haec non indignabor? dicit Dominus* (Isa. 57, 6). Et intercedunt ne rogetur Deus, qui indignari se ipse testatur. Intercedunt ne exoretur precibus et satisfactionibus Christus, qui negantem se negare profitetur.

13. Nos in ipso persecutionis tempore de hoc ipso literas[1]) misimus, nec auditi sumus. Concilio frequenter acto, non consensione tantum nostra sed et comminatione decrevimus, ut poenitentiam fratres agerent, ut poenitentiam non agentibus nemo temere pacem daret. Et illi contra Deum sacrilegi, contra sacerdotes Dei impio furore temerarii, de Ecclesia recedentes, et contra Ecclesiam parricidalia arma tollentes elaborant, ut opus suum diaboli malitia consumment, ne vulneratos divina clementia in Ecclesia sua curet. Miserorum poenitentiam mendaciorum suorum fraude corrumpunt, ne Deo indignanti satisfiat, ne Christum Dominum suum qui christianus esse vel erubuit ante vel timuit postmodum quaerat, ne ad Eccle-

---

1) Hae literae sunt in ed. Baluz. X—XVI, e quibus tres edidimus scil. 5, 6, 7.

siam qui de Ecclesia recesserat redeat. Datur opera ne satisfactionibus et lamentationibus justis delicta redimantur, ne vulnera lacrymis abluantur. Pax vera falsae pacis mendacio tollitur, salutaris sinus matris noverca intercedente praecluditur, ne de pectore atque ore lapsorum fletus et gemitus audiatur. Compelluntur adhuc insuper lapsi, ut linguis atque ore, quo in Capitolio[1]) ante deliquerant, sacerdotibus convicium faciant, confessores et virgines et justos quosque fidei laude praecipuos atque in Ecclesia gloriosos contumeliis et maledicis vocibus prosequantur. A quibus quidem non tam nostrorum modestia et humilitas et pudor caeditur, quam illorum ipsorum spes et vita laceratur. Neque enim qui patitur, sed qui facit convicium, miser est; nec qui a fratre vapulat, sed qui fratrem caedit, in lege peccator est; et cum nocentes innocentibus injuriam faciunt, illi patiuntur injuriam, qui facere se credunt. Denique hinc illis percussa mens et hebes animus et sensus alienus est. Ira est Dei non intelligere delicta, ne sequatur poenitentia, sicut scriptum est:

---

[1]) *In Capitolio* carthaginiensi, nam et aliae civitates ad imitationem Romae sua habebant capitolia.

Et dedit illis Deus spiritum transpunctionis (Isa. 29, 10), ne revertantur scilicet et curentur et deprecationibus et satisfactionibus justis post peccata sanentur. Paulus apostolus in epistola sua ponit et dicit: *Dilectum veritatis non habuerunt, ut salvi fierent; ac propterea mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut judicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed sibi placent in injustitia* (2. Thess. 2, 10). Primus felicitatis gradus est, non delinquere; secundus, delicta cognoscere. Illic currit innocentia integra et illibata quae servet, hic succedit medela quae sanet. Quod utrumque isti offenso Deo perdiderunt, et ut amissa sit gratia, quae de baptismi sanctificatione percipitur, et non subveniat poenitentia[1]), per quam culpa curatur. An putas, frater, levia esse adversus Deum facinora, parva et modica delicta, quod per illos non

[1]) Saepius jam illustravimus (cf. annot. p. 206. opusc. t. 7.; p. 134. opusc. 14.) comparationem, quam patres instituunt baptismum inter et poenitentiam, qualis in Ecclesia agitur (hanc enim mox s. Cyprianus describit). Haec iterum et hic occurrit, ubi s. doctor sat clare poenitentiae ritum qua alterum baptismum seu baptismi reparationem exhibet, sacramentali proinde efficacia illum praeditum sicut et baptismi ritum agnoscit.

rogatur majestas indignantis Dei, quod non timetur ira et ignis et dies Domini, quod imminente antichristo exarmatur fides militantis populi, dum tollitur vigor et timor Christi? Viderint laici hoc, quomodo curent. Sacerdotibus labor major incumbit in asserenda et procuranda Dei majestate, ne quid videamur in hac parte negligere, quando admoneat Dominus et dicat: *Et nunc praeceptum hoc ad vos est, o sacerdotes. Si non audieritis, et si non posueritis in corde vestro, ut detis honorem nomini meo, dicit Dominus, immittam in vos maledictionem, et maledicam benedictionem vestram* (Malach. 2, 1). Honor ergo datur Deo, quando sic Dei majestas et censura contemnitur, ut cum se ille indignari et irasci sacrificantibus dicat, et cum poenas aeternas et supplicia perpetua comminetur, proponatur a sacrilegis atque dicatur, ne ira cogitetur Dei, ne timeatur judicium Domini, ne pulsetur ad Ecclesiam Christi; sed sublata poenitentia, nec ulla exomologesi criminis facta, despectis episcopis atque calcatis, pax a presbyteris verbis fallacibus praedicetur, et ne lapsi surgant, aut foris positi ad Ecclesiam redeant, communicatio non communicantibus offeratur?

14. Quibus etiam satis non fuit ab Evangelio recessisse, spem lapsis satisfactionis et poenitentiae sustulisse, fraudibus involutos, vel adulteriis commaculatos, vel sacrificiorum funesta contagione pollutos, ne Deum rogarent, ne in Ecclesia exomologesin criminum facerent, ab omni et sensu et fructu poenitentiae removisse, foris sibi extra Ecclesiam et contra Ecclesiam constituisse conventiculum perditae factionis, quo male sibi consciorum et Deum rogare ac satisfacere nolentium caterva confluere. Post ista adhuc insuper pseudoepiscopo sibi ab haereticis constituto, navigare audent, et ad Petri cathedram atque ad Ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est[1]), a schismaticis et profanis literas ferre, nec cogitare eos esse romanos, quorum fides apostolo praedicante laudata est (Rom. 1, 8), ad quos perfidia habere non possit accessum. Quae autem causa veniendi et pseudoepiscopum contra episcopos factum nunciandi? Aut enim placet illis quod fecerunt, et in

[1]) Ad haec illustranda, quibus romani episcopi primatus egregie confirmatur, cf. quae habet s. Cyprianus in l. de unitate Ecclesiae n. 4. et quae disputavimus tum in praef. opusc. t. 10. n. 8., tum in praef. t. 17. n. 12.

suo scelere perseverant; aut si displicet et recedunt, sciunt quo revertantur[1]). Nam cum statutum sit ab omnibus nobis et aequum sit pariter ac justum, ut uniuscujusque causa illic audiatur, ubi est crimen admissum, et singulis pastoribus portio gregis sit adscripta, quam regat unusquisque et gubernet, rationem sui actus Domino redditurus, oportet utique eos, quibus praesumus, non circumcursare, nec episcoporum concordiam cohaerentem sua subdola et fallaci temeritate collidere, sed agere illic causam suam, ubi et accusatores habere et testes sui criminis possint, nisi si paucis desperatis et perditis minor videtur esse auctoritas episcoporum

---

1) *Quo revertantur* scil. in Africam. Quamvis Cyprianus et postea aliquoties generatim episcopi africani aegre tulerint, ut causae ad Ecclesiam africanam spectantes ad romanum devolverentur episcopum, non propterea inferendum est, eos omne ad romanum episcopum appellandi jus denegasse. Nititur enim hoc ipsa primatus notione, confirmatur jugi antiquitatis praxi (cf. opusc. t. 17. praef. n. 8), usu vel ipsius Ecclesiae africanae (cf. ib). Cum vero horum schismaticorum causa esset plane desperata et adversus omnes Ecclesiae leges rebellio omnino manifesta, cumque s. Cyprianus jam diu ab Ecclesia romana legitimus approbatus esset carthaginensis episcopus, mirum esse non debet, eum aegrius tulisse Cornelii haesitationem titubationemque.

in Africa constitutorum, qui jam de illis judicaverunt, et eorum conscientiam multis delictorum laqueis vinctam judicii sui nuper gravitate damnarunt. Jam causa eorum cognita est, jam de eis dicta sententia est; nec censurae congruit sacerdotum mobilis atque inconstantis animi levitate reprehendi, cum Dominus doceat et dicat: *Sit sermo vester, est est, non non* (Matth. 5, 37).

15. Si eorum, qui de illis priore anno judicaverunt, numerus cum presbyteris et diaconibus computetur, plures tunc affuerunt judicio et cognitioni, quam sunt iidem isti, qui cum Fortunato nunc videntur esse conjuncti. Scire enim debes, frater carissime, eum posteaquam pseudoepiscopus ab haereticis factus est, jam pene ab omnibus esse desertum. Namque ii, quibus in praeteritum praestigia obtendebantur et dabantur verba fallacia, quod simul ad Ecclesiam regressuri dicerentur, posteaquam viderunt illic pseudoepiscopum factum, frustratos et deceptos se esse didicerunt, et remeant quotidie atque ad Ecclesiam pulsant, nobis tamen, a quibus ratio Domino reddenda est, anxie ponderantibus et sollicite examinantibus qui recipi et admitti ad Ecclesiam debeant. Quibusdam enim ita aut crimina sua

obsistunt aut fratres obstinate et firmiter renituntur, ut recipi omnino non possint, nisi cum scandalo et periculo plurimorum. Neque enim sic putramina[1]) quaedam colligenda sunt, ut quae integra et sana sunt vulnerentur, nec utilis aut consultus est pastor, qui ita morbidas et contactas oves gregi admiscet, ut gregem totum mali cohaerentis afflictatione contaminet. (Non attendas ad numerum illorum. Melior est enim unus timens Deum quam mille filii impii, sicut locutus est Dominus per prophetam dicens: *Fili, ne jucunderis in filiis impiis, si multiplicentur tibi, cum non fuerit timor Dei in ipsis*[2]) (Eccli. 16, 1). O si posses, frater carissime, istic interesse nobiscum cum pravi isti et perversi de schismate revertuntur. Videres quis mihi labor sit persuadere patientiam fratribus nostris, ut animi dolore sopito recipiendis malis curandisque consentiant. Namque ut gaudent et laetantur cum tolerabiles et minus culpabiles redeunt, ita contra fremunt et reluc-

---

[1]) *Putramina*, putrida, hic membra infecta, corrupta.

[2]) Quae uncinis includimus, pluribus in codd. desunt; reperiuntur tamen in multis aliis.

tantur, quoties inemendabiles et protervi, et vel adulteriis vel sacrificiis contaminati, et post haec adhuc insuper et superbi, sic ad Ecclesiam remeant, ut bona intus ingenia corrumpant. Vix plebi persuadeo, imo extorqueo, ut tales patiantur admitti. Et justior factus est fraternitatis dolor ex eo, quod unus atque alius, obnitente plebe et contradicente, mea tamen facilitate suscepti, pejores exstiterunt quam prius fuerant, nec fidem poenitentiae servare potuerunt, quia nec cum vera poenitentia venerant.

16. De istis vero quid dicam, qui nunc ad te cum Felicissimo omnium criminum reo navigaverunt, legati a Fortunato pseudoepiscopo missi, tam falsas ad te literas afferentes quam est et ipse, cujus literas ferunt, falsus, quam est ejus peccatorum multiplex conscientia, quam exsecrabilis vita, quam turpis, ut etsi in Ecclesia essent, ejici tales de Ecclesia debuissent? Denique quia conscientiam suam norunt, nec nos audent adire aut ad Ecclesiae limen accedere, sed foris per provinciam circumveniendis fratribus et spoliandis pererrant, et omnibus jam satis noti, atque undique pro suis facinoribus exclusi, illuc etiam ad vos navigant. Neque enim potest illis frons esse ad nos

accedendi aut apud nos consistendi, cum sint acerbissima et gravissima crimina, quae eis a fratribus ingeruntur. Si judicium nostrum voluerint experiri, veniant. Denique si qua illis excusatio et defensio potest esse, videamus quem habeant satisfactionis suae sensum, quem afferant poenitentiae fructum. Nec Ecclesia istic cuiquam clauditur, nec episcopus alicui denegatur. Patientia et facilitas et humanitas nostra venientibus praesto est. Opto omnes in Ecclesiam regredi, opto universos commilitones nostros intra Christi castra et Dei Patris domicilia concludi. Remitto omnia, multa dissimulo studio et voto colligendae fraternitatis. Etiam quae in Deum commissa sunt non pleno judicio religionis examino. Delictis plusquam oportet remittendis pene ipse delinquo. Amplector prompta et plena dilectione cum poenitentia revertentes, peccatum suum satisfactione humili et simplici confitentes.

17. Si qui autem sunt qui putant se ad Ecclesiam non precibus sed minis regredi posse, aut existimant aditum se sibi non lamentationibus et satisfactionibus sed terroribus facere, pro certo habeant contra tales clausam stare Ecclesiam Domini, nec castra Christi invicta et fortia Domino tu-

ente munita minis cedere. Sacerdos Dei Evangelium tenens et Christi praecepta custodiens occidi potest, vinci non potest. Suggerit et subministrat nobis exempla virtutis ac fidei Zacharias antistes Dei: qui cum terreri minis et lapidatione non posset, in templo Dei occisus est, clamans et identidem dicens, quod nos quoque contra haereticos clamamus et dicimus: *Haec dicit Dominus: Dereliquistis vias Domini, et Dominus derelinquet vos* (2. Paral. 24, 20). Neque enim, quia pauci temerarii et improbi coelestes et salutares vias Domini derelinquunt, et sancta non agentes a sancto Spiritu deseruntur, ideo et nos divinae traditionis immemores esse debemus, ut majora esse furentium scelera quam sacerdotum judicia censeamus, aut existimemus plus ad impugnandum posse humana conamina, quam quod ad protegendum praevalet divina tutela.

18. An ad hoc, frater carissime, deponenda est catholicae Ecclesiae dignitas et plebis intus positae fidelis atque incorrupta majestas, et sacerdotalis quoque auctoritas ac potestas, ut judicare velle se dicant de Ecclesiae praeposito extra Ecclesiam constituti, de christiano haeretici, de sano sau-

cii, de integro vulnerati, de stante lapsi, de judice rei, de sacerdote sacrilegi? Quid superest quam ut Ecclesia Capitolio cedat, et recedentibus sacerdotibus ac Domini altare removentibus, in cleri nostri sacrum venerandumque congestum simulacra atque idola cum aris suis transeant, et Novatiano declamandi adversum nos atque increpandi largior et plenior materia praestetur[1]), si ii, qui sacrificaverunt et Christum publice negaverunt, non tantum rogari et sine acta poenitentia admitti, sed adhuc insuper coeperint terroris sui potestate dominari?

19. Si pacem postulant, arma deponant. Si satisfaciunt, quid minantur? Aut si comminantur, sciant quia a Dei sacerdotibus non timentur. Neque enim et antichristus cum venire coeperit, introibit in Ecclesiam, quia minatur, aut armis ejus et violentiae ceditur, quia resistentes peremturum se esse profitetur. Armant nos haeretici, dum nos putant sua comminatione terreri, nec in pace nos dejiciunt, sed magis erigunt et accendunt, dum ipsam pacem persecutione pe-

---

[1]) Exprobrabat enim Novatianus Ecclesiae, quod in persecutione lapsos (sed utique poenitentes) iterum reciperet atque pace donaret.

jorem fratribus faciunt. Et optamus quidem, ne quod loquuntur furore impleant crimine, ne qui verbis perfidis et crudelibus peccant, factis quoque delinquant. Oramus ac deprecamur Deum, quem provocare illi et exacerbare non desinunt, ut eorum corda mitescant, ut furore deposito ad sanitatem mentis redeant, ut pectora operta delictorum tenebris poenitentiae lumen agnoscant, et magis petant fundi pro se preces atque orationes antistitis, quam ipsi fundant sanguinem sacerdotis. Si autem in suo furore permanserint, atque in istis insidiis ac minis suis parricidalibus crudeliter perseveraverint, nullus Dei sacerdos sic infirmus est, sic jacens et abjectus, sic imbecillitate humanae mediocritatis invalidus, qui non contra hostes et impugnatores Dei divinitus erigatur, cujus non humilitas et infirmitas vigore et robore Domini protegentis animetur. Nostra nihil interest aut a quo aut quando perimamur, mortis et sanguinis praemium de Domino recepturi. Illorum flenda et lamentanda concisio est, quos sic diabolus excoecat, ut aeterna gehennae supplicia non cogitantes antichristi jam propinquantis adventum conentur imitari.]

20. Et quamquam sciam, frater carissime,

pro mutua dilectione, quam debemus et exhibemus invicem nobis, florentissimo illic clero tecum praesidenti et sanctissimae atque amplissimae plebi legere te semper literas nostras, tamen nunc et admoneo et peto, ut quod alias sponte atque honorifice facis, etiam petente me facias, ut hac epistola mea lecta, si quod illic contagium venenati sermonis et pestiferae seminationis irrepserat, id omne de fratrum auribus et pectoribus exuatur, et bonorum integra ac sincera dilectio ab omnibus haereticae detrectationis sordibus repurgetur.

21. Declinent autem de cetero fortiter et evitent dilectissimi fratres nostri verba et colloquia eorum, *quorum sermo, ut cancer serpit* (2. Tim. 2, 17), sicut apostolus dicit: *Corrumpunt ingenia bona confabulationes pessimae* (1. Cor. 15, 33). Et iterum: *Haereticum hominem post unam correptionem evita, sciens quia perversus est hujusmodi et peccat et est a semetipso damnatus* (Tit. 3, 10). Et per Salomonem loquitur Spiritus sanctus: *Perversus*, inquit, *in ore suo portat perditionem, et in labiis suis ignem condit* (Prov. 16, 27). Item denuo monet dicens: *Sepi aures tuas spinis, et noli audire linguam nequam* (Eccli. 28, 28). Et

iterum: *Malus obaudit linguae iniquorum, justus autem non intendit labiis mendacibus* (Prov. 17, 4). Quod quamquam sciam illic fraternitatem nostram, vestra scilicet providentia munitam, sed et sua vigilantia satis cautam, nec capi haereticorum venenis posse nec decipi, tantumque apud illos praevalere magisteria et praecepta divina, quantus illis in Deum timor est, tamen ex abundanti vel sollicitudo nostra vel caritas scribere ad vos ista persuasit, ut nulla cum talibus commercia copulentur, nulla cum malis convivia vel colloquia misceantur, simusque ab eis tam separati, quam sunt illi de Ecclesia profugi, quia scriptum est: *Si autem et Ecclesiam contempserit, sit tibi tamquam ethnicus et publicanus* (Matth. 18, 17). Et beatus apostolus non monet tantum, sed et jubet a talibus, ut recedatur. *Praecipimus*, inquit, *vobis in nomine Domini Jesu Christi, ut recedatis ab omnibus fratribus ambulantibus inordinate et non secundum traditionem, quam acceperunt a nobis* (2. Thessal. 3, 6). Nulla societas fidei et perfidiae potest esse. Qui cum Christo non est, qui adversarius Christi est, qui unitati et paci ejus inimicus est, nobiscum non potest cohaerere. Si cum precibus et sa-

tisfactionibus veniunt, audiantur. Si maledicta et minas ingerunt, respuantur. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

EPISTOLA XIV.

Ad Thibaritanos, de exhortatione martyrii[1]).

1. Cyprianus plebi Thibari consistenti salutem. Cogitaveram quidem, fratres dilectissimi, atque in votis habebam, si rerum ratio ac temporis conditio permitteret, secundum quod frequenter desiderastis, ipse ad vos venire, et quantulacunque mediocritate exhortationis nostrae praesens illic fraternitatem corroborare. Sed quoniam sic rebus urgentibus detinemur, ut longe istinc excurrere et diu a plebe, cui de divina in-

---

[1]) In edit. Baluz. 56. Hartel. 58. In hac epistola (scripta a. 252.) primum se excusat Cyprianus Thybaritanis, quod illos non invisisset, et de persecutione imminente admonet; tum stimulos subdit ad martyrium alacriter subeundum. Hinc proponuntur exempla piorum a mundi initio, qui martyrium passi sunt; in primis vero quae omnia exempla superat Domini nostri passio. Provocat quoque ad stadii et theatri agones fortiter et alacriter toleratos, qui martyribus incitamento esse possint, ac demum futuram ob oculos ponit mercedem, quae ad omnia sustinenda excitet atque accendat.

dulgentia praesumus, abesse non detur facultas, has interim pro me ad vos vicarias literas misi. Nam cum Domini instruentis dignatione instigemur saepius et admoneamur, ad vestram quoque conscientiam admonitionis nostrae sollicitudinem perferre debemus. Scire enim debetis et pro certo credere ac tenere pressurae diem super caput esse coepisse et occasum seculi atque antichristi tempus appropinquasse, ut parati omnes ad praelium stemus, nec quidquam nisi gloriam vitae aeternae et coronam confessionis dominicae cogitemus, nec putemus talia esse quae veniunt, qualia fuerunt illa quae transierunt. Gravior nunc et ferocior pugna imminet, ad quam fide incorrupta et virtute robusta parare se debeant milites Christi, considerantes idcirco se quotidie calicem sanguinis Christi bibere, ut possint et ipsi propter Christum sanguinem fundere. Hoc est enim velle cum Christo inveniri, id quod Christus et docuit et fecit imitari, secundum Joannem apostolum dicentem: *Qui dicit se in Christo manere, debet quomodo ille ambulavit et ipse ambulare* (1. Joa. 2, 6). Item beatus Paulus apostolus exhortatur et docet dicens: *Sumus filii. Si autem filii Dei, et heredes Dei, coheredes autem Chri-*

sti, si quidem compatiamur, ut et commagnificemur (Rom. 8, 16).

2. Quae nunc omnia consideranda sunt nobis, ut nemo quidquam de seculo jam moriente desideret, sed sequatur Christum, qui et vivit in aeternum, et vivificat servos suos in fide sui nominis constitutos. Venit enim tempus, fratres dilectissimi, quod jampridem Dominus noster praenunciavit et docuit advenire, dicens: *Veniet hora, ut omnis qui vos occiderit putet se officium Deo facere. Sed haec facient, quoniam non cognoverunt Patrem, neque me. Haec autem locutus sum vobis, ut cum venerit hora eorum, memores sitis, quia ego dixi vobis* (Joa. 16, 2). Nec quisquam miretur persecutionibus nos assiduis fatigari et pressuris angentibus frequenter urgeri, quando haec futura in novissimis temporibus Dominus ante praedixerit, et militiam nostram magisterio et hortamento sui sermonis instruxerit, Petrus quoque apostolus ejus docuerit, ideo persecutiones fieri, ut probemur, et ut dilectioni Dei, justorum praecedentium exemplo, nos etiam morte et passionibus copulemur. Posuit enim in epistola sua dicens: *Carissimi, nolite mirari ardorem accidentem vobis, qui ad tentationem vestram*

fit, nec excidatis tamquam novum aliquid vobis contingat; sed quotiescunque communicatis Christi passionibus, per omnia gaudete, ut et in revelatione facta claritatis ejus gaudentes exsultetis. Si impropératur vobis in nomine Christi, beati estis, quia majestatis et virtutis Domini nomen in vobis requiescit, quod quidem secundum illos blasphematur, secundum nos autem honoratur (1. Petr. 4, 12 ss.). Docuerunt autem nos apostoli ea, quae de praeceptis dominicis et coelestibus mandatis ipsi quoque didicerunt, Domino ipso scilicet corroborante nos et dicente: *Nemo est, qui relinquat domum, aut agrum, aut parentes, aut fratres, aut sorores, aut uxorem, aut filios propter regnum Dei, et non recipiat septies tantum in isto tempore, in seculo autem venturo vitam aeternam* (Marc. 10, 29). Et iterum: *Beati*, inquit, *eritis, cum odio vos habuerint homines, et separaverint vos, et expulerint, et maledixerint nomini vestro quasi nequam propter filium hominis. Gaudete in illa die et exsultate. Ecce enim merces vestra multa est in coelis* (Luc. 6, 22).

3. Gaudere nos et exsultare voluit in persecutionibus Dominus; quia quando perse-

cutiones fiunt, tunc dantur coronae fidei, tunc probantur milites Dei, tunc martyribus patent caeli. Neque enim sic nomen militiae dedimus, ut pacem tantummodo cogitare et detrectare et recusare militiam debeamus, quando in ipsa militia primus ambulaverit Dominus humilitatis et tolerantiae et passionis magister, ut quod fieri docuit prior faceret, et quod pati hortatur prior pro nobis ipse pateretur. Sit ante oculos vestros, fratres dilectissimi, quod qui omne judicium a Patre solus accepit, et qui venturus est judicaturus, jam judicii sui et cognitionis futurae sententiam protulerit, praenuncians et contestans confessurum se coram Patre suo confitentes et negaturum negantes. Si mortem possemus evadere, merito mori timeremus. Porro autem cum mortalem mori necesse sit, amplectamur occasionem de divina promissione et dignatione venientem, et fungamur exitu mortis cum praemio immortalitatis, nec vereamur occidi, quos constat quando occidimur coronari.

4. Nec quisquam, fratres dilectissimi, cum populum nostrum fugari conspexerit metu persecutionis et spargi conturbetur, quod collectam fraternitatem non videat, nec tractantes episcopos audiat. Simul tunc om-

nes esse non possunt, quibus occidere non licet, sed occidi necesse est. Ubicunque in illis diebus unusquisque fratrum fuerit a grege interim necessitate temporis corpore non spiritu separatus, non moveatur ad fugae illius horrorem, nec recedens et latens deserti loci solitudine terreatur. Solus non est, cui Christus in fuga comes est. Solus non est, qui templum Dei servans, ubicunque fuerit, sine Deo non est. Et si fugientem in solitudine ac montibus latro oppresserit, fera invaserit, fames aut sitis aut frigus afflixerit, vel per maria praecipiti navigatione properantem tempestas ac procella submerserit, spectat militem suum Christus ubicunque pugnantem, et persecutionis causa pro nominis sui honore morienti praemium reddit, quod daturum se in resurrectione promisit. Nec minor est martyrii gloria non publice et inter multos perisse, cum pereundi causa sit propter Christum perire. Sufficit ad testimonium martyrii sui testis ille, qui probat martyres et coronat.

5. Imitemur, fratres dilectissimi, Abel justum, qui initiavit martyria, dum propter justitiam primus occiditur. Imitemur Abraham Dei amicum, qui non est cunctatus, ut filium victimam suis manibus offerret, dum

Deo fide devotionis obsequitur. Imitemur tres pueros, Ananiam, Azariam et Misahelem, qui nec aetate territi, nec captivitate fracti, Judaea devicta, et Hierosolymis captis, in ipso regno suo regem fidei virtute vicerunt, qui adorare statuam, quam Nabuchodonosor rex fecerat, jussi et minis regis et flammis fortiores exstiterunt, proclamantes et fidem suam per haec verba testantes: *Nabuchodonosor rex, non opus est nobis de hoc verbo respondere tibi. Est enim Deus, cui nos servimus potens eripere nos de camino ignis ardentis, et de manibus tuis, rex, liberabit nos. Et si non, notum sit tibi, quia diis tuis non servimus, et imaginem auream quam statuisti non adoramus* (Dan. 3, 16 ss.). Credebant se illi secundum fidem posse evadere; sed addiderunt, *et si non*, ut sciret rex illos propter Deum, quem colebant et mori posse. Hoc est enim robur virtutis et fidei credere et scire, quod Deus a morte praesente liberare possit, et tamen mortem non timere nec cedere, ut probari fortius fides possit. Erupit per os eorum Spiritus sancti incorruptus et invictus vigor, ut appareant vera esse, quae in Evangelio suo Dominus dixit: *Cum autem vos apprehenderint, nolite cogitare*

quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis (Matth. 10, 19). Dixit quid loqui et respondere possimus dari nobis in illa hora divinitus et offerri, nec nos tunc esse qui loquimur, sed Spiritum Dei Patris; qui cum a confitentibus non discedit neque dividitur, ipse in nobis et loquitur et coronatur. Sic et Daniel cum compelleretur adorare idolum Bel, quem tunc populus et rex colebat, in asserendum Dei sui honorem plena fide et libertate prorupit dicens: *Nihil colo ego nisi Dominum Deum meum, qui condidit coelum et terram* (Dan. 14, 4).

6. Quid in Machabaeis beatorum martyrum gravia tormenta et multiformes septem fratrum poenae, et confortans liberos suos mater in poenis, et moriens ipsa quoque cum liberis, nonne magnae virtutis et fidei documenta testantur, et nos ad martyrii triumphum suis passionibus adhortantur? Quid prophetae, quos ad praescientiam futurorum Spiritus sanctus animavit? Quid apostoli, quos Dominus elegit? Nonne cum justi occiduntur, propter justitiam mori nos quoque docuerunt? Christi nativitas a martyriis in-

fantium statim coepit, ut ob nomen ejus a bimatu et infra qui fuerant necarentur. Aetas necdum habilis ad pugnam idonea exstitit ad coronam. Ut appareret innocentes esse, qui propter Christum necantur, infantia innocens ob nomen ejus occisa est. Ostensum est neminem esse a periculo persecutionis immunem, quando et tales martyria fecerunt. Quam vero gravis causa sit hominis christiani servum pati nolle[1]), cum prior passus sit Dominus, et pro peccatis nostris nos pati nolle, cum peccatum suum proprium non habens passus sit ille pro nobis? Filius Dei passus est, ut nos filios Dei faceret, et filius hominis pati non vult, ut esse Dei filius perseveret. Si odio seculi laboramus, odium seculi sustinuit .rior Christus. Si contumelias in hoc mundo, si fugam, si tormenta toleramus, graviora expertus est mundi factor et Dominus, qui et admonet dicens: *Si seculum*, inquit, *vos odit, mementote, quia me priorem vobis odiit. Si de seculo essetis, seculum quod suum esset amaret. Sed quia de seculo non*

---

[1]) *Quam vero gravis* etc. Quanta accusatio, quale crimen hominis christiani, qui est servus, pati nolle, cum prior etc.

estis, et ego elegi vos de seculo, propterea odit vos seculum. Mementote sermonis, quem dixi vobis. Non est servus major domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequentur (Joa. 15, 18 s.). Dominus et Deus noster quidquid docuit et fecit, ut discipulus excusatus esse non possit qui discit et non facit.

7. Neque aliquis ex vobis, fratres dilectissimi, futurae persecutionis metu aut antichristi imminentis adventu sic terreatur, ut non evangelicis exhortationibus et praeceptis ac monitis coelestibus ad omnia inveniatur armatus. Venit antichristus, sed et supervenit Christus. Grassatur et saevit inimicus, sed et statim sequitur Dominus passiones nostras et vulnera vindicaturus. Irascitur adversarius et minatur, sed est, qui possit de ejus manibus liberare. Ille metuendus est, cujus iram nemo poterit evadere, ipso praemonente et dicente: *Ne timueritis eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Magis autem metuite eum, qui potest et corpus et animam occidere in gehennam* (Matth. 10, 28). Et iterum: *Qui amat animam suam, perdet illam, et qui odit animam suam in isto seculo, in vitam aeternam conservabit illam*

(Joa. 12, 25). Et in apocalypsi instruit et praemonet dicens: *Si quis adorat bestiam et imaginem ejus, et accipit notam in fronte sua et in manu, bibet et ipse de vino irae Dei mixto in poculo irae ejus, et punietur igne et sulphure sub oculis sanctorum angelorum et sub oculis agni, et fumus de tormentis eorum ascendet in secula seculorum, nec habebunt requiem die ac nocte quicunque adorant bestiam et imaginem ejus* (Apoc. 14, 9 ss.).

8. Ad agonem secularem exercentur homines et parantur; et magnam gloriam computant honoris sui, si illis spectante populo et imperatore praesente contigerit coronari. Ecce agon sublimis et magnus et coronae coelestis praemio gloriosus, ut spectet nos certantes Deus, et super eos, quos filios facere dignatus est, oculos suos pandens certaminis nostri spectaculo perfruatur. Praeliantes nos et fidei congressione pugnantes spectat Deus, spectant angeli ejus, spectat et Christus. Quanta est gloriae dignitas et quanta felicitas praesente Deo congredi et Christo judice coronari? Armemur, fratres dilectissimi, viribus totis et paremur ad agonem mente incorrupta, fide integra, virtute devota. Ad aciem quae nobis

indicitur Dei castra procedant. Armentur integri, ne perdat integer, quod nuper stetit. Armentur et lapsi, ut et lapsus recipiat, quod amisit. Integros honor, lapsos dolor ad praelium provocet. Armari et praeparari nos beatus Paulus apostolus docet dicens: *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus potestates et principes hujus mundi et harum tenebrarum, adversus spiritus nequitiae in coelestibus. Propter quod induite tota arma, ut possitis resistere in die nequissimo; ut cum omnia perfeceritis, stetis accincti lumbos vestros in veritate, induti loricam justitiae, et calceati pedes in praeparatione Evangelii pacis, assumentes scutum fidei, in quo possitis omnia ignita jacula nequissimi exstinguere, et galeam salutis, et gladium spiritus, qui est sermo Dei* (Ephes. 6, 12 ss.).

9. Haec arma sumamus, his nos tutamentis spiritalibus et coelestibus muniamus, ut in die nequissimo resistere diaboli minis et repugnare possimus. Induamus loricam justitiae, ut contra inimici jacula munitum sit pectus et tutum. Calceati sint evangelico magisterio et armati pedes; ut cum serpens calcari a nobis et obteri coe-

perit, mordere et supplantare non possit. Portemus fortiter scutum fidei, quo protegente quidquid jaculatur inimicus possit exstingui. Accipiamus quoque ad tegumentum capitis galeam salutarem, ut muniantur aures, ne audiant edicta feralia, muniantur oculi, ne videant detestanda simulacra, muniatur frons, ut signum Dei incolume servetur, muniatur os, ut Dominum suum Christum victrix lingua fateatur. Armemus et dexteram gladio spiritali, ut sacrificia funesta fortiter respuat, ut eucharistiae memor, quae Domini corpus accepit, ipsum complectatur, postmodum a Domino sumptura praemium coelestium coronarum.

10. O dies ille qualis et quantus adveniet, fratres dilectissimi, cum coeperit populum suum Dominus recensere et divinae cognitionis examine singulorum merita recognoscere, mittere in gehennam nocentes, et persecutores nostros flammae poenalis perpetuo ardore flammare, nobis vero mercedem fidei et devotionis exsolvere. Quae erit gloria et quanta laetitia admitti, ut Deum videas, honorari, ut cum Christo Domino Deo tuo salutis ac lucis aeternae gaudium capias, Abraham et Isaac et Jacob et patriarchas omnes et prophetas et apostolos

et martyres salutare, cum justis et Dei amicis in regno coelorum datae immortalitatis voluptate gaudere, sumere illic quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit (1. Cor. 2, 9). Majora enim nos accipere, quam quod hic aut operamur aut patimur apostolus praedicat dicens: *Non sunt condignae passiones hujus temporis ad superventuram claritatem, quae revelabitur in nobis* (Rom. 8, 18). Cum revelatio illa venerit, cum claritas super nos Dei fulserit, tam beati erimus et laeti, dignatione Domini honorati, quam rei remanebunt et miseri, qui Dei desertores aut contra Deum rebelles voluntatem fecerunt diaboli, ut eos necesse sit cum ipso simul inexstinguibili igne torqueri. Haec, fratres dilectissimi, haereant cordibus nostris. Haec sit armorum nostrorum praeparatio, haec diurna ac nocturna meditatio, ante oculos habere et cogitatione semper ac sensibus volvere iniquorum supplicia et praemia ac merita justorum, quid negantibus Dominus comminetur ad poenam, quid contra confitentibus promittat ad gloriam. Si haec cogitantibus ac meditantibus nobis supervenerit persecutionis dies, miles Christi praeceptis ejus et monitis eruditus non expave-

scit ad pugnam, sed paratus est ad coronam. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere.

EPISTOLA XV.

Ad Cornelium in exilio, de ejus confessione[1]).

1. Cyprianus Cornelio fratri salutem. Cognovimus, frater carissime, fidei ac virtutis vestrae testimonia gloriosa, et confessionis vestrae honorem sic exsultanter accepimus, ut in meritis ac laudibus vestris nos quoque participes et socios computemus. Nam cum nobis et Ecclesia una sit et mens juncta et individua concordia, quis non sacerdos in consacerdotis sui laudibus tamquam in suis propriis gratuletur, aut quae fraternitas non in fratrum gaudio ubique laetetur? Exprimi satis non potest, quanta istic exsultatio fuerit et quanta laetitia, cum de vobis prospera et fortia comperissemus, ducem te illic confessionis fratribus exsti-

---

[1]) In edit. Baluz. 57. Hartel. 60. Laudat in hac epistola (scripta a 252.) Cyprianus in Cornelio et plebe ejus confessionem nominis Christi ad exilium usque, hortaturque ad constantiam et mutuas pro invicem orationes tum ob instantem certaminis diem in hac vita, tum post obitum.

tisse, sed et confessionem ducis de fratrum consensione crevisse; ut dum praecedis ad gloriam, multos feceris gloriae comites, et confessorem populum suaseris fieri, dum primus paratus es pro omnibus confiteri; ut non inveniamus quid prius praedicare in vobis debeamus, utrumne tuam promptam et stabilem fidem, an inseparabilem fratrum caritatem. Virtus illic episcopi praecedentis publice comprobata est, adunatio sequentis fraternitatis ostensa est. Dum apud vos unus animus et una vox est, Ecclesia omnis romana confessa est.

2. Claruit, fratres carissimi, fides quam de vobis beatus apostolus praedicavit (Rom. 1, 8). Hanc laudem virtutis et roboris firmitatem jam tunc in spiritu praevidebat, et praeconio futurorum merita vestra contestans, dum parentes laudat, filios provocat. Dum sic unanimes, dum sic fortes estis, magna et ceteris fratribus unanimitatis et fortitudinis exempla tribuistis. Docuistis granditer Deum timere, Christo firmiter adhaerere, plebem sacerdotibus in periculo jungi, in persecutione fratres a fratribus non separari, concordiam simul junctam vinci omnino non posse, quidquid simul petitur a cunctis Deum pacis pacificis exhibere. Pro-

silierat adversarius terrore violento Christi castra turbare. Sed quo impetu venerat, eodem impetu pulsus et victus est; et quantum formidinis et terroris attulit, tantum fortitudinis invenit et roboris. Supplantare se iterum posse crediderat Dei servos, et velut tyrones et rudes, quasi minus paratos et minus cautos solito suo more concutere. Unum primo aggressus, ut lupus ovem secernere a grege, ut accipiter columbam ab agmine volantium separare tentaverat. Nam cui non est adversus omnes satis virium, circumvenire quaerit solitudinem singulorum. Sed retusus adunati exercitus fide pariter et vigore intellexit milites Christi vigilare jam sobrios et armatos ad praelium stare, vinci non posse, mori posse, et hoc ipso invictos esse, quia mori non timent, nec repugnare[1]) contra impugnantes, cum occidere innocentibus nec nocentem liceat; sed prompte et animas et sanguinem tradere, ut cum tanta in seculo malitia et saevitia grassetur, a malis et saevis velocius recedatur. Quale illud fuit sub oculis Dei spectaculum gloriosum, quale in conspectu

---

[1]) *Nec repugnare*, hoc referri debet ad verbum superius *intellexit.*

Christi Ecclesiae suae gaudium, ad pugnam, quam tentaverat hostis inferre, non singulos milites, sed tota simul castra prodiisse? Omnes enim constat venturos fuisse, si audire potuissent, quando accurrerit properanter et venerit quisquis audivit. Quot illic lapsi gloriosa confessione sunt restituti? Steterunt fortes et ipso dolore poenitentiae facti ad praelium fortiores. Ut appareat nuper subitatos[1]) esse et novae atque insuetae rei pavore trepidasse, rediisse ad se postmodum fidem veram, et vires suas de Dei timore collectas ad omnem patientiam constanter et firmiter roborasse, nec jam stare ad criminis veniam, sed ad passionis coronam.

3. Quid ad haec Novatianus, frater carissime? Utrumne jam deponit errorem? An vero, qui dementium mos est, ipsis bonis et prosperis nostris plus adactus est ad furorem, et quo magis ac magis dilectionis ac fidei crescit hic gloria, illic dissensionis et zeli recrudescit insania; nec vulnus suum

---

1) *Subitatos esse* i. e. persecutione subito et improviso exorta oppressos fuisse, antequam se colligere et parare possent, seu ut mox explicat, *novae atque insuetae rei pavore trepidasse.*

miser curat, sed adhuc gravius et se et suos vulnerat, in perniciem fratrum lingua sua perstrepens, et facundiae[1]) venenatae jacula contorquens, magis durus secularis philosophiae pravitate quam sophiae dominicae lenitate pacificus, desertor Ecclesiae, misericordiae hostis, interfector poenitentiae, doctor superbiae, veritatis corruptor, perditor caritatis? Agnoscitne jam qui sit sacerdos Dei, quae sit Ecclesia et domus Christi, qui sint Dei servi, quos diabolus infestet, qui sint chrisiani, quos antichristus impugnet? Neque enim quaerit illos, quos jam subegit, aut gestit evertere quos jam suos fecit. Inimicus et hostis Ecclesiae, quos alienavit ab Ecclesia et foras duxit, ut captivos et victos contemnit et praeterit, eos pergit lacessere, in quibus Christum cernit habitare.

4. Quamquam etsi aliquis ex talibus fuerit apprehensus[2]), non est quod sibi quasi

---

[1]) Respicit hic Novatiani facundiam, qua revera praeditus fuit.

[2]) Haec, quibus maxime confirmatur axioma *extra Ecclesiam non esse salutem*, saepe inculcat s. Cyprianus, ut supra ep. 52. ad Antonianum (in ed. nostra 11.) n. 29. et in l. de unitate Ecclesiae (opusc. t. 1.) praesertim n. 14.

in confessione nominis blandiatur, cum constet, si occisi ejusmodi extra Ecclesiam fuerint, fidei coronam non esse, sed poenam potius esse perfidiae, nec in domo Dei inter unanimes habitaturos esse, quos videmus de pacifica et divina domo furore discordiae recessisse.

5. Hortamur plane quantum possumus, frater carissime, pro caritate mutua, qua nobis invicem cohaeremus ut, quoniam providentia Domini monentis instruimur et divinae misericordiae consiliis salubribus admonemur appropinquare jam certaminis et agonis nostri diem, jejuniis, vigiliis, orationibus insistere cum omni plebe non desinamus. Incumbamus gemitibus assiduis et deprecationibus crebris. Haec sunt enim nobis arma coelestia, quae stare et perseverare fortiter faciunt. Haec sunt munimenta spiritalia et tela divina, quae protegunt. Memores nostri invicem simus[1]), concordes

---

[1]) Praeclara plane verba, quae ostendunt quanta qualisque charitas fraterna Cyprianum inter et Cornelium intercesserit, sed non minus insignis locus, qui sanctorum pro nobis intercessionem comprobat. Mirum, sanae mentis hominem primisque religionis christianae principiis imbutum de hac intercessione dubitare potuisse. Si enim fideles omnes membra

atque unanimes, utrobique pro nobis semper oremus, pressuras et angustias mutua

---

sunt Christi (Eph. 5, 30) unumque ejus corpus constituunt mysticum (1. Cor. 12, 27); si ad hoc corpus tamquam membra spectant non solum fideles viatores, sed et beati comprehensores, neque enim plura sunt corpora Christi mystica (Eph. 1, 22 s.; 4, 12); si inter fideles, inter membra ejusdem corporis mutua vigere debet charitas, quae teste Paulo efficit (1. Cor. 12, 26), ut si quid patitur unum membrum, compatiantur omnia membra: sive gloriatur unum membrum, congaudeant omnia membra; si morte charitas non exstinguitur, sed potius a quovis naevo emundatur, augetur, perficitur, si haec, inquam, vera sunt, uti sunt, incredibile plane est, charitatis mutuae germen genuinum et proprium florem fructumque, qui est oratio pro aliorum salute, quem vel apostoli a fidelibus tamquam sincerae charitatis argumentum votis omnibus expetierunt (Rom. 15, 30. etc.), morte illico exstingui, charitatemque, ante adeo sollertem atque sollicitam, repente reddi sterilem, otiosam, torpentem. Non ita sensere ss. patres, inter quos prae ceteris hoc argumentum luculenter proponit s. Bernardus. „Sedet veteranus miles, ita serm. 2. de s. Victore n. 3., debita jam suavitate et securitate quietus: securus quidem sibi, sed nostri sollicitus. Non enim cum putredine carnis simul se exuit visceribus pietatis: nec sibi sic induit stolam gloriae, ut nostrae pariter miseriae suaeque ipsius misericordiae oblivionem indueret. *Non est terra oblivionis*, quam anima Victoris inhabitat: non terra laboris, ut occupatur in ea, non denique terra, sed coelum est. Numquid coelestis

caritate relevemus, et si quis istinc nostrum prior divinae dignationis celeritate praeces-

---

habitatio animas quas admittit *indurat*, *aut memoria privat aut spoliat pietate?* Fratres! *latitudo coeli dilatat corda*, *non arctat*; exhilarat mentes, non alienat; *affectiones non contrahit*, *sed extendit*. In lumine Dei serenatur memoria, non obscuratur: in lumine Dei discitur quod nescitur, non quod scitur dediscitur etc.« Et iterum serm. 1. in vig. ss. apost. Petri et Pauli, ubi n. 2. generatim de quovis sancto disserens ait: »Qui potens in terra fuit, potentior est in coelis ante faciem Domini Dei sui. Si enim dum hic viveret, misertus est peccatoribus et oravit pro eis, nunc tanto amplius, quanto verius agnoscit miserias nostras, orat pro nobis Patrem: quia beata illa patria *caritatem ejus non immutavit, sed augmentavit.* Neque enim, quia impassibilis omnino, ideo et incompassibilis factus est: sed nunc potius induit sibi viscera misericordiae, cum ante fontem misericordiae assistit.« Similia habet serm. 26. in cantic., ep. ad fratres Hiberniae de obitu s. Malachiae. Praeclara quoque sunt, quae passim scribit Augustinus, ut de Nebridio defuncto confess. l. 9. c. 3: »Nec sic eum arbitror inebriari ex ea (Sapientia), ut obliviscatur mei, cum tu Domine, quem potat ille, nostri sis memor;« et in Ps. 85. n. 24. de s. Cypriano: »Contristatus est b. Cyprianus in passione, modo consolatus est in corona. Modo adhuc consolatus adhuc tristis est. Dominus enim J. Christus adhuc interpellat pro nobis. Omnes martyres, qui cum illo sunt interpellant pro nobis; non transeunt interpellationes ipsorum, nisi cum transierit gemitus noster.« Cf. plura in an-

serit, perseveret apud Dominum nostra dilectio, pro fratribus et sororibus nostris

---

not. ad n. 20. praef. opusc. t. 13. p. 44., ubi praeclaram reperies doctrinam s. Ambrosii ep. 35. al. 22. n. 7. et s. Chrysostomi hom. in s. Romanum n. 1. Ad rem proinde Hieronymus ita adversus Vigilantium argumentatur: „Si Apostoli et martyres adhuc in carne constituti possunt orare pro ceteris, quando pro se adhuc debent esse solliciti, *quanto magis* post coronas, victorias et triumphos? Unus homo Moyses sexcentis millibus armatorum impetrat a Deo veniam et Stephanus imitator Domini sui et primus martyr in Christo pro persecutoribus veniam deprecatur, et postquam cum Christo esse coeperint, minus valebunt? Paulus ap. ducentas septuaginta sex sibi dicit in navi animas condonatas (Act. 27.), et postquam resolutus esse coeperit, tunc ora clausurus est? et pro his, qui in toto orbe ad suum Evangelium crediderunt, mutire non poterit?“ Ac paulo infra haec advertit: „Qua propter charitate in coelis longe amplificata, cum nihil sibi amplius habeant postulandum, toti et sponte nostris miseriis consulunt.“ Quibus omnibus permotus ipse Leibnitius in system. theol. ita scribit: „Cum igitur beatae mentes multo magis nunc rebus nostris intersint, quam quando in terris vivebant, multoque praesentius omnia intueantur (nam homines pauca tantum, quae in conspectu geruntur aut ab aliis nunciantur cognoscunt), *cum charitas eorum aut voluntas juvandi longe sit ardentior*, denique cum preces eorum longe sint efficaciores, quam quas olim fundebant in hac vita, constet autem, quantum Deus etiam viventium inter-

apud misericordiam Patris non cesset oratio. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

EPISTOLA XVI.

Ad Fidum, de infantibus baptizandis[1]).

1. Cyprianus et ceteri collegae, qui in concilio affuerunt numero LXVI Fido fratri salutem. Legimus literas tuas, frater carissime, quibus significasti de Victore quondam presbytero, quod ei, antequam poeni-

---

cessionibus tribueret et quam utiliter nos fratrum preces nostris conjungi exspectamus: non video, quomodo crimini dari possit compellare felicem animam vel sanctum angelum, ejus intercessionem vel auxilium postulare etc."

[1]) In edit. Baluz. 59. Hartel. 64. Hujus epistolae meminit Augustinus ep. 28. ad Hieronymum ita scribens: „B. Cyprianus non aliquid decretum condens novum, sed Ecclesiae fidem firmissimam servans ad corrigendum eos, qui putabant ante octavum diem nativitatis non esse parvulum baptizandum, mox natum rite baptizari posse, cum suis quibusdam coepiscopis censuit. Obiter tamen sub principium pacem Victori cuidam quamvis contra decreta synodorum de lapsis datam non revocat, sed Therapio episcopo ne id deinceps faciat, interdicit." Scripta est ergo post has synodos a. 252. habitas, sed quo tempore non omnino convenit inter eruditos.

tentiam plenam egisset, et Domino Deo, in quem deliquerat, satisfecisset, Therapius collega noster immaturo tempore et praepropera festinatione pacem dederit. Quae res nos satis movit, recessum esse a decreti nostri auctoritate[1]), ut ante legitimum et plenum tempus et satisfactionis, et sine petitu et conscientia plebis, nulla infirmitate urgente ac necessitate cogente, pax ei concederetur. Sed librato apud nos diu consilio, satis fuit objurgare Therapium collegam nostrum, quod temere hoc fecerit et instruxisse, ne quid tale de cetero faciat. Pacem tamen quomodocunque a sacerdote Dei semel datam non putavimus auferendam, ac per hoc Victori communicationem sibi concessam usurpare permisimus.

2. Quantum vero ad causam infantium pertinet, quos dixisti intra secundum vel tertium diem, quo nati sunt, constitutos baptizari non oportere, et considerandam esse legem circumcisionis antiquae, ut intra octavum diem eum, qui natus est, baptizandum et sanctificandum non putares, longe aliud in concilio nostro omnibus visum est. In hoc enim quod tu putabas esse faciendum

---

[1]) Cf. supra ep. 54. in edit. nostra 12.

nemo consensit, sed universi potius judicavimus, nulli homini nato misericordiam Dei et gratiam denegandam. Nam cum Dominus in Evangelio suo dicat: *Filius hominis non venit animas hominum perdere, sed salvare* (Luc. 9, 56), quantum in nobis est, si fieri potest, nulla anima perdenda est. Quid enim ei deest, qui semel in utero Dei manibus formatus est? Nobis enim atque oculis nostris secundum dierum secularium cursum accipere, qui nati sunt, incrementum videntur. Ceterum quaecunque a Deo fiunt, Dei factoris majestate et opere perfecta sunt.

3. Esse denique apud omnes, sive infantes, sive majores natu, unam divini muneris aequalitatem declarat nobis divinae Scripturae fides. Helisaeus super infantem viduae filium, qui mortuus jacebat, ita se Deum deprecans superstravit, ut capiti caput et faciei facies applicaretur et superfusi Helisaei membra singulis parvuli membris et pedes pedibus jungerentur (4. Reg. 4, 34). Quae res si secundum nativitatis nostrae et corporis inaequalitatem cogitetur, adulto et provecto infans non posset aequari, nec cohaerere et sufficere possent parva membra majoribus. Sed illic aequalitas di-

vina et spiritalis exprimitur, quod pares atque aequales sint omnes homines, quando a Deo semel facti sunt et possit aetas nostra in incrementis corporis secundum seculum, non secundum Deum, habere discrimen; nisi si et gratia ipsa, quae baptizatis datur, pro aetate accipientium vel minor vel major tribuitur, cum Spiritus sanctus non de mensura sed de pietate atque indulgentia paterna, aequalis omnibus praebeatur. Nam Deus ut personam non accipit, sic nec aetatem, cum se omnibus ad coelestis gratiae consecutionem aequalitate librata praebeat patrem.

4. Nam et quod vestigium infantis in primis partus sui diebus constituti mundum non esse dixisti, quod unusquisque nostrum adhuc horreat exosculari, nec hoc putamus ad coelestem gratiam dandam impedimento esse oportere. Scriptum est enim: *Omnia munda sunt mundis* (Tit. 1, 15). Nec aliquis nostrum id debet horrere, quod Deus dignatus est facere. Nam etsi adhuc infans a portu novus est, non ita est tamen, ut quisquam illum in gratia danda atque in pace facienda horrere debeat osculari, quando in osculo infantis unusquisque nostrum pro sua religione ipsas adhuc recen-

tes Dei manus debeat cogitare, quas in homine modo formato et recens quodam modo exosculamur, quando id quod Deus fecit amplectimur. Nam quod in judaica circumcisione carnali octavus dies observabatur, sacramentum est in umbra atque in imagine ante praemissum, sed veniente Christo veritate completum. Nam quia octavus dies, id est, post sabbatum primus dies, futurus erat, quo Dominus resurgeret et nos vivificaret et circumcisionem nobis spiritalem daret, hic dies octavus, id est, post sabbatum primus et dominicus, praecessit in imagine. Quae imago cessavit superveniente postmodum veritate et data nobis spiritali circumcisione.

5. Propter quod neminem putamus a gratia consequenda impediendum esse ea lege, quae jam statuta est, nec spiritalem circumcisionem impediri carnali circumcisione debere, sed omnem omnino hominem admittendum esse ad gratiam Christi, quando et Petrus in actis apostolorum loquatur et dicat: *Dominus mihi dixit neminem hominem communem dicendum et immundum* (Act. 10, 28). Ceterum si homines impedire aliquid ad consecutionem gratiae posset, magis adultos et provectos et majo-

res natu possent impedire peccata graviora. Porro autem si etiam gravissimis delictoribus et in Deum multum ante peccantibus, cum postea crediderint, remissa[1]) peccatorum datur, et a baptismo atque a gratia nemo prohibetur, quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccavit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus contagium mortis antiquae prima nativitate contraxit, qui ad remissam peccatorum accipiendam hoc ipso facilius accedit, quod illi remittuntur non propria, sed aliena peccata[2]).

6. Et idcirco, frater carissime, haec fuit in concilio nostra sententia, a baptismo atque a gratia Dei, qui omnibus misericors et benignus et pius est, neminem per nos debere prohiberi. Quod cum circa universos observandum sit atque retinendum, tum magis circa infantes ipsos et recens natos observandum putamus, qui hoc ipso de ope nostra ac de divina misericordia plus merentur, quod in primo statim nativitatis suae

---

[1]) *Remissa* i. e. remissio; et supra *delictoribus* i. e. peccatoribus.

[2]) Insigne plane testimonium pro dogmate catholico de *peccato originali*, eoque majoris momenti, quod epistola haec sit synodica.

ortu plorantes ac flentes nihil aliud faciunt, quam deprecantur. Optamus te, frater carissime, semper bene valere.

EPISTOLA XVII.

Ad Caecilium, de sacramento dominici calicis[1]).

1. Cyprianus Caecilio fratri salutem. Quamquam sciam, frater carissime, episcopos plurimos ecclesiis dominicis in toto mundo divina dignatione praepositos evangelicae veritatis ac dominicae traditionis tenere rationem nec ab eo, quod Christus magister et praecepit et gessit, humana et novella institutione decedere, tamen quoniam quidam vel ignoranter vel simpliciter in calice dominico sanctificando et plebi ministrando non hoc faciunt, quod Jesus Christus Dominus et Deus noster sacrificii hujus auctor et doctor fecit et docuit, religiosum pariter ac necessarium duxi has ad vos literas facere, ut si quis in isto errore adhuc tenetur, veritatis luce perspecta, ad radicem atque originem traditionis dominicae rever-

---

[1]) In edit. Baluz. et Hartel. 63. scripta circa a. 253. vel paulo serius occasione pravae consuetudinis apud nonnullos inductae, ut in matutino sacrificio aquam tantummodo adhiberent.

tatur. Nec nos putes, frater carissime, nostra et humana conscribere aut ultronea voluntate hoc nobis audacter assumere, cum mediocritatem nostram semper humili et verecunda moderatione teneamus. Sed quando aliquid Deo inspirante et mandante praecipitur, necesse est domino servus fidelis obtemperet, excusatus apud omnes quod nihil sibi arroganter assumat, qui offensam domini timere compellitur, nisi faciat quod jubetur.

2. Admonitos autem nos scias, ut in calice offerendo dominica traditio servetur, neque aliud fiat a nobis, quam quod pro nobis Dominus prior fecerit, ut calix, qui in commemorationem ejus offertur, mixtus vino offeratur. Nam cum dicat Christus: *Ego sum vitis vera* (Joa. 15, 1), sanguis Christi non aqua est utique, sed vinum[1]). Nec potest videri sanguis ejus, quo redempti et vivificati sumus, esse in calice, quando vinum desit calici, quo Christi sanguis ostenditur,

---

[1]) Haec est ratio admodum apta sed *congruentiae* tantum, ut explicetur, quare Christus in eucharistia adhiberi potius voluerit vinum quam aquam. Cui alteram subjicit, quod scil. in V. T. sub vini imagine Christi sanguis fuerit praefiguratus.

qui Scripturarum omnium sacramento ac testimonio praedicetur.

3. Invenimus enim et in Genesi circa sacramentum in Noe hoc idem praecucurrisse et figuram dominicae passionis illic extitisse, quod vinum bibit, quod inebriatus est, quod in domo sua nudatus est, quod fuit recubans nudis et patentibus femoribus, quod nuditas illa patris a medio filio denotata est et foras nunciata, a duobus vero majore et minore contecta, et cetera quae necesse non est exsequi (Gen. 9, 21 ss.), cum satis sit hoc solum complecti, quod Noe typum futurae veritatis ostendens non aquam, sed vinum biberit, et sic imaginem dominicae passionis expresserit.

4. Item in sacerdote Melchisedech sacrificii dominici sacramentum praefiguratum videmus, secundum quod Scriptura divina testatur et dicit: *Et Melchisedech rex Salem protulit panem et vinum* (Gen. 14, 18). Fuit autem sacerdos Dei summi, et benedixit Abraham. Quod autem Melchisedech typum Christi portaret, declarat in psalmis Spiritus sanctus ex persona Patris ad Filium dicens: *Ante luciferum genui te. Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech* (Ps. 109, 4). Qui ordo utique

hic est de sacrificio illo veniens et inde descendens, quod Melchisedech sacerdos Dei summi fuit, quod panem et vinum obtulit, quod Abraham benedixit. Nam quis magis sacerdos Dei summi quam Dominus noster Jesus Christus, qui sacrificium Deo Patri obtulit, et obtulit hoc idem, quod Melchisedech obtulerat, id est, panem et vinum, suum scilicet corpus et sanguinem. Et circa Abraham benedictio illa praecedens ad nostrum populum pertinebat. Nam si Abraham Deo credidit, et deputatum est ei ad justitiam, utique quisquis Deo credit et fide vivit justus invenitur, et jam pridem in Abraham fideli benedictus et justificatus ostenditur, sicut beatus apostolus Paulus probat dicens: *Credidit Abraham Deo, et deputatum est ei ad justitiam* (Gal. 3, 6). Cognoscitis ergo, quia qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahae. Providens autem Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, praenunciavit Abrahae, quia benedicentur in illo omnes gentes (Gen. 12, 3). Igitur qui ex fide sunt, benedicti sunt cum fideli Abraham. Unde in Evangelio invenimus de lapidibus excitari, id est, de gentibus colligi filios Abrahae. Et cum Zachaeum laudaret Dominus, respondit et dixit: *Salus hodie*

domui huic facta est, quia et hic filius est Abrahae (Luc. 19, 9). Ut ergo in Genesi per Melchisedech sacerdotem benedictio circa Abraham posset rite celebrari, praecedit ante imago sacrificii Christi, in pane et vino scilicet constituta; quam rem perficiens et adimplens Dominus panem et calicem mixtum vino obtulit, et qui est plenitudo veritatis veritatem praefiguratae imaginis adimplevit[1]).

5. Sed et per Salomonem Spiritus sanctus typum dominici sacrificii ante praemonstrans immolatae hostiae et panis et vini sed et altaris et apostolorum faciens mentionem: *Sapientia*, inquit, *aedificavit sibi domum, et subdidit columnas septem. Mactavit suas hostias, miscuit in cratera vinum suum, et paravit mensam suam. Et*

---

[1]) Luculentum plane testimonium insignis hujus doctoris et martyris pro dogmate catholico *de sacrificio missae* necnon pro illa sententia, secundum quam Melchisedech offerens seu proferens panem et vinum typus fuit Christi offerentis sacrificium incruentum sub panis et vini specie. Neque solitarium est hoc Cypriani testimonium, sed testium nube stipatur, qui in eundem sensum loquuntur, quos cf. apud Petavium de incarn. l. 12. c. 12. s.; Thomassini de incarn. l. 10. c. 15 ss. aliosque.

misit servos suos, convocans cum excelsa praedicatione ad craterem dicens: Qui est insipiens declinet ad me. Et egentibus sensu dixit: Venite, edite de meis panibus, et bibite vinum quod miscui vobis (Prov. 9, 1. ss.). Vinum mixtum declarat, id est, calicem Domini aqua et vino mixtum prophetica voce praenunciat, ut appareat in passione dominica id esse gestum, quod fuerat ante praedictum.

6. In benedictione quoque Judae hoc idem significatur; ubi et illic Christi figura exprimitur, quod a fratribus suis laudari et adorari haberet, quod inimicorum dorsa cedentium atque fugientium manibus, quibus crucem pertulit et mortem vicit, compressurus fuisset, quodque ipse sit leo de tribu Juda, et recubet dormiens in passione, et surgat, et sit ipse spes gentium. Quibus Scriptura divina adjungit et dicit: *Lavabit in vino stolam suam et in sanguine uvae amictum suum* (Gen. 49, 11). Quando autem sanguis uvae dicitur, quid aliud quam vinum calicis dominici sanguinis ostenditur?

7. Necnon et apud Esaiam hoc idem Spiritus sanctus de Domini passione testatur dicens: *Quare rubicunda sunt vestimenta tua, et indumenta tua velut a calcatione*

torcularis pleni et percalcati (Isa. 63, 2). Numquid rubicunda vestimenta aqua potest facere, aut in torculari aqua est, quae pedibus calcatur vel praelo exprimitur? Vini utique mentio ideo ponitur, ut Domini sanguis intelligatur, et quod in calice dominico postea manifestatum est, prophetis annunciantibus praediceretur. Torcularis quoque calcatio et pressura taxatur: quia quomodo ad potandum vinum veniri non potest, nisi botrus calcetur ante et prematur, sic nec nos sanguinem Christi possemus bibere, nisi Christus calcatus prius fuisset et pressus et calicem prior biberet, in quo credentibus propinaret.

8. Quotiescunque autem aqua sola in Scripturis sanctis nominatur, baptisma praedicatur, ut apud Esaiam significari videmus. *Nolite*, inquit, *priora meminisse, et antiqua nolite reputare. Ecce ego facio nova, quae nunc orientur, et cognoscetis, et faciam in deserto viam, et flumina in loco inaquoso adaquare genus meum electum, plebem meam, quam acquisivi, ut virtutes meas exponeret* (Isa. 43, 18. ss.). Praenunciavit illic per prophetam Deus, quod apud gentes in locis, quae inaquosa prius fuissent, flumina postmodum redun-

darent et electum genus Dei, id est per generationem baptismi filios Dei factos, adaquarent. Item denuo praecanitur et ante praedicitur judaeos, si sitierint et Christum quaesierint, apud nos esse potaturos, id est, baptismi gratiam consecuturos. *Si sitierint,* inquit, *per deserta adducet illos, aquam de petra producet illis, findetur petra, et fluet aqua, et bibet plebs mea* (Isa. 48, 21). Quod in Evangelio adimpletur, quando Christus, qui est petra, finditur ictu lanceae in passione; qui et admonens quid per prophetam sit ante praedictum, clamat et dicit: *Si quis sitit, veniat et bibat. Qui credit in me, sicut Scriptura dicit, flumina de ventre ejus fluent aquae vivae* (Joa. 7, 37). Atque ut magis posset esse manifestum, quia non de calice, sed de baptismo, illic loquitur Dominus, addidit Scriptura dicens: *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant qui in eum credebant.* Per baptisma enim Spiritus sanctus accipitur, et sic a baptizatis et Spiritum sanctum consecutis ad bibendum calicem Domini pervenitur. Neminem autem moveat, quod cum de baptismo loquatur Scriptura divina sitire nos dicit et bibere, quando et Dominus in Evangelio dicat: *Beati esurientes et sitientes justitiam*

(Matth. 5, 6), quia quod avida et sitienti cupiditate suscipitur, plenius et uberius hauritur. Sicut et alio loco ad samaritanam mulierem Dominus loquitur dicens: *Omnis qui biberit ex aqua ista, sitiet iterum. Qui autem biberit ex aqua, quam ego dedero, non sitiet in aeternum* (Joa, 4, 13). Quo et ipsum baptisma salutaris aquae significatur, quod semel scilicet sumitur, nec rursus iteratur. Ceterum calix Domini in Ecclesia semper et sititur et bibitur.

9. Nec argumentis plurimis opus est, frater carissime, ut probemus appellatione aquae baptisma significatum semper esse et sic nos intelligere debere, quando Dominus adveniens baptismi et calicis manifestaverit veritatem, qui aquam illam fidelem, aquam vitae aeternae praeceperit credentibus in baptismo dari, calicem vero docuerit exemplo magisterii sui vini et aquae conjunctione misceri. Calicem etenim sub die passionis accipiens benedixit et dedit discipulis suis dicens: *Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Dico vobis, non bibam amodo ex ista creatura vitis usque in diem illum, quo vobiscum bibam novum vinum in regno Patris mei*

(Matth. 26, 28). Qua in parte invenimus calicem mixtum fuisse, quem Dominus obtulit, et vinum fuisse, quod sanguinem suum dixit. Unde apparet sanguinem Christi non offerri, si desit vinum calici, nec sacrificium dominicum legitima sanctificatione celebrari, nisi oblatio et sacrificium nostrum responderit passioni. Quomodo autem de creatura vitis novum vinum cum Christo in regno Patris bibemus[1], si in sacrificio Dei Patris et Christi vinum non offerimus, nec calicem Domini dominica traditione miscemus?

10. Beatus quoque apostolus Paulus a Domino electus et missus et praedicator veritatis evangelicae constitutus haec eadem in epistola sua ponit dicens: *Dominus Jesus in qua nocte tradebatur accepit panem, et gratias egit et fregit et dixit: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Hoc facite in meam commemorationem. Simili modo et calicem, postquam coenatum est, accepit dicens: Hic calix novum*

---

[1]) Refert ergo s. docter verba Christi supra citata (Matth. 26, 29) ad statum praesentis Ecclesiae, in quo eatenus vinum *novum* bibimus, quatenus illud bibimus transsubstantiatum in sanguinem Christi, qui est vitis vera.

testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotiescunque biberitis in meam commemorationem. Quotiescunque enim ederitis panem istum et calicem biberitis, mortem Domini annunciabitis, quoadusque veniat (1. Cor. 11, 23 ss.). Quod si et a Domino praecipitur, et ab apostolo ejus hoc idem confirmatur et traditur, ut quotiescunque biberimus, in commemorationem Domini hoc faciamus, quod fecit et Dominus, invenimus non observari a nobis quod mandatum est, nisi eadem, quae Dominus fecit, nos quoque faciamus, et calicem Domini pari ratione miscentes a divino magisterio non recedamus. Ab evangelicis autem praeceptis omnino recedendum non esse et eadem, quae magister docuit et fecit, discipulos quoque observare et facere debere constantius et fortius alio in loco beatus apostolus docet dicens: *Miror quod sic tam cito demutamini ab eo, qui vos vocavit ad gratiam, ad aliud Evangelium, quod non est aliud, nisi si sunt aliqui, qui vos conturbant et volunt convertere Evangelium Christi. Sed licet aut nos aut angelus de coelo aliter annunciet praeterquam quod annunciavimus vobis, anathema sit. Sicut praediximus, et nunc iterum dico: si quis vobis annuncia-*

verit praeterquam quod accepistis, anathema sit (Gal. 1, 6 ss.).

11. Cum ergo neque ipse apostolus neque angelus de coelo annunciare possit aliter aut docere praeterquam quod semel Christus docuit et apostoli ejus annunciaverunt, miror satis unde hoc usurpatum sit, ut contra evangelicam et apostolicam disciplinam quibusdam in locis aqua offeratur in dominico calice, quae sola Christi sanguinem non possit exprimere[1]). Cujus rei sacramentum nec in psalmis tacet Spiritus sanctus faciens mentionem dominici calicis et dicens: *Calix tuus inebrians perquam optimus* (Ps. 22, 5). Calix autem qui inebriat, utique vino mixtus est. Neque enim aqua inebriare quemquam potest. Sic autem calix dominicus inebriat, ut et Noe in Genesi vinum bibens inebriatus est. Sed quia ebrietas dominici calicis et sanguinis non est talis, qualis est ebrietas vini secularis, cum diceret Spiritus sanctus in psalmo, *Calix tuus inebrians*, addidit *perquam optimus*, quod scilicet calix dominicus sic bi-

---

[1]) *Exprimere*, nam species eucharisticae non solum continent corpus et sanguinem Christi, sed et illud ex Christi institutione significant.

bentes inebriat, ut sobrios faciat, ut mentes ad spiritualem sapientiam redigat, ut a sapore isto seculari ad intellectum Dei unusquisque resipiscat, et quemadmodum vino isto communi mens solvitur et anima relaxatur et tristitia omnis exponitur, ita epotato sanguine Domini et poculo salutari, exponatur[1]) memoria veteris hominis, et fiat oblivio conversationis pristinae secularis, et moestum pectus ac triste, quod prius peccatis angentibus premebatur, divinae indulgentiae laetitia resolvatur; quod tunc demum potest laetificare in Ecclesia Domini bibentem, si quod bibitur dominicam teneat veritatem.

12. Quam vero perversum est quamque contrarium, ut cum Dominus in nuptiis de aqua vinum fecerit, nos de vino aquam faciamus, cum sacramentum quoque rei illius admonere et instruere nos debeat, ut in sacrificiis dominicis vinum potius offeramus. Nam quia apud judaeos defecerat gratia spiritalis, defecit et vinum. Vinea enim Domini sabaoth domus erat Israel (Is. 5, 7). Christus autem docens et ostendens gentium populum succedere et in locum, quem ju-

---

[1]) *Exponatur*, deponatur, exuatur.

daei perdiderant, nos postmodum merito fidei pervenire, de aqua vinum fecit, id est, quod ad nuptias Christi et Ecclesiae, judaeis cessantibus, plebs magis gentium confluerct et conveniret ostendit. Aquas namque populos significare in Apocalypsi Scriptura divina declarat dicens: *Aquae quas vidisti, super quas sedet meretrix illa, populi et turbae et gentes ethnicorum sunt et linguae* (Apoc. 17, 15). Quod scilicet perspicimus et in sacramento calicis contineri.

13. Nam quia nos omnes portabat Christus, qui et peccata nostra portabat, videmus in aqua populum intelligi[1]), in vino

---

[1]) Avide haec arripiunt sacramentarii, ut negent veram substantialemque corporis et sanguinis Christi in eucharistia praesentiam. Ita enim teste Cypriano, ajunt, in aqua, quae vino admiscetur, intelligitur populus christianus, ut in vino ostenditur Christi sanguis: sed profecto aqua symbolum tantum est populi, ergo et vinum eucharisticum symbolum tantum est sanguinis Christi. Verum non tanti momenti est haec exceptio. Nam praetermissis tot patrum effatis, quibus disserte transsubstantiationem docent, tot miraculis, ad quae provocant, ut illam possibilem evincant, tot analogiis, quibus illam illustrant (cf. nonnulla opusc. t. 7. p. 76 ss.; 117 ss. cum annotationibus subjectis), quorum trium nihil occurrit, cum dicunt aqua vino admixta populum repraesentari, sufficit advertisse, Cyprianum aliter

vero ostendi sanguinem Christi. Quando autem in calice vino aqua miscetur, Christo populus adunatur, et credentium plebs ei, in quem credidit, copulatur et conjungitur.

---

plane non obstante hac comparatione loqui de corpore et sanguine sub speciebus eucharisticis exhibitis deque populo christiano aqua repraesentato. Constanter enim vocat eucharistiam corpus et sanguinem Christi: simpliciter dicit, nos manducare Christi carnem et bibere ejus sanguinem, indigne communicantes vim inferre corpori et sanguini Christi etc. (cf. de orat. domin. n. 18. opusc. t. 2. p. 65; de lapsis n. 16. opusc. t. 5. p. 137; supra epist. 56. in edit. nostra 14. n. 9.; 54. in ed. nostra 12. n. 2; in hac ipsa ep. n. 4, 7, 11, 15. etc.). Nunquam vero dicit nos sumentes calicem eucharisticum, bibere populum christianum etc. Quare quamvis dici possit, tam vinum quam aquam esse symbolum, illud corporis Christi veri, mystici autem hanc, ingens tamen est inter utrumque discrimen. Vinum enim symbolum est *ex institutione Christi*, sed *plenum*, exhibens vere quod significat (ut multiplici argumento evidenter probatur), sicut linguae igneae die Pentecostes symbolum erant Spiritus s. sed vere praesentis. Aqua vero symbolum esse potest *ex pia quadam interpretatione* doctorum Ecclesiae, *ex quadam congruentiae ratione*, ut explicetur quare in eucharistiae celebratione adhibenda sit aqua. Neque enim probari potest aquam *ex institutione Christi* adhiberi ad significandum populum christianum, atque ita esse hujus symbolum, ut vini species sanguinis Christi sunt signum.

Quae copulatio et conjunctio aquae et vini sic miscetur in calice Domini, ut commixtio illa non possit ab invicem separari. Unde et Ecclesiam, id est, plebem in Ecclesia constitutam, fideliter et firmiter in eo quod credidit perseverantem nulla res separare poterit a Christo, quominus haereat semper et maneat individua dilectio. Sic autem in sanctificando calice Domini offerri aqua sola non potest, quomodo nec vinum solum potest. Nam si vinum tantum quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis. Si vero aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo. Quando autem utrumque miscetur et adunatione confusa sibi invicem copulatur, tunc sacramentum spiritale et coeleste perficitur. Sic vero calix Domini non est aqua sola aut vinum solum, nisi utrumque sibi misceatur, quomodo nec corpus Domini potest esse farina sola aut aqua sola, nisi utrumque adunatum fuerit et copulatum et panis unius compage solidatum. Quo et ipso sacramento populus noster ostenditur adunatus, ut quemadmodum grana multa in unum collecta et commolita et commixta panem unum faciunt, sic in Christo, qui est panis coelestis, unum sciamus esse corpus, cui conjunctus sit noster numerus et adunatus.

14. Non est ergo, frater carissime, quod aliquis existimet sequendam esse quorundam consuetudinem, si qui in praeteritum in calice dominico aquam solam offerendam putaverunt. Quaerendum est enim ipsi quem sint secuti. Nam si in sacrificio, quod Christus obtulit, non nisi Christus sequendus est, utique id nos obaudire et facere oportet, quod Christus fecit et quod faciendum esse mandavit, quando ipse in Evangelio dicat: *Si feceritis quod mando vobis, jam non dico vos servos, sed amicos* (Joa. 15, 14). Et quod Christus debeat solus audiri, Pater etiam de coelo contestatur dicens: *Hic est Filius meus dilectissimus, in quo bene sensi; ipsum audite* (Matth. 17, 5). Quare si solus Christus audiendus est, non debemus attendere quid alius ante nos faciendum esse putaverit, sed quid qui ante omnes est Christus prior fecerit. Neque enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei veritatem, cum per Esaiam prophetam Deus loquatur et dicat: *Sine causa autem colunt me, mandata et doctrinas hominum docentes* (Isa. 29, 13). Et iterum Dominus in Evangelio hoc idem repetat dicens: *Rejicitis mandatum Dei, ut traditionem vestram statuatis* (Marc. 7, 13). Sed et alio

in loco ponit et dicit: *Qui solverit unum ex mandatis istis minimis, et sic docuerit homines, minimus vocabitur in regno coelorum* (Matth. 5, 19). Quod si nec minima de mandatis dominicis licet solvere, quanto magis tam magna, tam grandia, tam ad ipsum dominicae passionis et nostrae redemptionis sacramentum pertinentia fas non est infringere aut in aliud quam quod divinitus institutum sit humana traditione mutare? Nam si Jesus Christus Dominus et Deus noster ipse est summus sacerdos Dei Patris, et sacrificium Patri se ipsum primus obtulit, et hoc fieri in sui commemorationem praecepit, utique ille sacerdos vice Christi vere fungitur, qui id quod Christus fecit imitatur, et sacrificium verum et plenum tunc offert in Ecclesia Deo Patri, si sic incipiat offerre, secundum quod ipsum Christum videat obtulisse.

15. Ceterum omnis religionis et veritatis disciplina subvertitur, nisi id quod spiritaliter praecipitur fideliter reservetur, nisi si in sacrificiis matutinis hoc quis veretur, ne per saporem vini redoleat sanguinem Christi. Sic ergo incipit et a passione Christi in persecutionibus fraternitas retardari, dum in oblationibus discit de sanguine ejus et cru-

ore confundi. Porro autem Dominus in Evangelio dicit: *Qui confusus me fuerit, confundetur eum Filius hominis* (Marc. 8, 38). Et apostolus quoque loquitur dicens: *Si hominibus placerem, Christi servus non essem* (Gal. 1, 10). Quomodo autem possumus propter Christum sanguinem fundere, qui sanguinem Christi erubescimus bibere?

16. An illa sibi aliquis contemplatione blanditur, quod etsi mane aqua sola offerri videtur, tamen cum ad coenandum venimus, mixtum calicem offerimus[1]. Sed cum coenamus, ad convivium nostrum plebem convocare non possumus, ut sacramenti veritatem fraternitate omni praesente celebremus. At enim non mane, sed post coenam, mixtum calicem obtulit Dominus. Numquid ergo dominicum post coenam celebrare debemus, ut sic mixtum calicem frequentandis dominicis offeramus? Christum offerre opor-

---

[1]) Ne ergo gentiles ex halitu vinum redolente agnoscerent christianos seu eos, qui interfuerint mysteriis christianorum, quidam inducti sunt ad adhibendam aquam in eucharistiae celebratione. Hanc vero causam exagitat hic Cyprianus. Ex sequentibus autem liquet, olim mane et vespere missae sacrificium fuisse oblatum: ex Cypriani vero sententia potius mane erat offerendum.

tebat circa vesperam diei, ut hora ipsa sacrificii ostenderet occasum et vesperam mundi, sicut in Exodo scriptum est: *Et occident illum omne vulgus synagogae filiorum Israel ad vesperam* (Exo. 12, 6). Et iterum in psalmis: *Allevatio manuum mearum sacrificium vespertinum* (Psal. 140, 2). Nos autem resurrectionem Domini mane celebramus.

17. Et quia passionis ejus mentionem in sacrificiis omnibus facimus (passio est enim Domini sacrificium quod offerimus), nihil aliud quam quod ille fecit facere debemus. Scriptura enim dicit: *Quotiescunque enim ederitis panem istum, et calicem istum biberitis, mortem Domini annunciabitis quoadusque veniat* (1. Cor. 11, 26). Quotiescunque ergo calicem in commemorationem Domini et passionis ejus offerimus, id quod constat Dominum fecisse faciamus. Et viderit, frater carissime, si quis de antecessoribus nostris vel ignoranter vel simpliciter non hoc observavit et tenuit, quod nos Dominus facere exemplo et magisterio suo docuit, potest simplicitati ejus de indulgentia Domini venia concedi. Nobis vero non poterit ignosci, qui nunc a Domino admoniti et instructi sumus, ut calicem domini-

cum vino mixtum, secundum quod Dominus obtulit, offeramus, et de hoc quoque ad collegas nostros literas dirigamus, ut ubique lex evangelica et traditio dominica servetur, et ab eo, quod Christus et docuit et fecit non recedatur.

18. Quae ultra jam contemnere et in errore pristino perseverare quid aliud est, quam incurrere in objurgationem Domini increpantis in psalmo et dicentis: *Ad quid exponis justificationes meas et assumis testamentum meum per os tuum? Tu autem odisti disciplinam, et abjecisti sermones meos retro. Si videbas furem, concurrebas ei, et inter moechos particulam tuam ponebas* (Ps. 49, 16 ss.). Exponere enim justificationes et testamentum Domini, et non hoc idem facere, quod fecerit Dominus, quid aliud est, quam sermones ejus abjicere et disciplinam dominicam contemnere, nec terrena sed spiritalia furta et adulteria committere, dum quis de evangelica veritate furatur Domini nostri verba et facta, corrumpit atque adulterat praecepta divina? Sicut apud Hieremiam scriptum est: *Quid est,* inquit, *paleis ad triticum? Propter hoc ecce ego ad prophetas, dicit Dominus, qui furantur verba mea unusquisque a pro-*

ximo suo, et seducunt populum meum in mendaciis suis et in erroribus suis (Jer. 23. 28 ss.). Item apud eundem alio loco: *Et moechata est,* inquit, *in lignum et lapidem, et in his omnibus non est reversa ad me* (Ib. 3, 9). Quod furtum et adulterium ne in nos etiam cadat, cavere sollicite et timide ac religiose observare debemus. Nam si sacerdotes Dei et Christi sumus, non invenio quem magis sequi quam Deum et Christum debeamus, quando ipse in Evangelio maxime dicat: *Ego sum lumen seculi. Qui me secutus fuerit, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitae* (Joa. 8, 12). Ne ergo in tenebris ambulemus, Christum sequi et praecepta ejus observare debemus; quia et ipse in alio loco mittens apostolos dixit: *Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra. Ite ergo et docete omnes gentes, tingentes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, docentes eos observare omnia, quaecunque praecepi vobis* (Matth. 28, 18). Quare si in lumine Christi ambulare volumus, a praeceptis et monitis ejus non recedamus, agentes gratias quod dum instruit in futurum quid facere debeamus, de praeterito ignoscit quod simpliciter erravimus. Et quia jam secundus ejus adventus

nobis appropinquat, magis ac magis benigna ejus et larga dignatio corda nostra luce veritatis illuminat.

19. Religioni igitur nostrae congruit et timori et ipsi loco atque officio sacerdotii nostri, frater carissime, in dominico calice miscendo et offerendo custodire traditionis dominicae veritatem, et quod prius apud quosdam videtur erratum Domino monente corrigere; ut cum in claritate sua et majestate coelesti venire coeperit, inveniat nos tenere quod monuit, observare quod docuit, facere quod fecit. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

EPISTOLA XVIII.

Ad Florentium Pupianum, de obtrectatoribus[1]).

Cyprianus, qui et Thascius, Florentio cui

---

[1]) In edit. Baluz. 69. Hartel. 66. Scripta est ineunte a. 254. Pupianus, cui est inscripta, ante persecutionem in Ecclesia fuerat et communicaverat cum Cypriano, sed postmodum schismaticis se adjungens infanda de Cypriano temere crediderat. Quin etiam literas ad eum scribere ausus est, in quibus judicem se episcopi sui constituens dicebat, sacerdotes humiles esse debere; omnes, qui cum Cypriano communicabant, polluto illius ore pollutos esse etc. Cyprianus innocentiam suam ea quae episcopum de-

et Pupiano fratri salutem. Ego te, frater, credideram tandem jam ad poenitentiam converti, quod in praeteritum tam infanda, tam turpia, tam etiam gentilibus exsecranda aut audisses de nobis temere aut credidisses. Porro autem etiam nunc in literis tuis animadverto eundem te adhuc esse, qui prius fueras, eadem te de nobis credere, et in eo quod credideris perseverare, et ne forte claritatis et martyrii tui dignitas nostra communicatione maculetur, in mores nostros diligenter inquirere, et post Deum judicem, qui sacerdotes facit, te velle, non dicam de me (quantus enim ego sum?) sed de Dei et Christi judicio[1]) judicare. Hoc est in Deum non credere, hoc est, rebellem adversus Christum et adversus Evangelium ejus exsistere, ut cum ille dicat: *Nonne duo*

---

cebat gravitate et constantia defendit, et impudenti obtrectatori, si temeritatis et superbiae atque insolentiae vel sero poenitentiam agere coeperit, veniam offert.

[1]) Nam Pupianus utpote schismaticus nolebat Cyprianum legitimum agnoscere episcopum: cum autem Cyprianus omnes legitimas episcoporum ordinationes hinc etiam suam (cf. ep. 55. in edit. nostra 13. n. 56), adscriberet divinae providentiae, idcirco Pupiano exprobrat, quod *de Dei et Christi judicio judicare* praesumeret.

passeres asse veneunt, et neuter eorum cadit in terram sine Patris voluntate (Matth. 10, 29), et probet majestas ejus et veritas sine conscientia et permissu Dei etiam minora non fieri, tu existimes sacerdotes Dei sine conscientia ejus in Ecclesia ordinari. Nam credere quod indigni et incesti sint, qui ordinantur, quid aliud est quam credere, quod non a Deo nec per Deum sacerdotes ejus in Ecclesia constituantur?

2. An putas majus esse de me meum quam Dei testimonium, cum Dominus ipse doceat et dicat, testimonium non esse verum, si quis ipse de se testis exsistat, eo quod unusquisque utique sibi faveat, nec contra se aliquis infesta et adversa depromat, fides vero sincera sit veritatis, si in praedicationibus nostris alius sit praedicator ac testis? *Si testimonium*, inquit, *dixero de me, testimonium meum non est verum. Alius est enim qui testis est de me* (Joa. 5, 31). Quod si ipse Dominus omnia postmodum judicaturus noluit de testimonio suo sibi credi, sed maluit de judicio ac testimonio Dei Patris probari, quanto magis hoc servos ejus observare oportet, qui judicio ac testimonio Dei non probantur tantum, sed etiam gloriantur. Praevaluit

autem apud te contra divinam sententiam[1]) et contra conscientiam nostram fidei suae viribus nixam inimicorum et malignorum commentum, quasi apud lapsos et profanos et extra Ecclesiam positos, de quorum pectoribus excesserit Spiritus sanctus, esse aliud possit nisi mens prava et fallax lingua et odia venenata et sacrilega mendacia; quibus qui credit, cum illis necesse est inveniatur, cum judicii dies venerit.

3. Quod vero dixisti sacerdotes humiles esse debere, quia et Dominus et apostoli ejus humiles fuerunt, humilitatem meam et fratres omnes et gentiles quoque optime norunt et diligunt; et tu quoque noveras et diligebas, cum adhuc in Ecclesia esses et mecum communicares. Quis autem nostrum longe est ab humilitate, utrumne ego, qui quotidie fratribus servio, et venientes ad Ecclesiam singulos benigne et cum voto et gaudio suscipio, an tu, qui te episcopum episcopi et judicem judicis ad tempus a Deo dati constituis, cum Dominus Deus in Deu-

---

[1]) Qualis sit haec *divina* de Cypriano *sententia* patet ex dictis, scil. legitima ordinatio, quam simul tot adjuncta commendabant, quae ipse Cyprianus enumerat ep. 55. supra 13. n. 6.

teronomio dicat: *Et homo quicunque fecerit in superbia, ut non exaudiat sacerdotem aut judicem, quicunque fuerit in diebus illis, morietur homo ille, et omnis populus cum audierit timebit, et non agent impie etiam nunc* (Deut. 17, 12). Et iterum ad Samuelem loquitur et dicit: *Non te spreverunt, sed me spreverunt* (1. Reg. 8, 7). Et adhuc Dominus in Evangelio, cum ei dictum esset: *Sic respondes pontifici,* custodiens et docens sacerdotalem honorem servari oportere, contra pontificem nihil dixerit, sed innocentiam suam tantummodo purgans responderit dicens: *Si male locutus sum, exprobra de malo. Si autem bene, quid me caedis* (Joa. 18, 23)? Item beatus apostolus, cum ei dictum esset: *Sic insilis in sacerdotem Dei maledicendo* (Act. 23, 4), nihil contumeliose locutus sit adversus sacerdotem, quando et potuerit se constanter exserere adversus eos, qui Dominum crucifixissent et qui jam Deum et Christum et templum et sacerdotium perdidissent, sed quamvis in falsis et spoliatis sacerdotibus umbram tamen ipsam inanem sacerdotalis nominis cogitans dixerit: *Nesciebam fratres quia pontifex est. Scriptum est enim: Principem populi tui non maledices* (Exo. 22, 28).

4. Nisi si sacerdos tibi fui ante persecutionem, quando mecum communicabas, post persecutionem sacerdos esse desivi. Persecutio enim veniens te ad summam martyrii sublimitatem provexit[1]). Me autem proscriptionis onere depressit, cum publice legeretur: Si quis tenet vel possidet de bonis Caecilii Cypriani episcopi christianorum: ut etiam qui non credebant Deo episcopum constituenti, vel diabolo crederent episcopum proscribenti. Nec haec jacto, sed dolens profero, cum te judicem Dei constituas et Christi, qui dicit ad apostolos ac per hoc ad omnes praepositos, qui apostolis vicaria ordinatione succedunt: *Qui audit vos, me audit; et qui me audit, audit eum, qui me misit. Et qui rejicit vos, me rejicit et eum, qui me misit* (Luc. 10, 16).

5. Inde enim schismata et haereses obortae sunt et oriuntur, dum episcopus, qui

---

[1]) Ironice haec sunt dicta. Tu in persecutione factus es martyr, ego tanto honore dignus non sum habitus: proscriptus tantum fui atque bonis omnibus spoliatus. Probabiliter Pupianus utpote schismaticorum unus, quos Ecclesiae hostis non solet molestia afficere (cf. supra Cypriani verba ep. 57. in nostra edit. 15. n. 3.) nihil passus est tempore persecutionis.

unus est et Ecclesiae praeest, superba quorundam praesumptione contemnitur, et homo dignatione Dei honoratus indignus hominibus[1]) judicatur. Quis enim hic est superbiae tumor, quae arrogantia animi, quae mentis inflatio, ad cognitionem suam praepositos et sacerdotes vocare, ac nisi apud te purgati fuerimus et sententia tua absoluti, ecce jam sex annis nec fraternitas habuerit episcopum, nec plebs praepositum, nec grex pastorem, nec Ecclesia gubernatorem, nec Christus antistitem, nec Deus sacerdotem. Subveniat Pupianus et sententiam dicat et judicium Dei et Christi in acceptum referat[2]), ne tantus fidelium numerus, qui sub nobis arcessitus est, sine spe salutis et pacis exisse videatur, nec novus credentium populus nullam per nos consecutus esse baptismi et Spiritus sancti

---

[1]) *Indignus hominibus*, ita plerique codd. et editiones: nonnullae habent: *ab* hominibus. In illa lectione verbum *judicari* eadem ratione construitur ac verbum *videri*.

[2]) *In acceptum referat*, dignetur acceptum habere, approbare. *Qui sub nobis arcessitus est*, qui tempore mei episcopatus mea cura Ecclesiae aggregatus est.

gratiam[1]) judicetur, ne tot lapsis et poenitentibus pax data et communicatio nostra examinatione concessa judicii tui auctoritate solvatur. Annue aliquando et dignare pronunciare de nobis, et episcopatum nostrum cognitionis tuae auctoritate firmare, ut Deus et Christus ejus agere tibi gratias possint, quod per te sit antistes et rector altari eorum pariter et plebi restitutus.

6. Apes habent regem et ducem pecudes, et ei fidem servant. Latrones mancipi[2]) obsequio pleno humilitatis obtemperant. Quanto simpliciores et meliores vobis sunt brutae pecudes et muta animalia, et cruenti licet ac furentes inter gladios atque inter arma praedones? Praepositus illic agnoscitur et timetur, quem non sententia divina constituit, sed in quem factio perdita et nocens caterva consensit.

7. Dixisti sane scrupulum tibi esse tollendum de animo, in quem incidisti. Incidisti, sed tua credulitate irreligiosa. Incidisti, sed tua mente et voluntate sacrilega,

---

[1]) Loquitur hic s. Cyprianus secundum erroneam suam opinionem quasi baptismus ab illegitimo episcopo collatus sit invalidus.

[2]) *Mancipi* i. e. duci, praeposito suo.

dum incesta, dum impia, dum nefanda contra fratrem, contra sacerdotem facile audis, libenter credis, aliena mendacia quasi propria et privata defendis; nec recordaris scriptum esse: *Sepi aures tuas spinis, et noli audire linguam nequam* (Eccli. 28, 28). Et iterum: *Malus obaudit linguae iniquorum, justus autem non intendit labiis mendacibus* (Prov. 17, 4). Quare in hunc scrupulum non inciderunt martyres sancto Spiritu pleni et ad conspectum Dei[1]) et Christi ejus passione jam proximi, qui ad Cyprianum episcopum literas de carcere direxerunt, sacerdotem Dei agnoscentes et contestantes ei. Quare in hunc scrupulum non inciderunt tot episcopi collegae mei, qui vel cum de medio recederent[2]) proscripti sunt, vel apprehensi in carcerem conjecti et in catenis fuerunt, aut qui in exsilium rele-

---

[1]) Supponebat ergo s. doctor martyrum animas mox post mortem *ad conspectum Dei* admitti, nec hac visione privari usque ad judicium universale. Scrupulus Pupiani erat, utrum Cyprianus esset legitimus episcopus, utrum non perdiderit et polluerit portionem Ecclesiae etc.

[2]) De medio recederent i. e. gregem suum relinquerent ac in tutiorem locum secederent tempore persecutionis.

gati, illustri itinere ad Dominum profecti sunt, aut qui quibusdam locis animadversi[1]) coelestes coronas de Domini clarificatione sumpserunt? Quare in hunc scrupulum non inciderunt de plebe ista nostra, quae apud nos est, et nobis de Dei dignatione commissa est, tot confessores quaestionati et torti et insignium vulnerum et cicatricum memoria gloriosi, tot virgines integrae, tot laudabiles viduae, ecclesiae denique universae per totum mundum nobiscum unitatis vinculo copulatae? Nisi si omnes isti communicantes mecum, secundum quod scripsisti, polluto nostro ore polluti sunt et spem vitae aeternae communicationis nostrae contagione perdiderunt. Pupianus solus integer, inviolatus, sanctus, pudicus, qui nobis miscere se noluit, in paradiso atque in regno coelorum solus habitabit.

8. Scripsisti quoque, quod ecclesia nunc propter me portionem sui in disperso habeat, quando omnis Ecclesiae populus et collectus sit et adunatus et individua concordia sibi junctus, soli illi foris remanse-

---

[1]) *Animadversi* scil. poena capitali proin interfecti. Infra: *Quaestionati*, quaestioni, tormentis applicti.

rint, qui etsi intus essent, ejiciendi fuerant, nec patiatur Dominus populi sui protector et tutor triticum de area sua diripi, sed solae possint paleae de Ecclesia separari, quando et apostolus dicat: *Quid enim si exciderunt a fide quidam illorum? Numquid infidelitas illorum fidem Dei evacuavit? Absit. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax* (Rom. 3, 3). Et Dominus quoque in Evangelio, cum eum loquentem discipuli derelinquerent, conversus ad duodecim dixit: *Numquid et vos vultis ire? Respondit ei Petrus dicens: Domine, ad quem ibimus? Verbum vitae aeternae habes, et nos credimus et cognovimus, quoniam tu es Filius Dei vivi* (Joa. 6, 67). Loquitur illic Petrus, super quem aedificanda fuerat Ecclesia, Ecclesiae nomine docens et ostendens, quia etsi contumax ac superba obaudire nolentium multitudo discedat, Ecclesia tamen a Christo non recedit, et illi sunt ecclesia plebs sacerdoti adunata et pastori suo grex adhaerens[1]). Unde

---

[1]) Praeclara Ecclesiae definitio sommum ejusdem unitatem inculcans auctoritatemque episcopatus catholici. Sed sicut singulae oves suo pastori adhaerere debent, ut unitatem nanciscantur et unum constituant gregem, ita vicissim singuli pastores cum

scire debes episcopum in Ecclesia esse et Ecclesiam in episcopo, et si quis cum episcopo non sit, in Ecclesia non esse, et frustra sibi blandiri eos, qui pacem cum sacerdotibus Dei non habentes, obrepunt et latenter apud quosdam communicare se credunt, quando Ecclesia, quae catholica et una est, scissa non sit neque divisa, sed sit utique connexa et cohaerentium sibi invicem sacerdotum glutino copulata.

9. Quamobrem, frater, si majestatem Dei, qui sacerdotes ordinat, cogitaveris, si Christum, qui arbitrio et nutu ac praesentia sua et praepositos ipsos et Ecclesiam cum praepositis gubernat, aliquando respexeris, si de innocentia sacerdotum non humano odio, sed divino judicio credideris, si temeritatis et superbiae atque insolentiae tuae agere vel sero poenitentiam coeperis, si Deo et Christo ejus, quibus servio, et quibus puro atque immaculato ore sacrificia et in persecutione pariter et in pace indesinenter offero, plenissime satifeceris, communicationis tuae

---

suis gregibus summo cuidam pastori visibili adhaerere debent, ut Ecclesia universa *unum* constituat corpus unumque ovile, quod pluribus illustravimus in praefat. opusc. t. 10. n. 7 ss.

poterimus habere rationem, manente tamen apud nos divinae censurae respectu et metu, ut prius Dominum meum consulam, an tibi pacem dari et te ad communicationem Ecclesiae suae admitti sua ostensione et admonitione[1]) permittat.

10. Memini enim quid jam mihi sit ostensum, imo quid sit servo obsequenti et timenti de dominica et divina auctoritate praeceptum; qui inter cetera quae ostendere et revelare dignatus est et hoc addidit: *Itaque qui Christo non credit sacerdotem facienti et postea credere incipiet sacerdotem vindicanti.* Quamquam sciam somnia ridicula et visiones ineptas quibusdam videri, sed utique illis, qui malunt contra sacerdotes credere, quam sacerdoti. Sed nihil mirum, quando de Joseph fratres sui dixerunt: *Ecce somniator ille venit, nunc ergo venite, occidamus illum* (Gen. 37, 19), et somniator postea quod somniaverat consecutus sit, et occisores ac venditores confusi sint; ut qui verbis prius non credidissent,

---

[1]) *Sua ostensione et admonitione.* S. doctor, ut ex ejus vita (cf. opusc. t. 1. c. 12.) et passim ex ejus epistolis liquet, saepe divinis visis et illutrationibus supernis fruebatur, quibus uti solebat in regimine gregis sibi crediti.

factis postmodum crederent. De iis autem, quae tu egisti vel in persecutione vel in pace, stultum est, ut velim te judicare, quando tu magis judicem te nostri constitueris. Haec pro animi mei pura conscientia et pro Domini et Dei mei fiducia rescripsi. Habes tu literas meas, et ego tuas. In die judicii ante tribunal Christi utrumque recitabitur.

EPISTOLA XIX.

Ad Nemesianum et ceteros martyres in metallo constitutos[1]).

1. Cyprianus Nemesiano, Felici, Lucio, alteri Felici, Litteo, Poliano, Victori, Jaderi, Dativo coepiscopis, item compresbyteris et diaconibus, et ceteris fratribus in metallo constitutis martyribus Dei Patris omnipotentis et Jesu Christi Domini et Dei conservatoris nostri aeternam salutem. Gloria quidem vestra poscebat, beatissimi

---

[1]) In edit. Baluz. 77. Hartel. 76. Scripta est a s. martyre in exsilio a. 257. ad martyres, qui ad effodienda metalla damnati erant. In epistolae inscriptione diserte Christum salutat *Deum*. Miris dein praeconiis effert martyres singulis tormentis singula solatia pulchra antithesi opponens.

ac dilectissimi fratres, ut ad conspectum atque ad complexum vestrum venire ipse deberem, nisi me quoque ob confession m nominis relegatum praefiniti loci termini coercerent. Sed quomodo possum repraesento me vobis, et ad vos, etiamsi corpore et gressu venire non datur, dilectione tamen et spiritu venio, exprimens literis animum meum, quo in istis virtutibus et laudibus vestris laetus exsulto, participem me computans vobis, etsi non passione corporis, consortio caritatis. An ego possim tacere et vocem meam silentio premere, cum de carissimis meis tam multa et gloriosa cognoscam, quibus vos divina dignatio honoravit, ut ex vobis pars jam martyrii sui consummatione praecesserit meritorum suorum coronam de Domino receptura, pars adhuc in carcerum claustris sive in metallis et vinculis demoretur, exhibens per ipsas suppliciorum moras corroborandis fratribus et armandis majora documenta, ad meritorum titulos ampliores tormentorum tarditate proficiens, habitura tot mercedes in coelestibus praemiis, quot nunc dies numerat in poenis? Quae quidem vobis, fortissimi ac beatissimi fratres, pro merito religionis ac fidei vestrae accidisse non miror, ut vos sic

Dominus ad gloriarum sublime fastigium clarificationis suae honore provexerit, qui semper in Ecclesia ejus custodito fidei tenore viguistis, conservantes firmiter dominica mandata, in simplicitate innocentiam, in caritate concordiam, modestiam in humilitate, diligentiam in administratione, vigilantiam in adjuvandis laborantibus, misericordiam in fovendis pauperibus, in defendenda veritate constantiam, in disciplinae severitate censuram. Ac ne aliquid ad exemplum bonorum factorum deesset in vobis, etiam in confessione nunc vocis et passione corporis fratrum mentes ad divina martyria provocatis, duces vos exhibendo virtutis, ut dum grex pastores suos sequitur, et quod fieri a praepositis cernit imitatur, paribus obsequiorum meritis a Domino coronetur.

2. Quod autem fustibus caesi prius graviter et afflicti per ejusmodi poenas initiastis confessionis vestrae gloriosa primordia, exsecranda nobis ista res non est. Neque enim ad fustes christianum corpus expavit, cujus est spes omnis in ligno. Sacramentum salutis suae Christi servus agnovit. Redemptus ligno ad vitam aeternam ligno provectus est ad coronam. Quid vero mirum si vasa aurea et argentea in metallum, id est,

auri et argenti domicilium, dati estis, nisi quod nunc metallorum natura conversa est, locaque, quae aurum et argentum dare ante consueverant, accipere coeperunt. Imposuerunt quoque compedes pedibus vestris, et membra felicia ac Dei templa infamibus vinculis ligaverunt, quasi cum corpore ligetur et spiritus, aut aurum vestrum ferri contagione maculetur. Dicatis Deo hominibus et fidem suam religiosa virtute testantibus ornamenta sunt ista, non vincula; nec christianorum pedes ad infamiam copulant, sed clarificant ad coronam. O pedes feliciter vincti, qui non a fabro, sed a Domino resolvuntur. O pedes feliciter vincti, qui in itinere salutari ad paradisum diriguntur. O pedes in seculo ad praesens ligati, ut sint semper apud Dominum liberi. O pedes compedibus et traversariis[1]) interim cunctabundi, sed celeriter ad Christum glorioso itinere cursuri. Quantum vult hic vel invida crudelitas vel maligna nexibus vos suis et vinculis teneat, cito a terris et poenis istis ad coelorum regna venietis. Non fovetur in metallis lecto et culcitris corpus, sed refri-

---

1) *Traversariis*, species instrumenti, quo impediebantur detenti in carcere, ne progredi possent.

gerio et solatio Christi fovetur. Humi jacent fessa laboribus viscera; sed poena non est cum Christo jacere. Squalent sine balneis membra situ et sorde deformia; sed spiritualiter intus abluitur quod foris carnaliter sordidatur. Panis illic exiguus: at non in solo pane vivit homo, sed in sermone Dei (Ex. 8, 3). Vestis algentibus deest: sed qui Christum induit et vestitus abundanter et cultus est. Semitonsi capitis capillus horrescit: sed cum sit caput viri Christus, qualecunque illud caput deceat necesse est, quod ob Domini nomen insigne est[1]). Omnis ista deformitas detestabilis et tetra gentilibus quali splendore pensabitur? Secularis haec et brevis poena quam clari et aeterni honoris mercede mutabitur, cum secundum beati apostoli vocem transformaverit Dominus corpus humilitatis nostrae conformatum corpori claritatis suae (Philipp. 3, 21)?

---

[1]) Ut ostendit Morinus in exercit. XV. de tonsura clericali, tonderi et radi ignominiosum servitutisque insigne fuit, quod pluribus probat exemplis. Jam solatur Cyprianus martyres propter hanc injuriam ipsis illatam dicens, cum Christum habeamus caput, cujuscunque demum formae vel speciei externae sit caput nostrum, semper illud propter Christum, caput nostrum, Deo Patri gratum esse atque amabile.

3. Sed nec in illo, fratres dilectissimi, aliqua potest aut religionis aut fidei jactura sentiri, quod illic nunc sacerdotibus Dei facultas non datur offerendi et celebrandi sacrificia divina. Celebratis imo atque offertis sacrificium Deo et pretiosum pariter et gloriosum, et plurimum vobis ad retributionem praemiorum coelestium profuturum, cum Scriptura divina loquatur et dicat: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non despicit* (Ps. 50, 19). Hoc vos sacrificium Deo offertis, hoc sacrificium sine intermissione die ac nocte celebratis, hostiae facti Deo, et vosmetipsos sanctas atque immaculatas victimas exhibentes, sicut apostolus adhortatur et dicit: *Oro ergo vos, fratres, per misericordiam Dei, ut constituatis corpora vestra hostiam vivam, sanctam, placentem Deo, nec configuremini seculo huic, sed transformemini in renovatione sensus, ad probandum quae sit voluntas Dei bona et placens et perfecta* (Rom. 12, 1).

4. Hoc est enim, quod praecipue Deo placeat, hoc est in quo majoribus meritis ad promerendam voluntatem Dei opera nostra proveniant; hoc est quod solum Domino de

beneficiis ejus grandibus et salutaribus fidei ac devotionis nostrae obsequia retribuant, praedicante in psalmis et contestante Spiritu sancto: *Quid retribuam*, inquit, *Domino pro omnibus, quae tribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo. Pretiosa in conspectu Domini mors justorum ejus* (Ps. 115, 12). Quis non libenter et prompte calicem salutis accipiat? quis non appetat gaudebundus et laetus in quo aliquid et ipse Domino suo retribuat? quis non pretiosam in conspectu Domini mortem fortiter et constanter excipiat, placiturus ejus oculis, qui nos in congressione nominis sui constitutos desuper spectans volentes comprobat, adjuvat dimicantes, vincentes coronat, retributione bonitatis ac pietatis paternae remunerans in nobis quicquid ipse praestitit, et honorans quod ipse perfecit?

5. Ipsius enim esse quod vincimus et quod ad maximi certaminis palmam subacto adversario pervenimus, declarat et docet Dominus in Evangelio suo dicens: *Cum autem vos tradiderint, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus*

Patris vestri, qui loquitur in vobis (Matth. 10, 19). Et iterum: *Ponite in cordibus vestris non praemeditari excusare. Ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere adversarii vestri* (Luc. 21, 14). In quo quidem et credentium magna fiducia est et culpa gravissima perfidorum non credere ei, qui se opem suam daturum confitentibus pollicetur, nec rursus eundem timere, qui aeternam poenam negantibus comminatur.

6. Quae vos omnia, fortissimi ac fidelissimi milites Christi, insinuastis fratribus nostris, implentes factis quod verbis ante docuistis, futuri maximi in regno coelorum, pollicente Domino et dicente: *Qui fecerit et sic docuerit maximus vocabitur in regno coelorum* (Matth. 5, 19). Denique exemplum vestrum secuta multiplex plebis portio confessa est vobiscum pariter et pariter coronata est, connexa vobis vinculo fortissimae caritatis, et a praepositis suis nec carcere nec metallis separata. Cujus numero nec virgines desunt, quibus ad sexagenarium fructum centenus accessit, quasque ad coelestem coronam gloria gemina provexit. In pueris quoque virtus major aetate annos suos confessionis laude transcendit, ut mar-

tyrii vestri beatum gregem et sexus et aetas omnis ornaret.

7. Qui nunc vobis, dilectissimi fratres, conscientiae victricis vigor, quae sublimitas animi, quae in sensu exsultantia, qui triumphus in pectore, unumquemque vestrum stare ad promissum Dei praemium, de judicio Dei esse securum, ambulare in metallo, captivo quidem corpore, sed corde regnante, scire Christum secum esse praesentem gaudentem tolerantia servorum suorum per vestigia et vias suas ad regna aeterna gradientium? Exspectatis quotidie laeti profectionis vestrae salutarem diem, et jam jamque de seculo recessuri, ad martyrum munera et domicilia divina properatis, post has mundi tenebras visuri candidissimam lucem, et accepturi majorem passionibus omnibus et conflictationibus claritatem, apostolo contestante et dicente: *Non sunt condignae passiones hujus temporis ad superventuram claritatem, quae revelabitur in nobis.* Plane quia nunc vobis in precibus efficacior sermo est, et ad impetrandum quod in pressuris petitur facilior oratio est, petite impensius et rogate, ut confessionem omnium nostrum dignatio divina consummet, ut de istis tenebris et laqueis mundi

nos quoque vobiscum integros et gloriosos Deus liberet, ut qui hic caritatis et pacis vinculo copulati contra haereticorum injurias et pressuras gentilium simul stetimus, pariter in regnis coelestibus gaudeamus. Opto vos, beatissimi ac dilectissimi fratres, in Domino bene valere et nostri semper et ubique meminisse.

INDEX.

A. M. D. G.